

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zorica Sekulić

**Vidiki socialne integriranosti otrok priseljenk in priseljencev iz
bivše SFRJ v Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zorica Sekulić

Mentorica: **asist. dr. Marjeta Mencin Čeplak**

Somentorica: **izr. prof. dr. Tina Kogovšek**

**Vidiki socialne integriranosti otrok priseljenk in priseljencev iz
bivše SFRJ v Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvala

Zahvaljujem se asist. dr. Marjeti Mencin Čeplak, ki je sprejela mentorstvo in me spretno vodila v pravo smer. K tematiki diplomske naloge sem pristopila predvsem zaradi svojih osebnih izkušenj, zato sem še posebej hvaležna za razumevanje in strokovno pomoč. Prav tako se zahvaljujem somentorici izr. prof. dr. Tini Kogovšek. Brez njunih napotkov, potrpežljivosti in pomoči diplomska naloga ne bi postala resničnost.

Posebna zahvala tudi staršema, mami in očetu, ki sta mi med študijem finančno pomagala in me podpirala, še posebej hvala bratoma, ki sta med vsemi mojimi vzponi in padci verjela vame, me optimistično spodbujala ter mi nesebično pomagala.

Zahvalila bi se tudi vsem prijateljem, ki so z mano delili lepe in težke trenutke in tako prispevali svoj kanček v mozaik pri izdelavi mojega diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi vsem intervjuvancem, ki so pridno odgovarjali na zastavljena vprašanja.

Zorica Sekulić

VIDIKI SOCIALNE INTEGRIRANOSTI OTROK PRISELJENK IN PRISELJENCEV IZ BIVŠE SFRJ V SLOVENIJI

Diplomsko delo govori o vidikih socialne integriranosti otrok priseljenk in priseljencev iz bivše skupne države Jugoslavije. Teoretični del vsebuje koncepte identitete, etnične in nacionalne, predvsem pa stigmatizirane identitete. Predstavljena je identitetna politika v Sloveniji, ki se ukvarja s pojmi narodne manjšine, integracije, asimilacije in podobno. V nadaljevanju je predstavljeno vrednotenje etničnih razlik v Sloveniji v obdobju osamosvajanja kot prikaz družbenih okoliščin v tistem času. V zadnjem sklopu teorije pa so predstavljena še socialna omrežja in opora. Empiričen del je sestavljen iz dveh delov. V kvantitativnem je prikaz sekundarnih podatkov (Slovensko javno mnenje), kvalitativen del pa je opravljen s polstrukturiranimi intervjuji. S pomočjo kvalitativne raziskave je prikazano, ali so otroci priseljenk in priseljencev iz drugih republik nekdanje SFRJ žrtve stigmatizacije zaradi svoje etnične pripadnosti; v kolikšni meri je etnična pripadnost pomemben dejavnik pri oblikovanju omrežja teh otrok; ter ali osebno socialno omrežje otrok priseljenk in priseljencev vpliva na percepcijo lastne etnične identitete. Navedena teoretska dejstva so potrjena oziroma zavržena s podatki, ki so bili dobljeni v intervjujih.

Ključne besede: identiteta, stigmatizacija, integracija, socialna omrežja, priseljenci

THE ASPECTS OF SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN OF IMMIGRANT FROM THE FORMER SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA IN SLOVENIAN REPUBLIC

My diploma work presents about aspects of social integration of children of immigrant from former Socialist Federal Republic of Yugoslavia in Slovenia. The theme of the theoretical part contains the concepts of identities, both ethnic and national. But especially stigmatized identity. Below presents the identity policy in Slovenia, which deals with the concepts of national minorities, integration, assimilation, etc. Later in this text is presented the evaluation of ethnic differences in Slovenia during the independence, seen as social circumstances in this time. In the latest part of the theory are presented the social networks.

Empirically part consist of two parts. In the quantitative part are showed the secondary information. And the qualitative part is done by the half-structured interviews. With the help of the qualitative research is showed, if the children of immigrants from other countries of the former Yugoslavia are victims of stigmatization by their ethnic affiliation; in which size is their ethnic affiliation is an important factor by forming social networks of this children; and if the personal social networks of children of immigrant are affecting on the perception of their ethnical identity. Theoretical facts are confirmed or impugned with information gained with interviews.

Key words: identity, stigma, integration, social network, immigrants

VSEBINSKO KAZALO

1 UVOD	8
2 KONCEPT IDENTITETE	11
2.1 IDENTITETA	11
2.2 RAZVOJ IDENTITETE.....	13
2.3 ETNIČNA IN NACIONALNA IDENTITETA.....	15
3 VREDNOTENJE RAZLIK IN STIGMATIZIRANE IDENTITETE.....	17
3.1 VREDNOTENJE RAZLIK	17
3.2 STIGMATIZIRANA IDENTITETA	18
4 VREDNOTENJE ETNIČNIH RAZLIK V SLOVENIJI V OBDOBJU OSAMOSVAJANJA	24
5 IDENTITETNA POLITIKA	30
5.1 NARODNA MANJŠINA	30
5.2 INTEGRACIJA, ASIMILACIJA, PLURALIZEM	33
6 SOCIALNA OPORA IN OMREŽJA	38
6.1 SOCIALNA OPORA	38
6.2 SOCIALNA OMREŽJA	40
6.3 STIČIŠČA	44
7 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	47
8 METODOLOGIJA.....	49
8.1 ODNOS DO ETNIČNIH MANJŠIN V SJM (KVANTITATIVNI DEL).....	49
8.1.1 OPIS PODATKOV	49
8.1.2 VREDNOTENJE »NOVIH« MANJŠIN I.....	50
8.1.3 VREDNOTENJE »NOVIH« MANJŠIN II.....	53
8.1.4 VREDNOTENJE »NOVIH« MANJŠIN III	54
8.2 INTERVJUJI (KVALITATIVNI DEL).....	56
8.2.1 MERSKI INSTRUMENT ANTONUCCI-jeve	59
8.2.2 OPIS INTERVJUVANCEV	60
9 ANALIZA INTERVJUJEV	62
9.1 PROBLEM	62
9.2 SESTAVA INTERVJUJEV	62
9.3 OBDELAVA INTERVJUJEV	63

9.3.1	USTVARJANJE TIPOLOGIJE	63
9.4	UGOTOVITVE.....	63
9.4.1	PRISELITEV STARŠEV.....	63
9.4.2	OTROŠKA LETA.....	64
9.4.3	VZGOJA IN OBIČAJI.....	64
9.4.4	RAZLOČEVANJE SKUPIN	66
9.4.5	SAMOPREDELITEV IN PERCEPCIJA LASTNEGA POLOŽAJA.....	67
9.4.6	INTEGRACIJA/MARGINALIZACIJA	69
9.4.7	SOCIALNA OMREŽJA	71
10	ZAKLJUČEK.....	75
11	LITERATURA.....	77
12	PRILOGA.....	80

KAZALO SLIK

Slika 4. 1: Prebivalstvo Republike Slovenije po narodni pripadnosti na popisu po letih.....	27
Slika 4. 2: Sprejem v državljanstvo Republike Slovenije po posameznih republikah nekdanje SFRJ na podlagi 40. člena Zakona o državljanstvu	29
Slika 6. 1: Teoretični model omrežij socialne opore -----	42
Slika 7. 1: Teoretski model -----	48
Slika 8. 1: Prikaz mnenja večinskega prebivalstva o delavcih iz drugih republik v letu 1970/1971 -----	51
Slika 8. 2: Prikaz ogroženosti večinskega prebivalstva glede na priseljence -----	52
Slika 8. 3: Prikaz odnosa večinskega prebivalstva do priseljencev -----	52
Slika 8. 4: Prikaz odnosa do priseljencev z juga v letih od 1991 do 1999-----	54
Slika 8. 5: Prikaz etnične distance skozi leta na vprašanje »Pripadnika katere skupine si ne želite imeti za soseda?«-----	56

KAZALO TABEL

Tabela 8. 1: Lastnosti raziskav SJM.....	50
Tabela 8. 2: Opis intervjuvancev	60
Tabela 9. 1: Narodnost partnerjev	73
Tabela 9. 2: Odgovori na vprašanje: »Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? (1 – najpomembnejša, 10 – najmanj pomembna)«.....	74

1 UVOD

Slovenija je več-etnična država. Njena etnična pestrost je sad spreminjanja političnih meja in sodobnih procesov priseljevanja. Najmočnejši procesi priseljevanja so potekali iz prostora nekdanje skupne jugoslovanske države, še posebej intenzivno v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja. Pretežni del priseljske populacije sestavljajo še vedno pripadniki prve generacije, postopno pa se oblikuje druga in tudi že tretja generacija priseljencev.

Nekateri z emigracijo rešujejo golo življenje, milijoni pa iščejo boljše življenjske pogoje. Povojni razvoj Jugoslavije je sprožal notranje migracije, sprva iz vasi v mesto, nato pa z juga na sever. V Slovenijo so se priseljevali Makedonci, Črnogorci, Albanci, Srbi, Bošnjaki in Hrvati ter po skupnem številu presegli avtohtone Madžare in Italijane. Po letu 1991 so nastale na nekdanjem jugoslovanskem območju nove meje in začelo se je preseljevanje, vračanje, beg, izgon. Pripadniki nekdanjih jugoslovanskih narodov so v Sloveniji postali odrezani od matice, vsak s svojimi težavami, ki jih ni bilo malo: vojna, lakota, smrt, spori z okoljem, šovinizem, nacionalizem, brezposelnost, status brez državljanstva.

Od približno dveh milijonov prebivalcev Slovenije je 11 % rojenih v tujini. Status manjšine imajo le Madžari (okoli 8.000) ter Italijani (okoli 3.000). Poleg teh etničnih manjšin je v Sloveniji, po uradnih podatkih, tudi 39.000 Srbov, 36.000 Hrvatov, 32.000 Bosancev ter več tisoč Črnogorcev, Makedoncev, Albancev, Romov in drugih. Verjetno so zgoraj navedene številke še višje. Pri tem se poraja vprašanje, zakaj ti ljudje (ki jih je desetkrat več kot priseljencev iz Madžarske in Italije skupaj) še nimajo priznanega statusa manjšine (Komac 2005).

V kategorijo zgodovinske narodne manjšine (v Ustavi RS so omenjene avtohtone narodne skupnosti brez posebne razlage pridevnika avtohton) so vštete italijanska, madžarska in romska narodna skupnost. Med nove narodne skupnosti uvrščamo pripadnike narodov nekdanje skupne jugoslovanske države, ki so se v Slovenijo priseljevali v celotnem obdobju njenega obstoja. Ustava ne določa posebnih določb za varstvo novih manjšinskih skupnosti. Vprašanje integracije ob hkratnem ohranjanju etničnih posebnosti novih narodnih skupnosti je velik izziv za sodobno slovensko družbo (Komac 2007).

Pripadniki etničnih manjšin poskušajo svojo izvorno kulturo ohraniti s pomočjo nacionalnih društev. S pomočjo društev lahko sistematično rešujejo svoje probleme, pridobijo sredstva za svoje delovanje, vplivajo na izvršno oblast, si med seboj pomagajo, ohranjajo jezik, kulturo in identiteto. Takšna društva lahko v prvi generaciji preprečijo ali zavrejo asimilacijo, v drugi pa že zelo težko. V tretji generaciji se po pravilu govori že o popolni asimilaciji.

Ravno zaradi tega vmesnega statusa se naloga osredotoča na drugo generacijo, torej na otroke, ki imajo vsaj enega od staršev iz bivše skupne države. Zaradi zelo širokega tematskega razpona in s tem povezanimi zanimivimi vprašanji se naloga omejuje na socialna omrežja. Izpostavljeno je vprašanje, na osnovi česa izbirajo ljudi za socialno oporo in kaj je merilo za razvoj mreže stikov. Naloga se opira na koncepte etnične identitete (razločevanje med lastno in tujo skupino), tradicijo, spol, vrednote in stališča. Na osnovi analize prostočasne aktivnosti, percepcije lastnega položaja v medkulturnih odnosih in sprejetosti med vrstniki, na kakšen način so se ali se posamezniki želijo vključevati v medkulturne odnose bomo poskusili oceniti stopnje in oblike integracije in marginalizacije. Upoštevan je tudi vidik, kako na izgradnjo socialnega omrežja vplivajo organizacije, kot so cerkev, soseska, jezik in družina. Kakšen je namen njihovih socialnih mrež z vidika različnih oblik kapitala (solidarnostne skupnosti, delovni trg) ter kako upravljajo s stigmo zaradi deklarirane in/ali pripisane etnične pripadnosti.

Cilj naloge je torej ugotoviti, ali so potomci priseljenk in priseljencev iz drugih republik nekdanje SFRJ žrtve stigmatizacije zaradi svoje pripisane etnične pripadnosti in v kolikšni meri je etnična pripadnost dejavnik pri oblikovanju njihovega socialnega omrežja.

Naloga se v grobem deli na dva dela. Prvi del diplomske naloge je teoretičen. Prvo poglavje se osredotoča na koncept etnične identitete. V nadaljevanju je opredeljen pretekli družbeni kontekst, ki je pripomogel k današnji situaciji, ter analiza vrednot, ki je v Sloveniji pripisana narodnostim, obravnavanim v nalogi. Z družbenim kontekstom so mišljene družbene okoliščine, v katerih posameznik živi, ali trenutno družbeno stanje, ki je posledica družbenih sprememb, ki so se odvijale skozi daljše obdobje v preteklosti (Požarnik 1996, 118). S tem je mišljena politična situacija v Sloveniji tik pred in po osamosvojitvi. Razumevanje dogajanja v tistih ključnih časih nam šele odpre pot k razumevanju in definiciji priseljencev, kdo so, zakaj so, od kdaj so, ter k razmišljanju o njihovih otrocih, ki so raziskovana populacija naloge. V

tem delu naloge so definirani tudi pojmi, ki nam bodo kasneje služili kot pojasnjevalni okvir ali kot argumenti za hipoteze.

Ker je cilj diplome v raziskovanju socialnih omrežij mladih, otrok priseljenk in priseljencev, je teoretično opredeljena tudi vloga socialnih omrežij in z njimi povezana identiteta druge generacije priseljencev.

Drugi del diplomske naloge lahko imenujemo tudi praktičen del, kjer je najprej predstavljena statistična analiza podatkov, zbranih iz Slovenskega javnega mnenja o socialni distanci do te kategorije Slovenskega prebivalstva. Za temeljitejše testiranje postavljenih raziskovalnih vprašanj je bila izvedena tudi kvalitativna analiza s polstrukturiranimi intervjuji. Nalogo zaokrožuje sklepna beseda o ugotovitvah, ki so rezultat celotnega razmišljanja in analiz obravnavane tematike.

2 KONCEPT IDENTITETE

“Lahko bi rekli, da nimamo svoje identitete, dokler nam kdo ne pove naše zgodbe” (Kroetsch 1970).

2.1 IDENTITETA

Vprašanje identitete je posebej aktualno prav v zadnjih desetletjih, ko je nastal nepregleden niz študij o sebstvu, identiteti in identifikaciji. Kot glavni razlog večina teoretikov navaja obdobje krize, globalizacijo in tudi subtilnejše premike v sferi duha. Velika večina teoretikov vprašanje identitete definira kot moderni projekt, ki je v svojem temelju povezan z vznikom kartezijskega subjekta, pri katerem je prišlo do tipičnih identitetnih vprašanj, kot so: »Kdo sem?«, »Kakšen je moj občutek o sebi?«, »V kakšnem razmerju sem do sveta?« Kljub temu, da obstajajo osamljena opozorila, da so že stari Grki v delfskem preročišču govorili o potrebi po spoznanju samega sebe (Smith v Ule Nastran 2000), se je vprašanje identitete moglo postaviti šele, kakor vidimo pri Giddensu ali pri Z. Baumanu, ko je prišlo do izgube tradicije, tradicionalnih zaščitniških ali v božje orientiranih skupnosti. Ko torej posameznik ni več vedel, kam spada, kam naj se postavi v očitni raznolikosti stilov in vzorcev obnašanja (Potocco 2005).

Vsak govor o identiteti je govor o razmerjih med individualnim in družbenim, med psihičnim in diskurzivnim; konceptualizacija identitete je hkrati tudi konceptualizacija teh razmerij. Je artikulacija vzajemno konstitutivnih, ne pa identičnih polj, ali drugače, nepopolnih, nerazvitih, okrnjenih nivojev psihične identitete in gonov ter diskurzivnih formacij in praks, ki konstituirajo družbeno polje (Hall v Mencin Čeplak 2003).

Pogoj za identiteto je identifikacija. V razumnem jeziku je pogoj za identifikacijo spoznanje o skupnih koreninah ali skupnih značilnostih, ki jih delimo z drugo osebo ali skupino, ali skupni ideal, iz česar izvirata tudi solidarnost in vdanost. Diskurzivni pristop (Foucaujeva teorizacija razmerij med poljem vednosti, tipi normativnosti in oblikami subjektivitete, Althusserjev koncept interpelacije in Lacanova psihoanaliza) pa v nasprotju s to zdravorazumsko razlago identifikacijo pojmuje kot konstrukcijo, proces, ki se nikdar ne konča (in tako tudi identiteta

ni nikdar dokončna). Identifikacija je kontingentna, vendar to ne pomeni, da ni nobenih trdnih, ustaljenih pogojev njene eksistence (Mencin Čeplak 2003).

Identiteta se lahko vzpostavi samo v razliki do drugega, v odnosu do tega, kar ni, kar manjka, v odnosu do tega, kar se imenuje konstitutivna zunanost temu, kar je pozitiven pomen vsakega izraza (Woodward 1997, 35). Identiteta ima svoj smisel samo, če obstaja nekaj, kar to ni. Da se vprašanje identitete sploh postavi, je potrebna razlika, drugačnost, šele s to razliko, drugačnostjo je konstrukcija identitete sploh možna (Močnik v Mencin Čeplak 2003).

O lastni identiteti razmišljamo šele, ko se moramo definirati, ko nas definira nekdo drug, ko se znajdemo znotraj nasprotujočih si umestitev, in takrat, ko se nam na osnovi identitetnih oznak pripiše (manj)vrednost. Pojem identitete zavaja, ko enakost, homogenost, enovitost obravnava kot temeljne značilnosti identitete, prikriva pa dejstvo, da je hkrati zapora. (Mencin Čeplak 2003).

Močnik celo dokazuje, da nasprotje isto/drugo pravzaprav sploh ni pogoj identitete, ker je to nasprotje samo učinek vzpostavitve identitete oziroma je kar drugo ime za identiteto (tavnologična določitev identitete) (Močnik v Mencin Čeplak 2003).

Razlike niso nevtralne, pač pa so pogojene z razmerji moči. So družbeno konstitutivne in simbolno razvrščanje je nujen element družbenega reda oziroma način, preko katerega se ta red vzdržuje in vzpostavlja. Družbena identiteta vselej temelji na izključevanju in vzpostavljanju vsiljene hierarhije med dvema poloma. Prav ovrednotenje razlike oziroma vsakega od polov je bistven element izključevanja, ki ima pomembno družbeno funkcijo. Če je neka skupina označena kot sovražnik, kot manjvredna, manj civilizirana, manj sposobna, ima to realne materialne učinke v družbeni izključenosti in materialni zapostavljenosti. Vse to pa ima svoj politični učinek, saj sistemi klasifikacije uporabljajo načelo razlike tako, da bi bilo populacijo in vse njene lastnosti mogoče deliti na najmanj dve nasprotni skupini (Woodward v Mencin Čeplak 2003, 32).

Neizogiben učinek vzpostavitve identitete je torej razlika, drugačnost. Vendar ne kakršnakoli razlika – za identiteto so ključne tiste razlike, ki so družbeno vrednotene. Negativno vrednoteno identitetno določilo, v našem primeru je to etnična pripadnost, je lahko za negativen odnos do pripadnika drugih etničnih skupnosti za posameznika usoden.

Če drži, da vzpostavitev identitete nujno pomeni razliko, potem bi morali definicijo teh pojavov razširiti: strah pred tujci in/ali sovraštvo do njih, vendar ne toliko zaradi razlike same kot zaradi strahu, da bi razlika izginila. Če bi izginila razlika, bi izginila tudi naša identiteta. Mi bi postali oni – na primer v ideologijah nacionalne ogroženosti, kjer nelagodje pred tujci opravičujejo z utemeljitvijo, da jih bodo tujci preplavili. Ali pa bi oni postali enaki nam (Mencin Čeplak 2003, 31).

Za nazornejši prikaz lahko uporabim odnos do priseljenk in priseljencev v Sloveniji. Razlikovanje od večinskega prebivalstva po etnični in nacionalni pripadnosti ni toliko sporno, kot je sporno to, da imajo recimo mobilne telefone, uporabljajo kozmetiko, obujejo rdeče čevlje z visoko peto. Na še očitnejšo raven ksenofobije zaradi nevarnosti, da bi izginila razlika med nami in njimi, v analizi značilnosti slovenskega nacionalizma opozarja Štrajn, ki izpostavi strah, da v pogledu drugega (recimo nam enakega Evropejca) oni (torej t. i. južnjaki) nastopajo na isti ravni kot mi Slovenci v kategoriji slovenskega državljanstva. Tu torej ne gre preprosto za to, da določimo drugega, ki ni Slovenec, ampak za to, da se južnjakom prepreči identificiranje z nami (Štrajn 1994, 194). Nenehno je treba kazati na razlike, jih izumljati in opozarjati, kako se oni razlikujejo od nas (Mencin Čeplak 2003, 31).

2.2 RAZVOJ IDENTITETE

Za boljše razumevanje predstavljenega stališča je v pomoč nazorno opredeljen koncept identitete simbolnih interakcionistov, predvsem teorija identitete George Herbert Meada.

Osrednja teza simbolnega interakcionizma je, da se človekova zavest, sebstvo in identiteta pojavijo šele v določeni fazi socializacije, in sicer takrat, ko lahko posameznik sprva zgolj medosebno socialno interakcijo in komunikacijo zaobrne k samemu sebi, ko postane sposoben za notranji pogovor s samim seboj. To pa je tedaj, ko v sebi igra vlogo drugega. Za simbolne interakcioniste izhodišče družbenega formiranja posameznika ni on sam, temveč interakcija, družbeni odnos, v katerem nastopajo posameznik, in zanj relevantni drugi ljudje ali, kot jim pravijo simbolni interakcionisti, pomembni (signifikantni) drugi. Kozmos skupnih pomenov družbenih dejanj se razpre šele z govorom, z uporabo jezika. Nastanek tega družbeno posredovanega odnosa do samega sebe je za interakcioniste temeljni pogoj za nastanek identitete (Nastran Ule 2000, 155–156).

Bistvo identitete po Meadu je, da je posameznik v socialni interakciji sposoben tudi do samega sebe zavzeti enake ali podobne socialne odnose kot do drugih ljudi. Posameznik je identiteta (ali ima identiteto), kadar je lahko sam sebi objekt oziroma kadar je sposoben sebe postaviti v položaj drugega, voditi notranji dialog s samim seboj, podobno kot vodi dialog z drugimi ljudmi. Posameznik si že od rojstva dalje vedno bolj zavestno in aktivno prisvaja različne oblike ter načine interakcije s soljudmi in z okoljem. Ob tem se diferencira od drugih ljudi in okolja, hkrati pa se integrira v posebno psihofizično enoto – identiteto. V tem procesu se hkrati pojavita in razvijeta osebni jaz ali »I« (poimenovan tudi osebna identiteta) in socialni jaz ali »Me« (tudi socialna identiteta) ter reflektivni odnos med obema oziroma identiteta (sebstvo/self¹). Identiteta nastane torej skozi ponotranjanje simbolne interakcije v posamezniku (Nastran Ule 2000, 162).

Identiteta se realizira in uresničuje z družbenim delovanjem posameznika, zato jo ima Mead za proces, ne za stanje ali substanco ali strukturo osebnosti. Tudi strukturni elementi identitete so procesni. Kažejo se kot značilne oblike vedenj, reakcij in odnosov posameznika do sebe ter do drugih oseb v socialnem delovanju. Mead poudarja, da je identiteta procesualna in akcijska (Nastran Ule 2000, 164).

Eden vplivnih sodobnih interakcionalističnih in socialno konstruktivističnih teoretikov identitete je Erving Goffman. Svojo teorijo stigmatizirane identitete je razvil na podlagi študija vedenja družbeno stigmatiziranih oseb. Vsebina njegove teorije je zajeta v naslednjem poglavju, kjer je predstavljeno vrednotenje razlik med skupinami (manjšine) in neposredna stigmatiziranost teh skupin.

V nalogi so obravnavana socialna omrežja mladih, zato velja opozoriti na specifičnosti identitetnega razvoja v mladosti. V razvoju identitete po Eriksonu nastopajo krize, ki so rezultat notranjih duševnih konfliktov in zunanjih konfliktov, ki nastajajo iz prevzemanja novih družbenih obveznosti, vlog in vstopanja v nove, bolj univerzalne družbene povezave (Nastran Ule 2000, 129).

¹ Mead ne razlikuje med pojmom sebstvo (*angl. self*) in identiteta. To sta zanj sinonimna izraza. Jaz (*angl. I*) in mene (*angl. Me*) sta zanj delni identiteti.

Mladost kot prehodno obdobje k odraslosti se v modernih družbah najprej pojavi kot institucija uvajanja v odraslo družbo. To obliko mladosti imenujemo tradicionalna mladost ali prehodni psihosocialni moratorij² (je le eden od različnih moratorijev, ki jih lahko preživlja posameznik v svojem življenju). Vsak od teh predstavlja začasni odlog ali prekinitve katere od obremenitev osebnih ali socialnih obveznosti. Moratoriji so torej ciklusi ali faze socialnega umika in socialne razdolžitve, strukturirajo vsakdanji svet v manjših časovnih enotah in tudi v daljših življenjskih sekvencah. V modernih družbah lahko razdelimo mladostniški moratorij v dve glavni obliki, in sicer v prehodni moratorij in v izobraževalni (oblikovalni) moratorij.

Pri prehodnem moratoriju gre za krajše obdobje uvajanja v odraslost, prehod pa morajo potrditi odrasli in njihove institucije. Način kontrole je neposreden, oseben in napet. Glavni socializacijski instituciji sta šola in družina (učenje mlajših od starejših). Stopnja kulturne avtonomije je nizka. Temeljni profil potreb in vrednot se ne razlikuje od profila kulturnih potreb odraslih.

Izobraževalni moratorij je časovno razširjen in vsebinsko bogat moratorij, kjer imajo mladi čas za oblikovanje svoje osebnosti, interesov in potreb lastnega življenjskega poteka. Poglavitne socializacijske institucije so bolj zahtevne izobraževalne institucije, vrstniki in trg za mlade. Kontrola nad mladimi je posredna. Stopnja mladinske kulturne avtonomije je visoka (popularna mladinska kultura). Temeljni profil potreb in vrednot pa je liberalno-progresiven in se razlikuje od profila odraslih (Nastran Ule 1995, 19–26).

2.3 ETNIČNA IN NACIONALNA IDENTITETA

Etnično identiteto lahko opišemo kot dinamični konstrukt, ki se razvija in spreminja glede na razvojne in kontekstualne dejavnike ter predstavlja kritično razvojno nalogo za adolescente, posebej še v kompleksnih, sodobnih družbah (Phinney v Marcia, 2001). Raziskave so pokazale, da se pogosto zgodi, da priseljence najmočneje preplavi občutje etnične vezanosti prav med srednjim šolanjem, ko se srečajo z mnogimi pripadniki iste etnične skupine. Tako se prav v tem obdobju mnogo mladih, posebej tistih iz skupin z nižjo družbeno močjo, začne poglobljati v spoznavanje lastne etničnosti. Ta proces lahko vodi h konstruktivni akciji, ki bo

² Izraz mladinski moratorij izhaja od E. I. Eriksona (1973), ki je z njim označil obdobje, ki je osvobojeno neposrednega nadzora staršev oziroma odraslih ljudi. V tem obdobju mladostnik eksperimentira z različnimi izkušnjami, socialnimi vlogami in v družbi išče prostor zase (oblikuje svojo identiteto).

potrdila vrednost in legitimnost lastne skupine (Phinney v Tajfel in Turner, 2001), po drugi strani pa lahko vodi k občutkom negotovosti in zmede oziroma nezadovoljstva ter zamere glede ravnanja lastne skupine. Ravni takšnega procesa so različne, odvisne pa so od socializacijskih izkušenj v družini ter etnični skupnosti in od širšega družbenega ozadja.

Opredelitve nacionalne identitete se med seboj razlikujejo po tem, kako razlikujejo narod in oblikovanje naroda, za vse pa so značilne te karakteristike: Nacionalna identiteta je tisti pozitivni ali negativni vidik samopodobe, ki izhaja iz občutka pripadnosti svojemu narodu, državi in je vezana na določen skupni teritorij, kulturo, ideologijo, vrednote in enoten pravni sistem. Spremljajo jo močni občutki lojalnosti, domoljubja, solidarnosti, enotnosti skupine in želja po kulturni in politični avtonomnosti naroda (Smith 1991).

S teritorijem je mišljeno zgodovinsko pomembno ozemlje, na katerem se je skozi čas izoblikoval narod. Ta teritorij mora predstavljati družbeno skupnost ljudi, imeti pa mora tudi določeno zgodovinsko vrednost, ki narod umesti v določen čas in prostor nastanka.

S skupno kulturo so mišljeni jezik, miti, simboli, običaji, ki so skupni vsem članom skupine in se prenašajo skozi proces socializacije. Kot ideologija se razume skupek razumevanj, idej in vrednot, ki ljudi združujejo v neko povezano skupnost. Z enotnim pravnim sistemom pa je mišljen skupek pravic, dolžnosti in sankcij, ki veljajo za vse člane, ki pripadajo tako opredeljeni skupini, hkrati pa opredeljuje tiste, ki teh pravic ne morejo uživati in so iz skupine izključeni (Smith 1991).

Naslednje poglavje podrobneje predstavi pomen razlik med skupinami, pozornost pa je namenjena tudi stigmatizaciji in stigmatizirani identiteti.

3 VREDNOTENJE RAZLIK IN STIGMATIZIRANE IDENTITETE

3.1 VREDNOTENJE RAZLIK

Osnovna strukturna značilnost vseh skupin, po Schumerju (1840–1910), je razločevanje med lastno in tujo skupino. Lastno skupino veže težnja članov skupine, da imajo druge člane iste skupine za enakovredne; člane tujih skupin pa za manjvredne ali večvredne. Ob nenehnem srečavanju z drugimi se posamezniki primerjamo z nam podobnimi drugimi, ob tem pa uporabljamo tako imenovane socialne kategorizacije (Skevington in Baker 1989). Socialne kategorizacije najbolje opišemo z oznako stereotipnih in konsenzualnih konstruktov, ki označujejo dogovorjene in ne nujno tudi osebno izkušene meje pripadanja skupini. Posameznikov koncept o samem sebi je torej sestavljen iz socialne identifikacije, ki izhaja iz medskupinskih primerjav (po spolu, rasi, etničnosti, nacionalnosti, poklicnem statusu in razredu) in osebne identifikacije (Nastran Ule 1994, 367).

Pripadnost lastni skupini naj bi dajala posamezniku smisel obstoja. Smiselnost lastne skupine ustvarjajo norme in vedenjski vzorci, ki člane povezujejo, ter identifikacija s simboli pripadnosti (grbi, zastave, emblemi). Pomemben člen je kontinuiteta, v kateri si skupina razvija svoje norme in simbole ter občutek trajnosti.

Priseljenci in posledično njihovi otroci se še posebej po odcepitvi Slovenije od skupne države srečujejo s pojavom stigmatizacije, ki nadalje vodi v marginalizacijo. Ko so prišli v Slovenijo, je bila ta del ene države. Po osamosvojitvi so v Sloveniji naenkrat postali tujci, brez domovine. Ne v Sloveniji ne v npr. Bosni ali kje drugje niso sprejeti tako, kot bi želeli biti. Kljub poskusu ustvarjanja varnega doma, ki bi zagotavljal občutek sprejetosti, ki bi nudil tako želeni občutek pripadnosti, se občutku nesprejetosti ne morejo izogniti niti njihovi otroci. Ti so, če že ne po drugem, pa po podedovanem priimku, odrinjeni in zaznamovani s strani večinskega prebivalstva. V svojem življenju se borijo proti stigmatizaciji ali bolje rečeno živijo s stigmo, ker so drugačni.

Ob tem pa se je treba zavedati, da je stigmatizacija tega dela populacije bila prisotna že pred osamosvojitvijo, a takrat še ni bila politično sprejemljiva. Intervjuji v knjigi Silve Mežnarić (*Bosanci, a kuda idu Slovenci nedeljom?*) so pokazali, da se je v slovenskem prostoru

sodelovanje in težišče orientacije med večino in priseljenci delilo na »mi, ta spodnji³« in na »oni gore⁴« (Mežnarić 1986) že mnogo pred letom 1991. Ta ocena osnovnega nasprotja med mi in oni je skromna in utemeljena z lastnimi izkušnjami praktične zavesti ter vsakdanjosti, vseeno pa ne vključuje nacionalnega, etničnega elementa kot določujočega, ampak kot enega od spremljevalnih znakov osnovne delitve družbe, bodisi slovenske bodisi jugoslovanske (Mežnarić 1986, 206).

3.2 STIGMATIZIRANA IDENTITETA

Kategorizacija na osnovi etnične pripadnosti je eden od izvorov stigme, kot jo konceptualizira Goffman. Goffman (1968, 14) definira tri vrste stigme: telesne (fizične) deformacije, individualne karakterne pomanjkljivosti, ki se kažejo v šibki volji, nenaravnih strasteh, rigidnih prepričanjih ter nepoštenosti in ki izvirajo iz duševnih motenj, alkoholizma, homoseksualnosti, samomorilskih teženj, nezaposlenosti, radikalnih političnih prepričanj itd., ter podedovana stigma, ki prizadene celotno družinsko mrežo oziroma člane nekega rodu (na osnovi rase, narodnosti, religije).

Lastnost posameznika sama po sebi ni problematična, v kolikor jo družbeno-kulturno okolje in posledično posameznik kot take ne prepoznavajo. Pogosto se na podlagi ene pomanjkljivosti posamezniku pripišejo še druge lastnosti, ki z diskreditirajočo lastnostjo niso neposredno povezane (Goffman 1968, 11–12), posameznika se razume kot ne čisto človeškega.

Iz takega razumevanja posameznika z nezaželenimi lastnostmi efektivno in dostikrat nenamerno sledijo diskriminacije, ki zmanjšujejo življenjske možnosti (Goffman 1968, 15) in posameznika diskvalificirajo iz polne socialne sprejetosti.

Sledi logična ugotovitev, da stigma izvira iz razlik. Domneva po Goffmanovem opisu stigme je, da je možno vse človeške razlike potencialno stigmatizirati. Posledice stigme pa začnemo čutiti ob prehodu iz enega socialnega konteksta, kjer je razlika zaželena, v drugega, kjer je nezaželena. Nadalje temu sledi, da tisti, ki imajo moč (dominantna skupina), lahko določijo, katere človeške razlike so zaželene in katere ne, torej, da stigma obstaja zgolj za določene

³ Izraz, s katerim se poimenuje Neslovenec, priseljence iz držav bivše Republike Jugoslavije.

⁴ Izraz, ki poimenuje Slovence.

dele populacije. A v resnici temu ni tako, kajti vsaka nestigmatizirana oseba zlahka postane stigmatizirana “Nekje v življenju skoraj vsak izkusi stigmo, bodisi začasno ali trajno ...” (Zola 1979, 454).

Sprva se je izraz stigmatizirati nanašal na žigosanje ali označevanje določenih ljudi (npr. kriminalcev), da bi bili tako že po videzu drugačni in ločeni od ostalih (Goffman 1963). Označevanje ljudi na takšen način je imelo za posledico izgon ali izogibanje. Danes ožigosanja v takem pomenu ni več, stigma pa je še vseeno ohranila večino prvotnih konotacij; ljudje uporabljajo razlike, da izženejo druge ali se jim izogibajo. Na izvorni tezi *Stigma je identiteta* (Goffman 1986) je Goffman razvil teorijo identitete, ki naj bi pojasnila tipične vedenjsko-interakcijske strategije stigmatizirane osebe.

Stigma pomembno vpliva na posameznikov življenjski potek, saj povzroča marginalizacijo, socialno izolacijo in segregacijo, pri tem pa sta vloga normalnega in vloga stigmatiziranega del istega kompleksa (Goffman 1968, 155). Stigmatizirajoče situacije se razvijejo, ko ljudje v odnosih do neke osebe tej ne izkazujejo tistega spoštovanja in priznanja, ki bi ji sicer pripadalo, če ne bi imela značilnosti, ki je po nazorih večine deviantna ali pripada skupini, ki je označena kot deviantna. Stigmatizirani je tedaj prisiljen reagirati na tak odnos. Lahko nesprejetost negira, nato pa opravičuje z lastnostmi, zaradi katerih ga družba izloča oziroma označuje. Pri tem lahko poskuša popraviti, kar sam zaznava kot glavni razlog njegove nesprejetosti (npr. plastična operacija fizično deformirane osebe), lahko kompenzira svojo pomanjkljivost na drugih področjih ali prilagodi razumevanje lastne realnosti, prav tako lahko stigmo uporablja kot izgovor za izogibanje obveznostim. Nesprejetost lahko razume tudi kot blagoslov, ki ga naredi za nekaj posebnega, ali pomiluje normalne osebe kot osebe, ki so prikrajšane za določeno izkušnjo (Goffman 1968, 19–22).

Glavna značilnost identitetne politike stigmatizirane osebe je, da mora taka oseba zmeraj igrati igro, v kateri se drugim ljudem navzven kaže kot navidezno normalna oseba, vendar pri tem ne sme izgubiti stika s svojo individualnostjo, to se pravi, ne sme pretirano poudarjati svoje normalnosti (Nastran Ule 2000, 180–186). Bistven problem stigmatiziranega je negotovost njegovega statusa (Goffman 1968, 24–26, 30–31), saj reakcije okolja na njegovo stigmo ne more predvideti, zato se konstantno sprašuje, kako ga drugi vidijo in kakšen vtis so si o njem ustvarili.

Socialno zavračanje oziroma izogibanje ne vpliva samo na stigmatiziranega posameznika, pač pa na vse, ki so socialno vpleteni (družina, prijatelji in sorodniki). To vodi k temu, da ljudje omejijo svoje odnose z drugimi stigmatiziranimi in s tistimi, pri katerih socialne vezi prevladajo nad stigmo (npr. družinski člani). Sledi socialna izolacija, ki povzroči, da mnogi stigmatizirani ljudje ne dobivajo spodbud, naj se razvijajo ali rastejo, da bi bili uspešni, kar pa vodi tudi k zmanjšanju samospoštovanja. Negativna identiteta, ki sledi, postane prevladujoča osebna značilnost in takšni osebi onemogoča razvoj drugih delov osebnosti.

Stigma v življenjskem poteku pri posamezniku zavzame centralni položaj, saj stigmatizirajoča lastnost zasenči vse ostale vidike stigmatizirane osebe, njene talente in zmožnosti (Goffman 1986, 6). Z drugimi besedami to pomeni, da je skupna značilnost stigme v tem, da posameznik, ki je v socialnih interakcijah sicer sprejet, poseduje lastnost, ki zahteva veliko pozornosti in odvrta ljudi, s katerimi se srečuje; pri tem pa diskreditirajoča lastnost prevlada nad ostalimi lastnostmi (Goffman 1968, 15).

Pripadniki marginaliziranih družbenih skupin, ki prepoznavno kažejo svoj status skozi jezik, izgled in vedenje, v interakciji z javno institucijo večinoma izpadejo kot drugorazredni državljani (Goffman 1968, 173), medtem ko so osebe z določenim družbenim vplivom lahko za nenavadno vedenje celo nagrajene ali pa so označeni kot ekscentrični (Coleman 1999, 201).

Priseljenec je stigmatiziran, ker je priseljenec (in zaradi vsega, kar sodi zraven; čudna imena in priimki, naglas, opravljanje nizko plačanih del, nižji življenjski status). Njihovi otroci pa so otroci stigmatiziranih in ker je definicija stigmatiziranih, da so drugačni, so potem tudi otroci drugačni. In ker so otroci drugačni, so stigmatizirani.

Stigme so po eni strani produkt učenja (poseben socialni proces sprejemanja informacij iz osebnega okolja), po drugi strani pa pogosto spodbujajo in vpeljujejo proces učenja v socialne interakcije. Oblikujejo se trije načini učenja stigme: izkustveno učenje stigme (v zgodnjem otroštvu), učenje stigme preko identifikacije z ego ideali (v času šolanja in adolescence) in samostojno socialno učenje (po končanem šolanju) (Wedemeyer v Martin 1986, 150).

Tudi v primeru, da se odpravi razlog za stigmatizacijo, občutek alienacije ostane, vendar v drugačni obliki. V primeru, ko se posameznik čuti sprejet, je ta sprejetost pogojna in odvisna od drugih –normalnih. Tu se kaže narava ustrezne prilagoditve, ki od stigmatiziranega zahteva, da sam sebe sprejme kot normalnega, hkrati pa se prostovoljno izogiba situacijam, ki bi normalne spravljale v neprijeten položaj in od njih zahtevale, da ga sprejmejo kot normalnega (Goffman 1968, 146). Toleranca (že sama po sebi vzbuja občutek nelagodja) je torej samo pogojna, posameznik mora ostajati v mejah svoje stigme, kajti njegov položaj je zaradi stigme že a priori nižji. Človek s stigmo v osnovi ostaja drugačen od drugih, predstavlja nekakšnega grešnega kozla in normalnim omogoča, da ohranijo čisto vest, saj velja, da kar je dobra prilagoditev za posameznika, je še boljša prilagoditev za družbo (Goffman 1968, 148). Stigmo ohranjajo ekonomske, psihološke in socialne koristi in bodo izginile, ko ne bo več potrebe po legitimiranju socialnega izključevanja in segregacije (Coleman 1999, 212).

Otrok staršev priseljencev je zaznamovan, ker se je rodil nekemu, ki po narodnosti ni Slovenec. Je zaznamovan, ker je njegov priimek različen od priimkov Slovencev. Je zaznamovan, ker njegovi starši govorijo drugačen jezik (pri tem predpostavljamo, da otroci govorijo slovensko, saj so se rodili in hodili v šolo v Sloveniji) od slovenščine. Je zaznamovan, ker je podedoval vero in boga, ki se ne imenuje tako, kot se imenuje religija Slovencev. Nenazadnje ga zaznamuje, da je otrok staršev, ki ponavadi opravljajo najmanj prestižna dela in so za to tudi manj plačani. Le kdo je mislil resno, ko je govoril, da je vsako delo častno? Je zaznamovan, ker v prostem času igra nogomet, namesto, da bi hodil na razne tečaje ali igral kakšen instrument, se smučat. Je to njegova krivda? Je otrok kriv, da mu lahko starši kupijo športne copate, ne morejo pa mu kupiti klavirja ali violine? Je kriv, da ima starša, ki nista Slovenca? Je kriv, da mu je v zibelko bila položena brojanica in ne rožni venec?

Za priseljence in njihove otroke je ogromno govora o ustrezni prilagoditvi. Od njih se pričakuje, da sprejmejo sebe kot del večinskega prebivalstva, hkrati pa naj se prostovoljno izogibajo situacijam, ki bi spravljale v neprijetni položaj večinsko prebivalstvo, ko bi jih moralo priznati za njim enake. Zgoraj zapisan je ponovljen z namenom poudariti sporočilo, da je toleranca samo pogojna.

Strpnost ali toleranca je koncept (filozofski koncept, ki uhaja teologiji in ki obenem odpira poti šele nastajajočemu družboslovju med XVI. in XVIII. stoletjem), ki je izhodiščno opredeljen kot zmenek, dogovor. Za ta dogovor (in ne dvogovor, ki je politični koncept in temelji na enakosti) je značilno, da je sicer dvostranski, vendar ni dosežen med enakimi (Kuzmanić 2003, 158–159).

Zanj je posebej značilno je, da je strpnost vedno znova obnavljajoča se pogodba (živ organizem in ne mrtva točka na papirju), ki vselej upošteva konkretne okoliščine in ni dvignjena na raven apriornega (recimo pravnega) zakona, sicer bi lahko postala nekaj odvečnega. Lahko bi obveljali politična in pravna enakost, nastopila bi enakost pred zakonom, ki ne bi več potrebovala posebnega dodatka v smislu dogovora dveh najsilnejših (Kuzmanić 2003). Ob tem je treba poudariti, da strpnost etimološko pomeni prenašanje, torej pripravljenost tistega, ki ima družbeno moč, da trpi, prenaša nekoga, ki ga sicer zaničuje.

Vseeno pa se strinjam s Kuzmaničevim člankom Kaj (ne)strpnost je in kako jo lahko kot koncept uporabljamo/zlorabljam (03 poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti), ko ugotavlja, da so se v Sloveniji resna razmišljanja in proučevanja fenomena nestrpnosti (ne pa dejanska nestrpnost) začela šele pred par leti, in ugotovi, da so se pojavila z večstoletno zamudo.

Toleranca/strpnost je torej tisti položaj družbene enakosti (ali neenakosti), kjer odsotnost politične in pravne enakosti mašimo z iznajdbo, ki se ji reče toleranca. To pa pomeni ustvarjanje pogojev, v katerih bodo te elementarne neenakosti postale kolikor toliko, vselej pa začasno, znosne, torej večinsko sprejemljive in sprejete.

Takoj, ko nastopi potreba po strpnosti, ko se pojavi toleranca/strpnost, vemo, da je to obenem matematično zanesljiv kazalec prisotnosti pravne in politične neenakosti, ki je morala postati bolj ali manj neznosna ali pa vsaj javno vprašljiva (Kuzmanić 2003, 161).

Toleranca je nadvse enostransko razmerje, kjer eden tolerira drugega in kjer nikakor ne gre za medsebojno toleriranje. V toleranco investirata dve po definiciji neenaki strani. Subjekt deluje tako, da bi se stanje ohranjalo, objekt pa tako, da bi se nekoč morebiti spremenilo. Prvi ohranja, drugi pogostokrat spodbija toleranco (Kuzmanić 2003, 166).

Teoretični vidik stigmatizacije ter tolerance, ki že sama po sebi vzbuja nelagodje, žal ne daje zadovoljivih odgovorov, morda jih ponuja drugi del diplomske naloge z analizo intervjujev (z mladeniči in mladenkami priseljencev), s katerimi skušamo ugotoviti, kako je s stigmatizacijo v realnem življenju in kako se spopadajo z njo.

4 VREDNOTENJE ETNIČNIH RAZLIK V SLOVENIJI V OBDOBJU OSAMOSVAJANJA

Družbene okoliščine, v katerih živimo, so posledica družbenih sprememb, ki so se odvijale skozi daljše obdobje v preteklosti. Da je danes Slovenija v takšnem stanju, kot je, in s takšno miselnostjo, ki v državi prevladuje, se je moralo v preteklosti zgoditi ogromno stvari, ki so Slovenijo zaznamovale na kakršenkoli način.

Največji del selitev med Slovenijo in drugimi republikami Jugoslavije je potekal v času skupne države v sedemdesetih in osemdesetih letih. Te selitve so imele značaj notranjih selitev in so potekale brez kakršnekoli migracijske politike oziroma nadzora selitvenih tokov. Zaradi razlike med letom dejanske priselitve v Slovenijo in letom administrativne registracije te priselitve so bile lahko posamezne demografske, socialnogeografske in socioekonomske značilnosti priseljencev ob priselitvi v Slovenijo dejansko drugačne, kot pa so jih izkazovali uradni statistični podatki (Dolenc v Komac 2007, 97).

Vse se je začelo že veliko prej. Pred drugo svetovno vojno Slovenija še ni bila dovolj gospodarsko razvita, zato je z lahkoto zaposlovala vse svoje viške agrarne delovne sile in ni bilo potrebe po dotoku delovne sile od drugod. Značilne so bile celo tesne povezave s sosednjo Hrvaško ekonomskem kot tudi na širšem družbenem področju in izmenjava prebivalstva je bila zelo pogosta. Med drugo svetovno vojno so bile tudi za Slovenijo značilne prisilne migracije, ki so potekale med okupacijskimi območji v Sloveniji, v različna delovna taborišča po Evropi, delno pa tudi v nekatera območja Jugoslavije.

Popis leta 1948 je bil prvi, ki je potekal po načelu stalnega prebivališča, dal pa je podatek, da je bilo več prebivalcev Slovenije rojenih v eni od tujih držav kot v drugih delih takratne skupne države. To kaže na relativno šibkost migracijskih tokov med Slovenijo in drugimi republikami. Zunaj Slovenije je bilo rojenih 5,5 % prebivalcev. Leta 1948 je bilo v Sloveniji 97 % Slovencev. Večino neslovenskega neavtohtonega prebivalstva so sestavljale osebe, rojene v nekdanji Jugoslaviji. V Sloveniji je bilo rojenih manj kot 10 % prebivalcev neslovenske narodnosti. To pa ni presenetljivo, saj moramo upoštevati, da je to obdobje zaznamoval povsem zaprt trg delovne sile oziroma realsocialistični sistem administrativnega razporejanja delovne sile (Roter v Komac 2005, 54). Edini večji migracijski tok med

Slovenijo in preostalimi jugoslovanskimi republikami so bile premestitve častnikov jugoslovanske vojske v Slovenijo. Za to obdobje so značilne tudi poroke Slovenk s častniki neslovenske narodnosti.

Po letu 1948 in nekje do leta 1952 je za Slovenijo značilno odseljevanje prebivalstva (negativni selitveni saldo Slovenije skoraj 10 tisoč oseb (Malačič v Komac 1991, 302)). Pozna petdeseta leta pa pomenijo začetek skoraj tridesetletnega ekonomskega priseljevanja v Slovenijo in vključitev Bosne in Hercegovine v migracijske tokove proti Sloveniji. Neposredne posledice preseljevanja v Slovenijo so bile sprememba narodnostne sestave prebivalstva in vpliv priseljevanja na spremembo spolne in starostne sestave prebivalstva. Šestdeseta leta pomenijo začetek priseljevanja Albancev (njihovo število se je povečalo za štirikrat). Poleg Kosova so bila izrazita izvorna območja priseljencev v Slovenijo Bosanska Krajina, Bosanska Posavina, vzhodna Srbija in občine na jugu Srbije ob Južni Moravi. To so območja, ki so večinoma ostala glavni vir priseljencev v Slovenijo tudi v poznejših desetletjih. Zelo se je zmanjšalo priseljevanje iz Like in hrvaškega primorja, Šumadije ter celotne Vojvodine (Dolenc v Komac 2007, 73–80).

Slovenija kljub naraščajočemu priseljevanju iz drugih republik bivše Jugoslavije na začetku šestdesetih let še ni prešla iz emigracijske v imigracijsko deželo. Samo v letih od 1953 do 1960 se je iz Slovenije odselilo preko 70 tisoč oseb. Osnovni razlogi za odhod v tujino so bili ekonomski, ker je država po obdobju hitrega, vendar ekstenzivnega, razvoja industrije zašla v recesijo (Dolenc v Komac 2005, 64). Po letu 1961 se je v tujino odselilo še dobrih 46 tisoč oseb s stalnim prebivališčem v Sloveniji. Za Slovenijo je bilo značilno odseljevanje izobraženega kadra (Dolenc v Komac 2005, 65). Vsaj del odseljevanja pa je bil nadomeščen s priselitvami neslovenskega prebivalstva iz drugih republik, saj se je v desetih letih (glede na popisne podatke) v Slovenijo priselilo 43 tisoč prebivalcev iz drugih republik nekdanje Jugoslavije ter štiri tisoč iz tujine, skupaj toliko, kot je bilo odselitev na začasno delo v tujino (Dolenc v Komac 2005, 66).

Do hitrih sprememb narodnostne sestave Slovenije je prišlo v sedemdesetih letih, predvsem zaradi zagona gospodarstva, izboljšanja življenjskega standarda, obdobja najintenzivnejše gradnje, opremljanja gospodinjstev s trajnimi potrošnimi dobrinami v pogojih skoraj povsem zaprtega notranjega trga in velikega povpraševanja. Zgodila se je prva naftna kriza – začetek omejevanja priseljevanja v države Zahodne Evrope in sprememba migracijske politike

gostujočih delavcev (Mesić 1991, 25 v Dolenc v *Komac* 2005). Hkrati je to tudi obdobje največje rodnosti v Sloveniji, kjer so pomemben delež povečanja neslovenskega prebivalstva predstavljala rojstva druge generacije priseljencev. Ob popisu leta 1981 je bilo v Sloveniji več kot 150 tisoč narodnostno neavtohtonega prebivalstva, kar je 23 tisoč več, kot je bilo priseljenih iz drugih republik. Poleg priseljencev neslovenske narodnosti so se v Slovenijo vračali tudi Slovenci iz drugih republik Jugoslavije, tako da je bil v tem obdobju končan proces narodnostne homogenizacije Slovenije, celo več, govorimo lahko o etničnem zapiranju Slovencev v matično republiko (Lalović 1990, 127 v Dolenc v *Komac* 2005).

Zadnje desetletje pred slovensko osamosvojitvijo so se selitveni tokovi iz drugih republik nekdanje Jugoslavije v Slovenijo začeli počasi umirjati. Začenja se obdobje velikih političnih sprememb v nekdanji Jugoslaviji, močna etnična homogenizacija prebivalstva v posameznih republikah, naraščanje nacionalizmov vseh vrst ter prvi medetnični spopadi. V tem času se je iz Slovenije odselilo veliko več priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, kot so jih zabeležili uradni podatki o odselitvah v takrat še enotni državi (sprejeti zakoni, ki so omogočili začetek uvajanja podjetništva in odpuščanje delavcev zaradi stečajev ali kot tehnološki višek) (Dolenc v *Komac* 2005, 74).

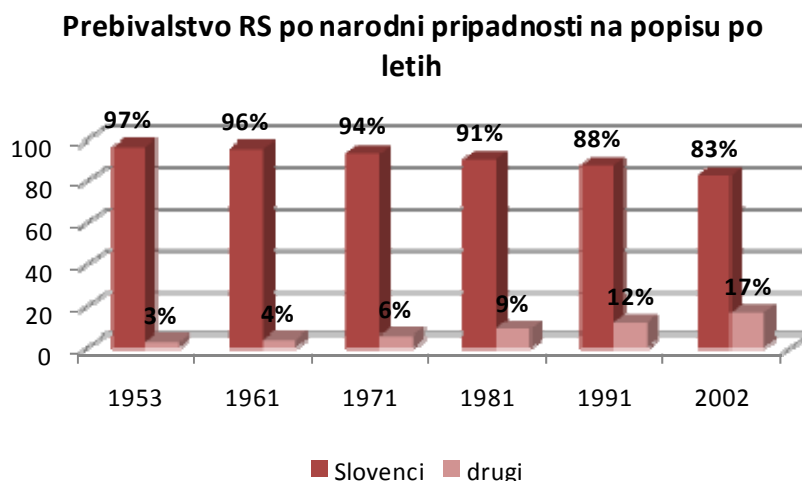
Osemdeseta leta pomenijo spremembo doslej prevladujočih tokov moške (predvsem ekonomsko motivirane) migracije iz nekdanje Jugoslavije, saj so se v Slovenijo v večji meri priselile ženske, predvsem iz Bosne in Hercegovine, od koder se je preselilo več žensk kot vseh moških iz ostalih območij nekdanje Jugoslavije. Ti sekundarni selitveni tokovi so bili delno pogojeni z možnostjo zaposlovanja žensk, v glavnem na nekvalificiranih delovnih mestih v zdravstvu in gostinstvu (Pak 1993, 53 v Dolenc v *Komac* 2007, 80–88).

Po osamosvojitvi se je Slovenija soočila z nekaterimi novimi oblikami priseljevanja, vendar je njena migracijska problematika ostala še vedno najbolj povezana z območjem, iz katerega je tudi sama izšla, z nekdanjo Jugoslavijo. Najštevilčnejši selitveni tok v Slovenijo v tem desetletju so bili pribežniki iz Bosne in Hercegovine. Ocene njihovega števila segajo do 70 tisoč, konec junija 1995 pa jih je bilo dobrih 21 tisoč. Ob uveljavitvi zakona o začasnem zatočišču (Ur.l. RS, št.20/1997) sredi leta 1997 jih je bilo v Sloveniji še 7.200, nekaj manj jih je prebivalo v 15 begunskih centrih. Razlogi za zmanjšanje števila beguncev so bili vračanje v Bosno in Hercegovino, odhod beguncev iz Slovenije v druge države, kjer so že prebivali njihovi sorodniki, možnost ureditve statusa tujega državljanja v Sloveniji oziroma pridobitev

državljanstva Republike Slovenije pa tudi smrtnost kot posledica specifične starostne sestave beguncev (Dolenc v Komac 2007, 89–92).

V obdobju 1954–2002 se je po podatkih selitvene statistike v Slovenijo iz drugih republik oziroma držav nekdanje Jugoslavije priselilo 360 tisoč oseb, odselilo pa 200 tisoč. V teh podatkih so zajete tudi večkratne selitve posameznega selivca, zato je dejansko število oseb, ki so vstopale v medrepubliške selitvene tokove nekaj manjše, kar pa ne vpliva na izračun selitvenega prirasta Slovenije z drugimi republikami nekdanje Jugoslavije, ki znaša 160 tisoč oseb (Dolenc v Komac 2005, 85).

Slika 4. 1: Prebivalstvo Republike Slovenije po narodni pripadnosti na popisu po letih

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2002).

Najnovejša selitvena gibanja kažejo izrazito povečanje priselitvenih tokov v Slovenijo, tuji pa predstavljajo glavnino priseljencev. Po vstopu Slovenije v Evropsko unijo se delež priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije v nasprotju s pričakovanji ni zmanjšal. Celotno nasprotno, priseljenci predstavljajo kar 85 % priselitev tujcev, kot izvorni državi pa izstopata Bosna in Hercegovina ter nekdanja skupna država Srbija in Črna gora. Iz selitvenih tokov pa počasi izstopa Hrvaška. Vsekakor je selitveni pretok zadnjih let povezan z ugodno ekonomsko situacijo. Kar 75 % priselitev tujcev v letu 2006 je neposredno povezanih s sezonsko oziroma trajnejšo zaposlitvijo (Komac 2007). Slovenija tudi po šestnajstih letih samostojnosti ostaja migracijsko povezana predvsem z nekdanjo skupno državo.

Opisani selitveni tokovi, ki so posredno in neposredno zajeli slovenski prostor, so vplivali tudi na življenja k nam priseljenih oseb. Priseljencem, ki so bivali in delali v Sloveniji, je razpad skupne države prinesel mnoge preobrate. Med drugim je osamosvojitve Slovenije doprinesla uvedbo slovenskega državljanstva. Od priseljencev se je zahtevalo, da se odločijo, ali bodo obdržali državljanstvo republike, kjer so se rodili, in ali se bodo potegovali za slovensko državljanstvo.

Pripadniki drugih narodov so bili obravnavani kot prišleki, ki naj se življenju v Sloveniji čim prej prilagodijo, naučijo naj se slovenščine in jo tudi uporabljajo. Drugačno obnašanje v javnosti je bilo obravnavano kot južnjaško mačistično nastopaštvo. V določenem obdobju je bilo prisotno mnenje, da imigranti celo ogrožajo slovenski narod. Izsledki empiričnih raziskav jasno kažejo na odklonilen odnos Slovencev do priseljevanja delavcev iz drugih republik (Komac 2007).

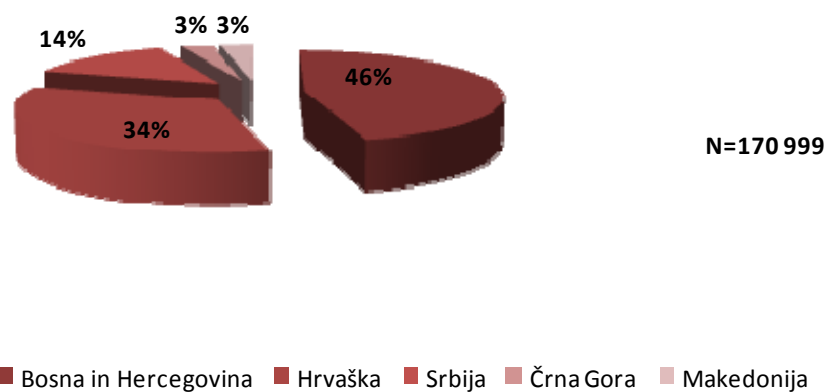
Poglavje lahko sklenemo z Adornovo tezo, ki pravi, da je pripadnik marginalizirane skupine sumljiv ne glede na to, kaj naredi, in ne glede na to, česa ne naredi – v vsakem primeru je vreden obsojanja (Adorno, 1993). V devetdesetih so bili žrtev sovražnosti tisti, ki so zaprosili za državljanstvo, zdaj so krivi tisti, ki takrat tega niso storili.

Ob tem bi bilo primerno omeniti še en del zgodovinskega dogodka osamosvojitve Slovenije, in sicer se je zgodil izbris. Od približno 200.000 notranjih imigrantov iz drugih republik SFRJ je ob osamosvojitvi dobilo državljanstvo okrog 170.000 oseb. Od preostalih 30.000 jih je okrog 11.000 Slovenijo zapustilo, več kot 18.000 oseb pa za državljanstvo ni zaprosilo v predpisanem roku. Tem ljudem je Slovenija 26. februarja 1992 odvzela njihov zakoniti status oseb s stalnim prebivališčem v Sloveniji; brez vsake zakonske podlage in brez vsake ustavne odločbe, celo brez vsakega obvestila, preprosto z izbrisom iz registra stalnega prebivalstva Slovenije. Šele čez nekaj mesecev ali celo let, ko so karkoli potrebovali od oblasti, so ti ljudje izvedeli, kaj se je zgodilo. Takrat so jih namreč preprosto zavračali kot nerezidente, kot ljudi brez stalnega prebivališča v Sloveniji (Krivic v Dedić, Jalušič in Zorn 2003, 146–150).

Še v času nastajanja te diplomske naloge, po 17-ih letih od izbrisa, je v središču politične in širše javnosti aktualno reševanje problema zbrisanih. Tokrat se je z novo vlado, novo koalicijsko pogodbo in novo ministrico za notranje zadeve dejansko nekaj tudi premaknilo v smeri reševanja tega problema.

Z nekoliko drugačnimi problemi pa se spopadajo tudi priseljenke in priseljenci ter posledično njihovi potomci, ki so si po 40. členu Zakona o državljanstvu Republike Slovenije do 19. 5. 1992 pridobili slovensko državljanstvo (takratnih 8,7 % vseh prebivalcev Slovenije). Graf prikazuje nacionalno strukturo sprejetih državljanov iz drugih republik nekdanje Jugoslavije v državljanstvo Republike Slovenije (Kobolt 2002, 27):

Slika 4. 2: Sprejem v državljanstvo Republike Slovenije po posameznih republikah nekdanje SFRJ na podlagi 40. člena Zakona o državljanstvu

Vir: Kobolt (2002, 27).

Z omenjenim zakonom se ukvarja drugačna, integracijska, politika, ki je predstavljena v naslednjem poglavju.

5 IDENTITETNA POLITIKA

Pred razpravo o socialnih omrežjih potomcev priseljenk in priseljencev iz bivše SFRJ v Sloveniji je to družbeno skupino treba še sociološko definirati. Prav tako je pomembno poznavanje procesov in odnosov med pripadniki večinske družbe in tako imenovanimi prišleki. V večjem delu literature zasledimo poimenovanje teh odnosov s pojmom integracija, kar pa ni najbolj primerno? Je ustrezno govoriti, da ti ljudje potrebujejo posebne pristope s strani države za integracijo v večinsko družbo? Še posebej neustrezna je trditev, da potrebujejo njihovi potomci, ki so rojeni v Sloveniji, kakršnekoli napotke za vključitev. V študiji o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana (Komac 2007) pa namesto o integraciji uporabijo termin upravljanje etnične heterogenosti (glej v nadaljevanju, stran 36).

5.1 NARODNA MANJŠINA

V mednarodni skupnosti ne obstaja splošno sprejeta opredelitev pojma narodna in tudi ne etnična manjšina. V Evropi se je uveljavilo pojmovanje narodne manjšine, kot ga je predlagala Parlamentarna skupščina Sveta Evrope v svojem Priporočilu 1201 o dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o človekovih pravicah o pravicah narodnih manjšin, sprejetem 1. februarja 1993 (Roter 2003 v Komac 2007).

Narodne manjšine so tako razumljene kot tiste skupnosti državljanov neke države, ki tvorijo številčno manjšo skupnost od večinskega prebivalstva v tej državi, so v nedominantnem položaju, izražajo posebne etnične kazalnike (npr. jezik, kultura, veroizpoved), ki jih želijo tudi ohranjati, so državljani države, kjer bivajo kot manjšinske skupnosti, s to državo pa jih povezujejo tudi dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi, ki jih pripadniki manjšin želijo tudi ohranjati (Dolenc v Komac 2007, 82).

Za izpolnitev subjektivnega kriterija mora med pripadniki neke manjšinske skupnosti obstajati določena skupna zavest oziroma volja, da želijo biti prepoznani kot pripadniki manjšine in da želijo tudi ohranjati značilnosti svoje posebne identitete (Roter v Komac 2005, 172–173). Poleg subjektivne volje in poleg de facto obstoja posebne skupnosti v državi, to je skupnosti, ki je drugačna od preostalega prebivalstva, pa nekatere definicije vpeljejo še tri druge t. i. objektivne kriterije obstoja manjšin: številčna podrejenost (na predpostavki, da je število pripadnikov narodne manjšine manjše od števila preostale populacije v državi, v kateri ta

manjšina živi), nedominantni položaj in državljanstvo (Skladno s tem kriterijem morajo biti pripadniki narodnih manjšin državljani države, v kateri živijo. Imeti morajo tudi dolgotrajno in trdno vez s svojo državo, državo, v kateri bivajo) (Roter v Komac 2005, 187).

Pojavlja se razlikovanje med narodnimi manjšinami, ki želijo ohranjati svojo identiteto in drugimi etničnimi skupinami (skupnost tujcev, migrantov), ki naj bi si želele integracije v družbo, kamor so se priselile. To razlikovanje poudarjajo tudi predstavniki tradicionalnih narodnih manjšin, najbrž v strahu pred možnostjo, da bi se znašli v položaju, ko bi več nedominantnih etničnih skupnosti tekmovalo za omejene finančne vire, ki jih države namenjajo za ohranjanje manjšinskih posebnosti (Roter v Komac 2005, 188).

Obstoj narodnih manjšin v evropskem institucionalnem prostoru (opredeljujejo ga zlasti Svet Evrope, Evropska Unija in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi) pomeni dolžnost države, da varuje pripadnike teh skupnosti. Varuje na način, da bodo lahko ohranjali in razvijali svojo posebno identiteto (jezik, kultura, veroizpoved).

V Sloveniji je temeljna vloga države, zapisana v dokumentih, ki so nastajali v letih osamosvajanja, v ohranjanju, uveljavljanju in razvoju slovenskega naroda v vsej njegovi državni večplastnosti (matični narod, slovenske manjšine v sosednjih državah, zdomci in izseljenci). O preostalih delih slovenske narodnosti je mogoče najti le omejene zapise (še največ o italijanski in madžarski manjšini). Še skromnejše pa so zaveze o urejanju položaja pripadnikov drugih narodov nekdanje skupne jugoslovanske države (Komac 2007, 36).

Skromne določbe je mogoče najti le v Izjavi o dobrih namenih, v kateri je v 1. točki drugega odstavka zapisano: »Slovenska država zagotavlja italijanski in madžarski narodnosti tudi v samostojni Republiki Sloveniji vse pravice, /.../ Prav tako zagotavlja vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim bivališčem v Sloveniji pa, da pridobijo državljanstvo Republike Slovenije, če to želijo.«⁵

Poleg italijanske in madžarske skupnosti, ki jim je v Republiki Sloveniji dodeljen status ustavno priznanih manjšin, druge etnične skupnosti takšnega statusa nimajo. Posledično tudi ne uživajo pravic, ki pripadajo italijanski in madžarski manjšini. V Republiki Sloveniji ima

⁵ Izjava o dobrih namenih. Uradni list RS, št.44/1990, str. 2034.

poseben status Romska skupnost, ki nima položaja narodne manjšine, saj je razumljena kot posebna etnična skupnost ali manjšina, ki ima posebne etnične značilnosti (lastnen jezik, kulturo, druge etnične posebnosti). Pravna osnova za urejanje položaja romske etnične skupnosti v Republiki Sloveniji je v 65. členu Ustave RS, ki določa sledeče: »Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon.« (Urad RS za narodnosti).

V Sloveniji je še posebej izredno zanimiva situacija, kadar se pojmuje manjšine v evropskem kontekstu. Starši otrok, ki jih diplomatska naloga obravnava, torej priseljenci in priseljenke iz bivših držav skupne Jugoslavije, so se v Slovenijo preselili že pred osamosvojitvijo, si ustvarili dom in družino, poiskali zaposlitev, znance in prijatelje. Že mnogo let pred osamosvojitvijo sprejeli način življenja ter enaka pravila in dolžnosti kot večina. Naučili so se jezika, nekateri so se celo kulturno udeleževali v krogih slovenske kulture (glasbene skupine, gledališke skupine) ali sodelovali v športnih profesionalnih tekmovanjih slovenskih ekip. Svoje otroke so poslali v slovenske šole, v slovensko vojsko. Težišče razprave o tem, ali so te neslovenske etnične skupnosti manjšine ali ne, se premakne h konceptu avtohtonosti. Torej k vprašanju, ali so vezi med njihovimi pripadniki in državo dovolj trdne, močne in dolgotrajne, da bi jih lahko poimenovali in obravnavali kot manjšine. Določanje avtohtonosti pa je subjektiven proces in stvar individualne presoje. To se pokaže tudi v praksi, saj še vedno prihaja do neskladja med tem, kako se opredeljujejo posamezne manjšinske skupnosti in kako jih razumejo državni organi.

Ne glede na navedeno bi bilo treba varstvo novih narodnih skupnosti postaviti na skupni imenovalec z italijansko in madžarsko narodno skupnostjo. Preučiti je treba model varstva manjšin v Sloveniji in poiskati vzporednice novih s tradicionalnimi skupnostmi (Komac 2005, 229–230).

Zaradi mnogih zagat pri sestavljanju sodobne zakonodaje s področja varstva klasičnih manjšinskih skupnosti (Italijanov in Madžarov) je bil na novo postavljen pojem narodnostno mešano ozemlje. Sestavljeno je iz območij naselij posamezne občine, na katerem bolj ali manj strnjeno prebivajo pripadniki (avtohtone) narodne skupnosti (Komac 2005, 229–230). Kriteriji za določanje tega ozemlja pa niso določeni nikjer.

Poleg narodnostno mešanega ozemlja spada v model varstva manjšin še nabor posebnih manjšinskih pravic (stvar posameznika je, kdaj in v kolikšni meri bodo podeljene posebne

pravice uresničevali). In nenazadnje; model varovanja narodnih skupnosti zadeva vse prebivalce narodnostno mešanega ozemlja, ne samo pripadnike narodnih skupnosti (dvojezični osebni dokumenti, učenje manjšinskega jezika, obvezna uporaba narodnih simbolov). Dokler se narodno poselitvenih prostorov ne odkrije, ni mogoče trditi, da so pripadniki Albancev, Bošnjakov, Srbov, Hrvatov, Makedoncev, Muslimanov, Črnogorcev diskriminirani v primerjavi s pripadniki italijanske in/ali madžarske narodne manjšine kljub njihovemu nekajkrat večjemu številu (Komac 2005, 231).

Navedeno pomeni, da nove narodne skupnosti v Sloveniji (ta kriterij je docela nedorečen, izjema je ohranjanje dolgotrajnih in trajajočih vezi) izpolnjujejo vse t. i. objektivne in subjektivne kriterije, da so to torej skupnosti posameznikov, ki so v nedominantnem položaju in ki jih družijo skupna etnična identiteta, hkrati imajo pozitiven odnos do te svoje posebne identitete v smislu, da želijo svoje posebnosti ohranjati, torej ni več nikakršnega formalnega kriterija, ki bi preprečeval razumevanje teh skupnosti kot posebne vrste manjšin. Vendar pa niso enake t. i. teritorialnim manjšinam, ki lahko uživajo posebne manjšinske pravice prav na svojem poselitvenem prostoru (Komac 2005, 192). Tako imenovane nove manjšine v praksi Evropske unije niso razumljene kot narodne manjšine, kar ne pomeni, kot pravilno opozarja Komac (2003, 14), da je država oproščena varovanja etničnih posebnosti novih narodnih skupnosti.

5.2 INTEGRACIJA, ASIMILACIJA, PLURALIZEM

Ob problematiki priseljencev je treba upoštevati dejstvo, da obstaja razlika med novimi manjšinskimi skupnostmi in večinskim prebivalstvom, saj nedominantne skupnosti nimajo enakih začetnih osnov oziroma enakih možnosti za ohranjanje svojih posebnosti, tj. značilnosti svoje etnične identitete (Roter v Komac 2005, 201). Ena od politik, s katerimi države poskušajo te razlike minimalizirati, je integracijska politika.

Z integracijo opisujemo proces vključevanja in sprejemanja priseljencev v novo družbeno okolje ter prilagajanja obstoječih družbenih struktur novim situacijam, ki so posledica migracije. Integracija je večsmeren proces, ki zahteva medsebojno prilagajanje priseljencev in sprejemne družbe (Bešter v Komac 2007, 107).

Z istim pojmom označujemo tudi značilnost družbenega sistema (Entzinger in Biezeveld 2003, 6), in sicer takrat, kadar njegovi sestavni deli, vključno z novimi populacijami

priseljencev, delujejo med seboj povezano, kohezivno, soodvisno, komplementarno, solidarno. Za integrirano družbo je značilna družbena kohezija. Kohezivna družba je družba svobodnih posameznikov, ki se medsebojno podpirajo in zasledujejo omenjene skupne cilje z uporabo demokratičnih sredstev. Pomembna značilnost integrirane družbe je tudi sprejemanje različnosti (upoštevanje, priznavanje, enako obravnavanje, strpnost). Nasprotje so pojavi diskriminacije, socialne izključenosti, marginalizacije idr.

Z integracijo se lahko opisuje tudi kakovost in način povezanosti novih populacij z obstoječim sistemom družbenoekonomskih, pravnih in kulturnih odnosov, kar temelji na aktivni in enakopravni udeležbi novih populacij v javni sferi družbenega sistema, pri čemer je vsakemu zagotovljena možnost izražanja in ohranjanja njegove lastne kulture (Komac 2007 108–109). Vzporedno z integracijo lahko govorimo še o adaptaciji⁶, akulturaciji⁷, inkorporaciji⁸, absorpciji, asimilaciji (glej stran 34) idr. (Bešter v Komac 2007, 106).

Temelji za slovensko integracijsko politiko so bili postavljeni leta 1999, ko je Državni zbor sprejel Resolucijo o imigracijski politiki Republike Slovenije (Ur.l. RS, št.40/99). Resolucija je upoštevala kulturno pluralnost slovenske družbe in je gradila cilje integracijske politike na načelih enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja. Novembra 2002 je bila sprejeta Resolucija o migracijski politiki Republike Slovenije (Ur.l. RS, št.106/02) na podlagi 5. člena Zakona o tujcih (Ur.l. RS, št.107/06). Ta resolucija skoraj dobesedno povzema vsa določila, ki se v stari resoluciji nanašajo na integracijsko politiko, pri opredelitvi ukrepov, na katere se integracijska politika nanaša, pa dodaja še aktivno preprečevanje diskriminacije, ksenofobije in rasizma (Bešter v Komac 2007, 119).

Etnična heterogenost je izziv upravljanju države in družbenih procesov, sama po sebi pa niti ne ogroža stabilnosti neke družbe oziroma države niti ne ruši reda v njej. Novi izzivi, ki jih s seboj prinašajo nove, trajnejše oblike etnične heterogenosti, pa zahtevajo od političnih strank inovativne metode ter nove, spremenjene politike, ki zadevajo zagotavljanje enakopravnosti vseh državljanek in državljanov (Komac 2005, 202).

⁶ Ob stiku dveh kultur posameznik še naprej ohranja in razvija svojo izvorno kulturo, hkrati pa absorbira tudi elemente nove kulture. Popolna adaptacija pomeni medsebojno adaptacijo etičnih skupin, ki je prostovoljno prevzemanje skupnega in novega ter hkrati ohranjanje (etničnih) posebnosti (Klinar 1986, 324).

⁷ Stik dveh kultur imenujemo akulturacija. Akulturacija je dolgotrajen proces vzajemnega delovanja ali vplivanja dveh kultur s spremembo kvalitete (Novak 2002).

⁸ Bolj ali manj nevtralen izraz za poimenovanje procesa, v katerem priseljenci postanejo del družbe.

Uspešna integracijska politika se kljub temu, da je večina skupnosti/manjšin v evropskih državah in Sloveniji nastala zaradi ekonomsko pogojenih migracij, ne nanaša le na urejevanje družbenoekonomskega položaja oseb, ampak tudi na zagotavljanje določenih pravic na drugih področjih, še zlasti na kulturnem in političnem področju.

Za uspešno integracijsko politiko je potrebno soglasje novih manjšinskih skupnosti in tudi večinskega prebivalstva, saj integracija ni enostranski proces, ki se nanaša le na pripadnike, ki etnično ne pripadajo dominantnemu narodu v državi, v kateri živijo in katere državljani so.

Vključevanje priseljencev, ki so predmet obravnave v diplomski nalogi, v slovensko okolje se je začelo že v času, ko Slovenija še ni imela in ni izvajala nobene posebne integracijske politike (večina priseljencev se je priselila v Slovenijo še pred osamosvojitvijo). Zato se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri je bila praksa dosedanjega spontanega vključevanja uspešna z vidika ciljev, ki so zapisani v slovenski integracijski politiki. S pravnega vidika lahko stanje ocenimo kot zelo dobro, čeprav moramo upoštevati, da je to posledica posebnih razmer (enostavnejših postopkov za pridobitev slovenskega državljanstva) v času po osamosvojitvi Slovenije in ne odraz splošne slovenske integracijske politike. Po drugi strani pa v primerjavi z drugimi evropskimi državami Slovenija sodi v skupino držav z najstrožjimi in najzahtevnejšimi pogoji (predvsem glede zahteve dolžine prebivanja v državi) za pridobitev določenih pravic (dovoljenje za stalno prebivanje, osebno delovno dovoljenje).

Na preučevani populaciji priseljencev se je v raziskavi Percepcije slovenske integracijske politike izkazalo, da praktično na vseh področjih integracije obstaja potreba po vpeljavi določenih ukrepov, ki bi pomagali priseljencem pri bolj enakopravnemu vključevanju v slovensko družbo (Bešter v Komac 2007, 126). Slovensko integracijsko politiko je torej treba dopolniti še z določenimi ukrepi in te potrebe se pokažejo pri priseljencih in njihovih potomcih, ki že imajo državljanstvo. Le predstavljam si lahko, koliko bolj posebne integracijske ukrepe pa potrebujejo tisti priseljenci, ki državljanstva še nimajo.

Skrajna (prisilna) asimilacija označuje proces, ki v končni fazi vodi v kulturni monoizem. Na nasprotni strani pa ekstremni multikulturalizem označuje situacijo, v kateri je ohranjanje različnih kultur in njihovo avtonomno delovanje dopuščano in spodbujano do te mere, da lahko v končni fazi pride do prostovoljnega zapiranja pripadnikov posameznih etničnih skupin v samozadostne skupnosti, ki živijo praktično povsem ločeno od preostalega

prebivalstva (Bešter v Komac 2007, 107). S terminom multikulturalizem označujemo družbe, kjer ljudje iz raznovrstnih, kulturno in etnično različnih kontekstov živijo v sosedstvu z neko stopnjo skupnih interakcij (Back, 1998, 76).

Njegovo nasprotje je koncept asimilacije, ki pomeni prevzemanje kulturnih značilnosti večinske družbe. Priseljenci naj bi v procesu asimilacije opustili svojo kulturo in svoj jezik ter se tudi v kulturnem pogledu popolnoma zlili z večinskim prebivalstvom. Arnold Rose (v Gordon 1964, 66) asimilacijo opredeljuje kot situacijo (in tudi kot proces, ki vodi do te situacije), v kateri oseba ali skupina prevzame kulturo druge družbene skupine do te mere, da ta oseba ali skupina nima več nobene značilnosti, ki bi jo identificirala s prejšnjo kulturo, in tudi ne goji več nobene lojalnosti do svoje prejšnje kulture. Po drugi strani pa se termin asimilacija uporablja tudi v širšem smislu za označevanje vseh procesov, v katerih določena populacija postaja podobna neki drugi populaciji – ne gre nujno za asimilacijo na kulturnem področju, temveč je asimilacija možna na različnih področjih, socialno, politično, ekonomsko, pravno itd. (Bešter v Komac 2007, 106).

Omeniti velja še pogost pojav, ki se posebej nanaša na priseljence druge in kasnejših generacij (Portes in Rumbaut 2001). Gre za to, da potomci priseljencev ne sledijo vzorcu mobilnosti navzgor, pač pa se asimilirajo zgolj v nižji razred, imenovan podrazred (*orig. underclass*). Seveda ob predpostavki, da priseljenci v imigrantski deželi zasedejo slabše plačana in družbeno manj cenjena delovna mesta in se torej v novo okolje asimilirajo kot delavci takšnih poklicev. Tako so njim in njihovim potomcem nedostopne in zaprte razsežnosti življenja na materialnem, kulturnem in simbolnem področju. Njihovo izhodišče za asimilacijo bo razredno specifično, relativno manj ugodno (Razpotnik 2004).

Pri vsem tem se pozablja, da tudi dominantno skupnost sestavljajo heterogeni posamezniki, čeprav jih povezuje na primer isti jezik. Torej je asimilacija le metafora, ki nakazuje, da posameznik postaja bolj podoben povprečnemu pripadniku dominantne skupnosti (Scott in Scott 1989, 15). Kakšen pa je ta povprečni pripadnik določene etnične skupnosti?

Preneseno na predmet raziskovanja bi se lahko postavljala dodatna vprašanja, kot so: kaj so temeljne značilnosti slovenske kulture kot temelja slovenskega naroda; kdaj pridobi priseljenc dovolj lastnosti, da se lahko integrira oziroma prilagodi; katere so te lastnosti in

nenazadnje, ali posameznik sploh lahko spremeni svojo etnično identiteto, ob predpostavki, da jo sploh hoče spremeniti?

Je v spremembi identitete videti dovolj možnost za prekinitev ponavljanja zgodovine, recimo v primeru obujanja starih sovraštev in združevanj, nacionalističnih gibanj, vzpon religioznih fundamentalizmov?

Delni odgovor podaja Razpotnikova (2004, 53), ko pravi, da današnji čas omogoča razvoj delnih kultur, iz katerih so razvidne vizije skupnosti in različice zgodovinskega spomina. Ni potrebe po popolni, trajni identiteti in tako nastopijo vmesne identitete. Zanje je značilna dialektična drža, ki ne išče kulturne premoči ali nadvlade niti suverenosti. Razvijajo se delne kulture, iz katerih vznikajo vizije skupnosti in različice zgodovinskega spomina, ki se osmišlja večinoma z manjšinske pozicije.

Pogoj, v katerem postane možna dvojna perspektiva, je prehajanje nacionalnih in etničnih meja. To pa postavlja priseljenca na mesto glasu, ki govori iz dveh strani hkrati, a ne biva ne na eni ne na drugo strani. Bhabha te identitete vidi kot kulturne posredovalce, vmesnike. Kar pomeni odprtje prostora pogajanja, kjer je moč sicer neenako porazdeljena. Tako pogajanje ni podobno ne asimilaciji ne sodelovanju. Omogoča pa odprtje vmesnega prostora, ki ne išče kulturne nadmoči niti suverenosti, pač pa razvija parcialne kulture (v kateri vznikajo vizije skupnosti in različice zgodovinskega spomina) (Razpotnik 2004, 56).

6 SOCIALNA OPORA IN OMREŽJA

V začetnih poglavjih naloge analiziran družbeni kontekst, v katerem se oblikuje (stigmatizirana) identiteta priseljenke/priseljenca. V nadaljevanju je cilj ugotoviti, kakšne so mreže otrok teh priseljencev in priseljenk. Se ponavljajo vzorci druženja njihovih staršev ali imajo te mreže čisto svoje razsežnosti? Kdo jim omogoča socialno, finančno, emocionalno in informacijsko oporo? So to ljudje znotraj svoje etnične pripadnosti, ali so mreže teh otrok razprte tudi navzven? In najpomembnejše: v kolikšni meri, če sploh, je etnična pripadnost pomemben dejavnik pri oblikovanju socialnega omrežja, zato se v tem poglavju osredotočamo na teoretske koncepte socialne opore in omrežij, v nadaljevanju pa poskušamo tudi praktično (z intervjuji) odgovoriti na zgornja vprašanja.

6.1 SOCIALNA OPORA

Kljub zgodnjim študijam, ki nakazujejo na raziskovanje socialne opore (npr. Durkheim (2002) v svoji študiji o samomorih), se je sistematično raziskovanje socialne opore začelo šele v sedemdesetih letih 20. stoletja. Izhajalo je iz domneve o pozitivnih učinkih povezanosti v omrežje socialnih odnosov na psihično in fizično zdravje posameznika.

Od začetka do danes teorije, kljub priznavanju opore kot kompleksnega večrazsežnega pojma, poudarjajo primaren pomen emocionalne razsežnosti socialne opore, torej socialne opore kot občutka pripadnosti in sprejetosti ter skrbi pri pomembnih drugih. Velik poudarek je tudi na pomenu socialnih vlog. Te priskrbijo serijo socialnih identitet in tako dajejo odgovore na temeljna eksistencialna vprašanja, dajejo pomen, namen in smisel življenju, zagotavljajo občutek varnosti in umeščenosti ter s tem zmanjšujejo občutke strahu in negotovosti. Posameznik je vpleten v omrežje urejenih odnosov z drugimi, vpleten je v kompleksen sistem vzajemnih pravic in dolžnosti, ki mu dajejo občutek pripadnosti in urejenosti. Prav občutek pripadnosti pa se pogosto razume kot ena temeljnih značilnosti emocionalne opore. Socialne vloge so pomembne tudi kot viri samospoštovanja. Novejše opredelitve (npr. House 1981; Vaux 1988 v Hlebec in Kogovšek 2006) poudarjajo, da je socialna opora tudi kompleksen interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi.

Smeri preučevanja socialnih opor so se razvijale v različne modele. Ena od najboljših in najbolj celovitih je Vauxova (1985, 1988) opredelitev socialne opore kot kompleksnega pojma višjega reda. Model socialne opore kot transakcijski proces obravnava oporo kot kompleksen stalen transakcijski proces med osebo in njegovim/njenim omrežjem, te transakcije pa potekajo znotraj spreminjajočega se ekološkega konteksta. Znotraj procesa pa deluje cela vrsta dejavnikov, ki nanj vplivajo, od osebnih (osebne značilnosti) do kontekstualnih (stresne okoliščine, vrste socialnih vlog). Socialno oporo deli na tri osnovne elemente: viri socialne opore, oblike socialne opore ter posameznikovo subjektivno zaznavo oziroma oceno virov in oblik socialne opore. Te tri elemente povezuje kompleksna dinamika procesov izmenjave in komuniciranja med posameznikom in njegovim socialnim okoljem. Viri socialne opore so tisti del socialnega omrežja posameznika, na katerega se obrača po pomoč in oporo – osebna omrežja (Hlebec in Kogovšek 2006). Skozi leta se je oblikovalo mnogo dimenzij in razsežnosti socialne opore, z leti pa se je izoblikoval dogovor o nekaj najpomembnejših skupinah socialne opore (Kogovšek 2001, 36; Zemljič in Hlebec 2001, 203; Cohen in Wills 1985):

- *Materialna (instrumentalna) socialna opora* se nanaša na izmenjavo materialnih uslug, manjših storitev, denarja.
- *Informacijska opora* se nanaša na pomoč pri razumevanju in soočanju s problematičnimi dogodki. Gre za zamenjavo pomembnih informacij, ki so potrebne pri odločanju.
- *Emocionalna opora* pomeni informacijo, da je posameznik cenjen in sprejet.
- *Neformalno druženje* predstavlja oporo v obliki skupnega preživljanja prostega časa, prostočasne aktivnosti, kar zagotavlja občutek pripadnosti in izpolnjuje potrebo po socialnih stikih.

Pri vprašanju, kdo zagotavlja socialno oporo, ločimo dva pristopa. Prvi je hierarhični pristop, ki loči vire socialne opore na podlagi njihove razdalje do posameznika. Zagovornik tega pristopa je Pearlin (Iglič 1989, 4), ki razlikuje tri vrste socialne opore. V prvo kategorijo spadajo viri, ki pripadajo posameznikovi socialni mreži (najširša skupina ljudi, na katere lahko posameznik še računa). Nato viri, na katere se bo posameznik najverjetneje obrnil v kriznih situacijah (pogosti in neposredni stiki), ter tretja kategorija, kamor spadajo osebe, s katerimi ima posameznik intenzivne intimne in zaupne medosebne odnose, to pa so vezi, ki posamezniku nudijo emocionalno oporo (Hlebec in Kogovšek 2006). Drugi pristop je relacijski, ki prav tako poudarja tri vidike socialnih vezi (Iglič 1989, 4-7), in sicer

kvantitativni vidik (meri obstoj in število določenih vezi), strukturni vidik (meri socialno mrežo in njene lastnosti) in funkcionalni vidik, ki opiše v kolikšni meri socialne vezi opravljajo določeno funkcijo (Hlebec in Kogovšek 2006).

Zagotavljanje socialne opore (vire socialne opore) lahko ločimo tudi na formalne vire, kamor spadajo profesionalne storitve, ki so pooblašene in sponzorirane s strani države (npr. osebna nega, druženje, pomoč v gospodinjstvu ter tudi verske, kulturne in socialne skupine), in nenadomestljive vire pomoči, neformalne vire. Takšno pomoč zagotavljajo svojci, prijatelji in predstavljajo edino oporo, ki je ni treba plačevati. Ponavadi je dolgoročna, vsebuje emocionalno komponento in za izvedbo ne potrebuje specializiranega znanja (Hlebec in Kogovšek 2006). Formalni in neformalni viri ne delujejo vsak zase, pač pa morajo delovati povezano in med seboj sodelovati.

6.2 SOCIALNA OMREŽJA

Socialna omrežja so oblika združevanja, ki so še posebej pomembna v obdobju sprememb, negotovosti povečanih tveganj in nejasnih informacij. Med funkcije socialnih omrežij spada skupno razumevanje in omogočanje razčiščevanja nejasnosti in dvomov med posamezniki, pri čemer je skupni imenovalc komunikiranje in prav skozi komunikiranje v omrežju se gradi občutek kolektivne identitete, skupnosti in pojem skupno dobro. Socialno omrežje je tudi prostor za refleksijo, učenje (tudi na izkušnjah drugih) in artikuliranje skupnih problemov, kar omogoča identifikacijo pomembnih vprašanj in potrebe po skupnem reševanju. To pa nadalje veča kolektivno moč in delovanje, kar posledično vodi do večanja zmožnosti vplivanja na procese odločanja. Za socialna omrežja je prav tako nujen obstoj raznolikih skupin in njihovega povezovanja, za kar so potrebni nevtralni skupnostni prostori. Skupnostni prostori so tam, kjer se ljudje redno srečujejo, si izmenjujejo dovtipe in morebiti vzpostavijo šibka, a potencialno koristna razmerja (Gilchrist 2004, 93).

Socialno omrežje je opredeljeno kot končno število akterjev oziroma enot in ene ali več relacij, torej odnosov, med njimi. Po posameznih kriterijih moramo določiti, katere enote spadajo v omrežje, in nato opisati povezave med enotami z eno ali več relacijami. Relacijam lahko rečemo tudi lastnosti, ki se pokažejo, ko opazujemo dve ali več enot skupaj. Akterji oziroma enote omrežja so lahko posamezniki, skupine ljudi, organizacije, objekti ali dogodki, ki jih določeni družbeni odnosi povezujejo skupaj. Poznamo dve osnovni vrsti socialnih

omrežij – popolno (opazujemo vse enote omrežja, npr. opazujemo celo skupino posameznikov) in egocentrično (opazujemo posamezno enoto večjega omrežja, npr. opazujemo le enega posameznika znotraj večje skupine ljudi). Relacije najbolj razumljivo opišeta Knoke in Kuklinski (1982 10–15), in sicer z dveh različnih vidikov. Pod formalni vidik relacije spadata moč (intenzivnost) in frekvenca (nivo) stikov. Drugi vidik pa je vsebina relacije. Po vsebini je relacije zelo težko razlikovati zaradi neobstoja enotne klasifikacije vsebin, vseeno pa nekateri avtorji ločujejo med čustvenimi relacijami in relacijami izmenjave. Relacije so lahko simetrične, odnos med enotami, ki ga opisujemo z relacijo, je dvosmeren, ali nesimetrične, kjer se posamezne povezave med virom in prejemnikom razlikujejo.

Pri opazovanju nekega omrežja, pa seveda ne smemo pozabiti na lastnosti enot kot so spol, starost, izobrazba, dohodek, stališča in podobno. Podatki za analizo socialnih omrežij se zbirajo na različnih ravneh in prva raven analize je egocentrično omrežje, kjer opazujemo naključno izbrane posamezne enote, ki jih imenujemo ego, in njihova osebna omrežja, ki so sestavljena iz alterjev. Tipičen primer takšnega omrežja so osebna omrežja otrok priseljenk in priseljencev iz bivše skupne države. Obstaja kar nekaj strategij⁹ merjenja omrežij. Za potrebe naloge je uporabljen in v nadaljevanju tudi opisan hierarhičen pristop Toni Antonucci (1986).

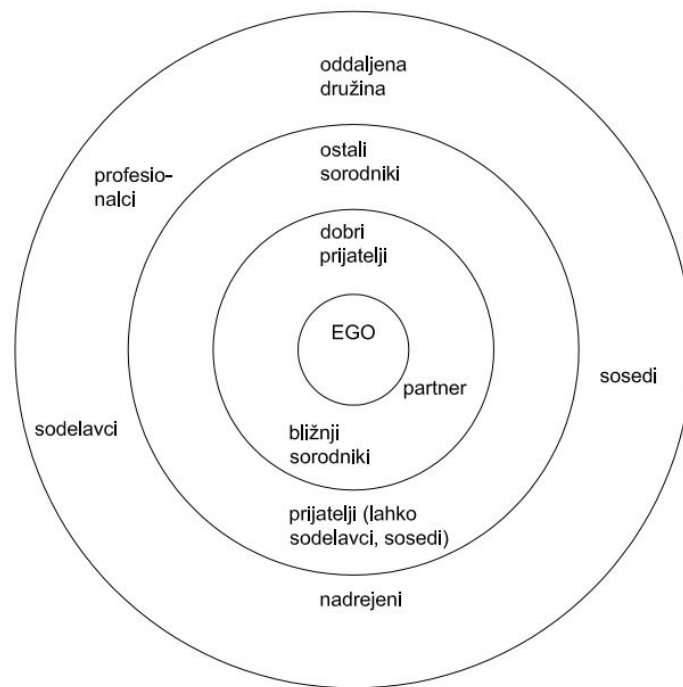
Osebno (egocentrično) omrežje (Slika 3) posameznika lahko razdelimo na več območij koncentričnih krogov, ki predstavljajo razširjeno (posameznik jih pozna, a ima z njimi bolj površinske odnose), socialno (posamezniku so bližji in sestoji se iz bolj osebnih relacij) in intimno (najpomembnejše relacije z intimnimi ter zaupnimi odnosi) omrežje (Kahn in Antonucci, 1980, 519; Antonucci v Kogovšek 2001, 18).

Člane osebnega omrežja izberemo s pomočjo generatorja imen¹⁰ (to je vprašanje, s katerim dobimo seznam članov osebnega omrežja). Uporabimo lahko enega ali več generatorjev imen. Pri naboru članov omrežja se pogosto uporabljajo tudi omejitve, in sicer omejitve glede števila izbir, časovni okvir ter prostorsko geografske omejitve.

⁹ Primeri strategij: Normativni generator vezi (Laumann v Iglíč 1988a:4), afektivni generator (Wellmann v Iglíč 1988a:4) in instrumentalna opora.

¹⁰ Najbolj znan generator imen je t. i. Burtov generator imen, ki se glasi: »Včasih se večina ljudi pogovarja o pomembnih osebnih stvareh z drugimi ljudmi. Če se spomnite zadnjih šest mesecev, kdo so ljudje, s katerimi ste se pogovarjali o pomembni osebni stvari?« (Burt, 1984 v Kogovšek 2001, 25). V nadaljevanju raziskav so ugotovili, da so imeli ljudje težave pri razlagi pojma pomembne osebne stvari, zato so jih raziskovalci različno interpretirali.

Slika 6. 1: Teoretični model omrežij socialne opore

Vir: Kahn in Antonucci v Sugeran (1986, 11).

Merjenje relacij v egocentričnem omrežju poteka tako, da najprej določimo seznam egov in seznam alterjev ter generator imen, ki ga bomo uporabili, da nam bo izmeril tudi vsebino relacije. Nato izmerimo formalne značilnosti omrežja (velikost, sestava, pogostost stikov, starost stikov, geografska oddaljenost, moč relacij) in relacije ovrednotimo (več o pristopu merjenja socialnih omrežij Antonnucijeve na strani 58).

Med značilnosti omrežij spadajo velikost, sestava, gostota omrežja, moč vezi, homogenost, geografska razpršenost. V intervjujih je pozornost osredotočena predvsem na etnično sestavo omrežja otrok ter tudi na etnično sestavo njihovih staršev, kar predstavlja kriterij (etnična sestava) za primerjavo.

Glede velikosti je res, da lahko imajo velika omrežja prednost pred manjšimi v večji dostopnosti virov opore ter so raznolika, kar pomeni bogatejši vir pomoči ter širši pogled na problem in njegovo reševanje (Campbell Marsden in Hurlbert v Kogovšek 2001, 74), vendar

je število oseb, anketirancev, odvisno od več dejavnikov, med drugim tudi od kooperativnosti ob anketiranju.

Pri sestavi so pomembni odnosi med posameznikom in alterji, ki jih lahko razdelimo na sorodstvene in nesorodstvene (nadalje tudi na bližnje in daljne, prijatelje, sosede ali še bolj razdrobljene relacije). Problem pri tem pa je, ker lahko ljudje te termine zelo različno razumejo in interpretirajo (Kogovšek in Hlebec 2006, 76–80).

Gostota, kot lastnost socialnih mrež, se kaže kot delež obstoječih vezi v celoti potencialnih vezi med akterji v mreži. Gostota mreže narašča z večanjem števila sorodstvenih vezi in pada z večanjem števila nesorodstvenih vezi. Velja tudi načelo, da so raznolika omrežja lahko zelo učinkovita, posebej ob pomembnih življenjskih spremembah; po drugi strani pa vzdrževanje manj gostih omrežij zahteva več napora, poleg tega pa lahko veliko različnih mnenj povzroči zmedo, konflikte in stres (Kogovšek in Hlebec 2006, 76–80).

Ena od lastnosti mrež je tudi homogenost vezi. Gre za alterje, ki imajo enake individualne karakteristike kot akter. V nasprotju pa visoka stopnja heterogenosti implicira integracijo posameznika v več družbenih sfer, kar pozitivno vpliva na instrumentalna dejanja, kot je na primer zbiranje informacij (Granovette, Lin, Campbell v Marsden 1987, 124).

Ena od lastnosti je tudi moč vezi, ki se izraža kot stopnja intenzivnosti relacije. Treba je meriti tako močne kot šibke relacije, kajti pomen in vsebina le-teh se bistveno razlikujeta (Antonucci v Hlebec 1999, 82). Moč relacij lahko merimo z nominalističnim pristopom (raziskovalec sam določi moč relacije glede na različne kriterije, kot so občutek bližine, trajnost, pogostost stikov) ali z realističnim pristopom (anketiranec sam določi moč in intenzivnost odnosov s posameznimi člani omrežja). Tako definirana omrežja se lahko tudi razlikujejo od dejanskih omrežij, saj si posameznik omrežje in relacije predstavlja na svoj način. Struktura relacij znotraj omrežja, kakršno si posameznik predstavlja, pa ni nujno takšna, kakršna se kaže skozi dejanske interakcije in vedenje posameznikov.

Do teh razlik prihaja zaradi več dejavnikov. Bistveno je okolje, ki določa, katerim specifičnim informacijam je posameznik izpostavljen. Okolje je tudi povezano z značilnostmi in zakonitostmi družbenih stikov, ki lahko povzročijo kognitivno pristranskost. Pomembna je tudi posameznikova percepcija lokalne družbene okolice, kar lahko razložimo s primerom, da

imajo posamezniki na podobnih družbenih položajih podobna stališča in vedenje (Kogovšek in Hlebec 2006, 76–80).

V analizi socialnih omrežij je zelo pomembna kakovost merjenja socialnih omrežij. Kakovost lahko opredelimo z natančnostjo, zanesljivostjo in veljavnostjo. O natančnosti je bilo nekaj povedanega že v prejšnjem odstavku. Večjo natančnost lahko pričakujemo tam, kjer je posameznikova percepcija omrežja čim bolj podobna dejanskemu omrežju. O zanesljivosti bi lahko govorili, ko bi se na primer pri vnovičnem merjenju z istim merskim instrumentom v podobnih okoliščinah ponovili isti člani omrežja. O veljavnosti pa, kadar merjena spremenljivka meri pojem, ki naj bi ga dejansko merila (Kogovšek in Hlebec 2006, 76–80).

V nalogi je temeljno vprašanje, ali je etnična pripadnost dejavnik pri oblikovanju socialnega omrežja. Ali ima na omrežja otrok priseljencev in priseljenk kakšen vpliv njihova osebna etnična pripadnost oziroma etnija njihovih staršev. Katere narodnosti (iste njemu/njej ali druge) se pojavljajo v različnih območjih koncentričnih krogov. Poleg nacionalne sestave omrežja bo zanimivo raziskati še velikost in gostoto omrežja, moč vezi in nenazadnje še geografsko razpršenost.

6.3 STIČIŠČA

Pojem etnične identitete bi lahko povezali tudi s socialno oporo in omrežji, predvsem v razmerju ohranjanja lastne kulture priseljencev. Za potrjevanje in obnavljanje etnične identitete¹¹ so potrebni simboli, obredi, druženja itd., pri čemer igrajo pomembno vlogo razna kulturna, športna, verska društva, združenja in organizacije, lokalne samouprave itd., v katerih se združujejo (stičišča) pripadniki etničnih skupnosti.

Primer stičišča, ki to omogoča, je omenjen že na začetku, in sicer kot razna nacionalna društva. Kot eno od možnih jeder etnične organizacije pa bi lahko po Sandersu (2002) označili tudi etnično cerkev. Isti avtor ji pripisuje tako moč promoviranja občutka za skupnost in etnične zavesti ter s tem ohranjanja in utrjevanja etničnih meja kot tudi spodbujanja asimilacije in akulturacije v širšo družbo (Razpotnik 2004). Etnične cerkve si pogosto

¹¹ Slovenska ustava v 61. členu obravnava izražanje narodne in kulturne pripadnosti in pravi »Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo«.

prizadevajo socializirati mlajše generacije na način, ki bi bil konsistenten s tradicionalnimi vlogami. Če povzamemo: socialna mreža, ki ustvarja cerkveno skupnost, poskuša vsaditi v mlade čut, da bi se lepo vedli v šoli in prinašali družini ter etnični skupnosti čast in ugled (Razpotnik 2004).

Na ohranjanje etničnih meja pomembno vpliva soseška oz. prostorska koncentracija etničnih skupin. Regionalna in sosedska koncentracija etničnih skupin predvidoma olajšuje ohranjanje socialnih meja in etnične identitete.

Omenila bi še dve stičišči ohranjanja lastne kulture, in sicer pomembnost družine in uporabo jezika. Družina je strateški vir v etničnem podjetništvu, saj so družbene vezi, ki jo sestavljajo, najbolj intenzivne in zaupanja zbujujoče vezi (Sanders 2002). Tako lahko v tem kontekstu družino razumemo kot socialno institucijo, ki preskrbuje osnove medsebojnega zaupanja in tudi vsakršne kolektivne akcije. Družina v mnogih primerih predstavlja hitrejšo pot k akulturaciji. Socialni kapital, umeščen znotraj družinskih odnosov, promovira sodelovanje in povezovanje, ki je potrebno za realiziranje resursov tako ekonomske kot tiste neekonomske narave (primer emocionalnih resursov), ki mehčajo frustracije, povezane z vživljanjem v novo okolje (Razpotnik 2004). Zgodnji priseljenci, ki so bili brez te možnosti, so prav zaradi tega pogosto veljali za tako socialno kot spolno odklonske. Prav družina naj bi namreč posamezniku priskrbela čustveno podporo in razumevanje (Razpotnik 2004, 50).

Zelo zanimive so teorije o uporabi jezika. Portes in Hao (2002) pravita, da tekoči bilingvizem (znanje in redna raba dveh jezikov; dvojezičnost), predvsem v uporabi druge generacije, pozitivno vpliva na družinsko solidarnost in posameznikov osebnostni razvoj, pospešuje reflektivni odnos do kulturne kontinuitete in vzajemnega razumevanja med generacijami; medtem ko naj bi imelo le delno obvladanje enega ali drugega jezika ali monolingvizem nasprotno učinke. Izbira jezika daje posamezniku svobodo izpostaviti različne vidike svoje identitete. S preklopom jezika lahko bojuje boj za moč. To nam ponazarja naslednji primer: potomec priseljencev se z jezikom svojih staršev osvobaja zanj obremenilnih situacij v družbi, po drugi strani pa se z jezikom novega okolja izvija iz prijema starševskega vpliva in moči. Preklop v drug jezik mu omogoča oblikovati interakcijski pomen v skladu s svojim lastnim ciljem, po svoje. Katera jezikovna identiteta se bo v dani situaciji izrazila, je odvisno od tega, katera dejavnost je povezana z vsakim od jezikov, s kakšnimi kulturnimi in subjektivnimi pomeni je vsak od jezikov zasičen.

Tudi politično udejstvovanje lahko razumemo kot eno od stičišč ohranjanja lastne kulture. Dejstvo je, da zaradi zgodovinskih in strukturnih razlogov etnične skupnosti pogosto nimajo dovolj resničnih možnosti za dialog s političnimi institucijami na državni in lokalni ravni. Zato so pogosto tudi manj pripravljene za participacijo po klasičnih političnih poteh, kot so volitve, kandidiranje na volitvah ali sodelovanje v političnih strankah (Komac 2007, 393).

Socialna omrežja in vezi so pomembne za vse ljudi. Še posebej v času pozne adolescence. To je čas, ko se ljudje začnemo bolje zavedati sebe in sveta okoli nas. Čas, ko si okoli sebe sami, brez posredovanja staršev ali drugih, izberemo ljudi, s katerimi hočemo biti v stiku oz. nasprotno, se izogibamo ljudi, s katerimi nočemo imeti opravka. Čas prehoda iz osnovne v srednjo šolo in nadalje zaposlitev, spoznavanje novih ljudi in trajnejših vez, vstop v službo oziroma v večja mesta zaradi študij. Čas spoznavanja ljudi iz drugih razlogov (kariernih), ne zgolj zaradi druženja.

Pa smo pripeljali teorijo do konca. V nadaljevanju sledi empirični del s kvalitativno analizo in ugotovitvami. S polstrukturiranimi intervjuji smo ugotavljali, kakšne so socialne mreže otrok priseljenk in priseljencev iz bivše SFRJ. Druga generacija je o svojih mrežah zaupala marsikaj zanimivega. Hkrati je treba izpostaviti, da smo namesto odgovorov na vprašanja, ki smo jih poudarjali skozi nalogo, z vsakim intervjujem odprli nekaj novih vprašanj in prišli do zaključka, da niso procesi identifikacije in procesi, ki so povezani z vzpostavljanjem socialnih mrež, nikoli dokončani in se ves čas spreminjajo.

7 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Na osnovi teoretskih postavk so bila oblikovana naslednja raziskovalna vprašanja:

○ Raziskovalno vprašanje 1:

Otroci priseljenk in priseljencev iz drugih republik nekdanje SFRJ so žrtve stigmatizacije zaradi svoje deklarirane in/ali pripisane etnične pripadnosti.

▪ Argument 1:

Družbeni kontekst med osamosvojitvijo Slovenije in vse do danes pomembno vpliva na nestrpnost posameznikov do drugih družbenih skupin. Posamezniki zaradi družbenega konteksta seveda niso nestrpni do vseh družbenih skupin, ki obstajajo v določeni družbi, temveč do tistih, ki jim je pripisana krivda in od katerih se počutijo v kakršnem koli smislu ogroženi. Družbeni kontekst je dinamičen in se stalno spreminja, z njim se spreminjajo tudi oblike nestrpnosti in proti komu se le-ta usmerja.

○ Raziskovalno vprašanje 2:

Etnična pripadnost je pomemben dejavnik pri oblikovanju socialnega omrežja otrok priseljenk in priseljencev iz bivše SFRJ.

▪ Argument 2:

Posameznik si že od rojstva vedno bolj zavestno in aktivno prisvaja različne oblike in načine interakcije s soljudmi in okoljem. Ob tem se diferencira od drugih ljudi in okolja, hkrati pa se integrira v posebno psihofizično enoto – identiteto. Celotna identiteta je rezultat spoja socialne (kategorizacija osebe v očeh drugih ljudi, pripisovanje lastnosti posamezniku od drugih ljudi, ki so z njim v interakciji) in osebne (posameznikove značilnosti, ki ga karakterizirajo kot edinstveno osebo) identitete (Nastran Ule 2000). Smisel obstoja posameznika pa naj bi dajal pripadnost lastni skupini. Smiselnost lastne skupine ustvarjajo norme in vedenjski vzorci, ki člane povezujejo, ter identifikacija s simboli pripadnosti.

○ Raziskovalno vprašanje 3:

Osebno socialno omrežje otroka priseljenk in priseljencev iz drugih republik nekdanje SFRJ vpliva na percepcijo njegove/njene lastne etnične identitete.

▪ Argument 3:

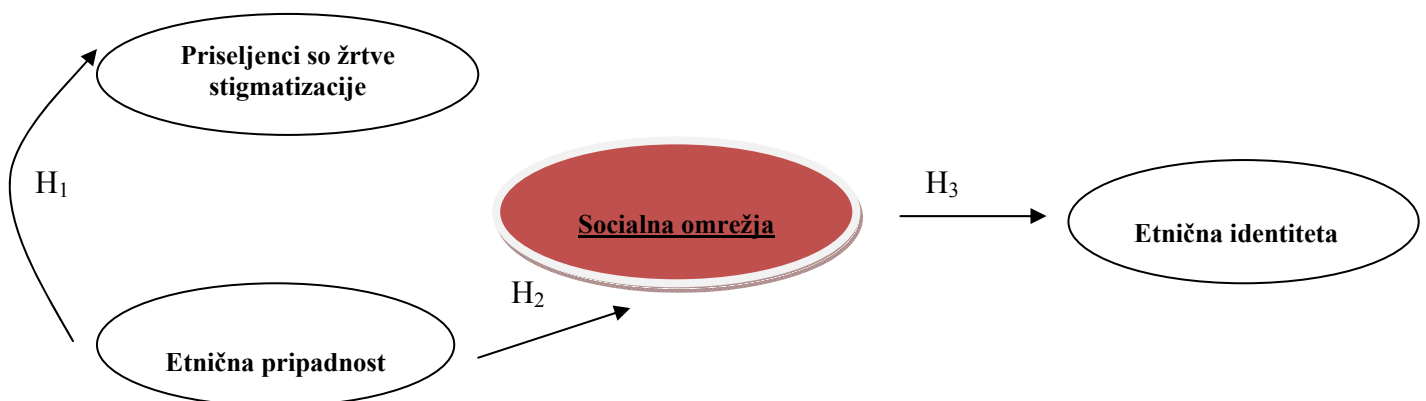
Človekovo doživljanje sebe in svojega delovanja ni le stvar jaza, temveč veliko globlji odnos, ki vključuje tudi percepcijo (in kognicijo) drugih ljudi in percepcijo odnosov med posameznikom in družbeno realnostjo. Drugi ljudje so za posameznika nekakšno zrcalo, v katerem opazi samega sebe, potemtakem ni noben posameznik sam sebi to zrcalo, zato je tudi identiteta odnosna struktura; je odnos do samega sebe kot potencialno drugega človeka (Nastran Ule 2000, 155–156).

Priseljenci se najmočneje srečajo z občutenjem etnične vezanosti prav med srednjim šolanjem, ko se srečajo z mnogimi pripadniki iste etnične skupine. Prav v tem obdobju se mnogo mladih, posebej tistih iz skupin z nižjo družbeno močjo, začne poglobljati v spoznavanje lastne etničnosti. Ta proces lahko vodi h konstruktivni akciji, ki bo potrdila vrednost in legitimnost lastne skupine (Phinney v Tajfel in Turner 2001), po drugi strani pa lahko vodi k občutkom negotovosti in zmede oziroma nezadovoljstva ter zamere glede ravnanja lastne skupine.

Na sliki 4 je predstavljen teoretski model, v katerega so vključeni temeljni pojmi teorije s katero se ukvarja diplomska naloga in kot pomoč pri raziskovanju zgoraj navedenih raziskovalnih vprašanj.

Zaradi svoje pripisane etnične pripadnosti, so priseljenci žrtve stigmatizacije. Prav etnična pripadnost priseljenca pa je tudi eden od kriterijev za oblikovanje osebnega socialnega omrežja. Kar pa je mogoče razumeti tudi v obratni smeri in reči, da pa tudi socialno omrežje posameznika vpliva na percepcijo lastne etnične identitete.

Slika 7. 1: Teoretski model

8 METODOLOGIJA

Empirični del diplomske naloge je sestavljen iz dveh delov, in sicer iz prikaza sekundarnih podatkov (SJM), ki je kvantitativen, in pa kvalitativnega dela s polstrukturiranimi intervjuji.

8.1 ODNOS DO ETNIČNIH MANJŠIN V SJM (kvantitativni del)

K skupnemu delovanju in razumevanju ljudi različnih narodnosti, ki so živeli na območju takratne Jugoslavije, je vodila takratna zelo močna ideologija bratstva in enotnosti, na podlagi katere se je pri posameznikih izoblikovala tudi močna jugoslovanska identiteta poleg njihove narodne identitete. Po Titovi smrti je nadvladana identifikacija doživela propad. Tako se je v času razpadanja Jugoslavije in osamosvajanja Slovenije na podlagi medskupinskih procesov izoblikovala tudi močna pozitivna slovenska nacionalna identiteta in nacionalna vezanost. Pri teh primerjavah je šlo za primerjavo Slovenskega naroda in neslovenskih skupin (različne, glede na to, s katero se želimo primerjati).

Spremembe v času razpada skupne države so bile velike. Poleg političnega sistema in abstraktnih pojmov so spremembe opazne tudi na prvinski ravni človeka do sočloveka – spremenili so se odnosi med ljudmi. Pri primerjavah med našimi in tujimi skupinami smo svojo pozitivno ovrednotili in ji pripisali cel niz pozitivnih lastnosti, medtem ko smo ostalim pripisali cel niz negativnih lastnosti. Kljub temu, da javno mnenje ni izrazito stabilen družbeni pojav in sta zanj značilni njegova vsakokratna situacijska določenost ter časovna sprejemljivost, nam podatki kažejo na jasno razločljive trende oziroma vzorce mišljenja v določenem času (Mlinar 1989), zato so v nalogi za pregled odnosa Slovencev do Neslovencev v pomoč raziskave Slovenskega javnega mnenja.

8.1.1 OPIS PODATKOV

Analiza je bila opravljena na osnovi zbranih podatkov Slovenskega javnega mnenja 1968–1990 in podatkov Slovenskega javnega mnenja 1990–1998, ki so dostopni v Arhivu družboslovnih podatkov, ki se nahaja na Fakulteti za družbene vede. Podatki so bili izbrani s pomočjo osebnega anketiranja na domovih anketirancev, s standardiziranim vprašalnikom. Večina vprašanj je bila zaprtega tipa in natisnjena na papir. Anketiranje so

opravljali za nalogo usposobljeni anketarji. V kolikor ankete ni bilo mogoče opraviti po več preizkusih, je bila dovoljena uporaba rezerv, ki so bile določene vnaprej. Anketni podatki za SJM od 1968 do 1989 so bili zbrani v Jugoslaviji, na ozemlju Republike Slovenije, medtem ko so bili podatki za SJM 1990–1999 zbrani na ozemlju Republike Slovenije. V vzorec so bili vključeni polnoletni prebivalci Slovenije (standardiziran reprezentativni vzorec po Blejčevem modelu – 2.100 naključno izbranih respondentov v 420 krajih v Sloveniji; od 1993 naprej 1.050 respondentov).

Tabela 8. 1: Lastnosti raziskav SJM

	Realiziran vzorec (N)	Čas izvedbe raziskave
SJM 70/71	2100	december 1970/januar 1971
SJM 80	2031	junij 1980
SJM 81/82	2049	januar/februar 1982
SJM 83	2067	maj/junij 1983
SJM 86	2053	marec/april 1986
SJM 88	2075	junij 1988
SJM 90	2074	november/december 1990
SJM 91/2	2078	november/december 1991
SJM 92/3	2024	oktober/november 1992
SJM 93/1	1044	oktober/november 1993
SJM 94/4	1036	oktober/november 1994
SJM 95/2	1007	november/december 1995
SJM 96/1	1024	junij 1996
SJM 98/2	1018	oktober/december 1998
SJM 99	1001	maj 1999
SJM 02	1123	maj/junij 2002

V nadaljevanju so za prikaz nekaterih podatkov uporabljeni tudi grafični prikazi, pri tem pa velja pojasnilo, da je pri posameznih grafičnih prikazih uporabljen različen nabor letnic, ker so podatki o določeni stvari dostopni samo za določena leta.

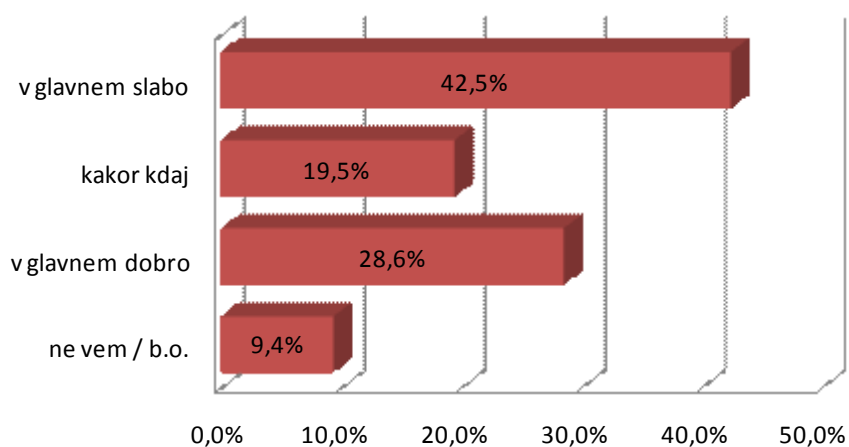
8.1.2 VREDNOTENJE »NOVIH« MANJŠIN I

Ob pregledu raziskav prvega obdobja (od 1968 do 1990) kažejo odgovori v sedemdesetih letih, da med anketiranci ni posebnega navdušenja nad priseljevanjem iz drugih jugoslovanskih republik. Prepričanje, ki je zajelo veliko večino, je bilo, da ima priseljevanje v Slovenijo več negativnih kot pa pozitivnih učinkov. Kot razlog za odklonilen odnos je največkrat navedeno, da je za delo na voljo dovolj Slovencev in da so prišleki povsem

nepotrebni, so leni ter povzročajo težave. Splošna ocena medetičnih odnosov je bila precej ugodna (dokaj dobre družbene razmere, splošna blaginja in nekonfliktno okolje).

Vprašanje se je glasilo: »V zadnjih letih prihaja vse več ljudi iz drugih republik na delo v Slovenijo. Ali se vam zdi to v glavnem dobro ali v glavnem slabo?« (SJM 1970/1971)

Slika 8. 1: Prikaz mnenja večinskega prebivalstva o delavcih iz drugih republik v letu 1970/1971

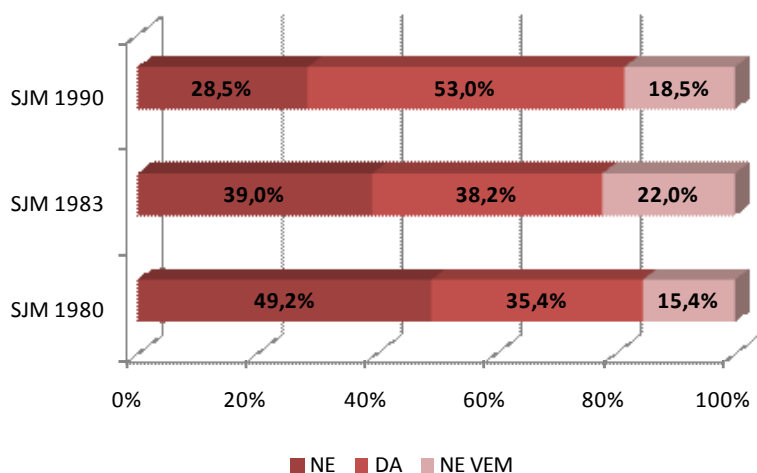

Vir: SJM (1970/1971).

Tudi v zgodnjih osemdesetih še lahko govorimo o dobrih medetičnih odnosih. Razloge je mogoče pripisati dejstvu, da je v tem času prevladovala prva generacija priseljencev, ki so bili primarno usmerjeni v reševanje lastnih socialnih in eksistenčnih problemov (Komac 2007). Proti koncu osemdesetih je občutno upadel delež tistih, ki so menili, da so odnosi med narodnostmi v Sloveniji dobri, in naraščal delež tistih, ki so bili do pripadnikov drugih narodov nevtralni, zadržani.

Vse tuje je v slovenskem prostoru naenkrat postalo sprejeto z določeno distanco. Ta občutek je bil prisoten v celotnem obdobju intenzivnega priseljavanja, posebno poudarjen pa je bil na vrhuncu jugoslovanske krize in ob pripravah na osamosvajanje Slovenije. (Komac 2007, 49). Vprašanje se je glasilo: »Nekateri pravijo, da priseljavanje delavcev iz drugih republik ogroža Slovence. Ali se s tem strinjate ali ne?« (SJM 80, SJM 83, SJM 90):

Slika 8. 2: Prikaz ogroženosti večinskega prebivalstva glede na priseljence

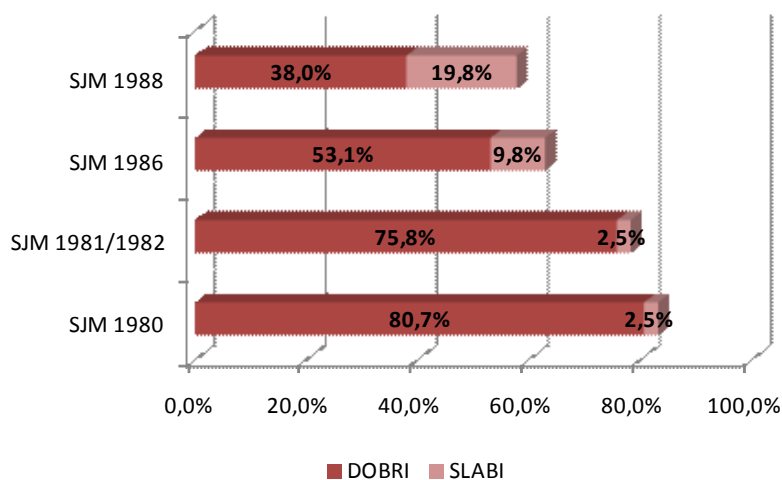

Vir: SJM (1980), SJM (1983), SJM (1990).

Leta 1980 je polovica Slovencev menila, da jih priseljevanje delavcev iz drugih republik ne ogroža. Deset let kasneje pa si takšno mnenje ne deli niti tretjina ljudi.

Na vprašanje, ki se je glasilo: »Kakšni so odnosi med narodi in narodnostmi, ki žive v Sloveniji?«, lahko zaznamo, da so se odnosi med večinskim prebivalstvom in priseljenci v percepcijah ljudi postopno začeli poslabševati.

Slika 8. 3: Prikaz odnosa večinskega prebivalstva do priseljencev

Vir: SJM (1980), SJM (1981/1982), SJM (1986), SJM (1988).

Tudi ocene Slovenskega javnega mnenja od leta 1986 naprej opozarjajo na trende slabšanja mednacionalnih odnosov. Vzroke za distanco med jugoslovanskimi narodi bi lahko najprej iskali v globljih kulturnih razlikah, nato pa se distanca širi predvsem na temelju medsebojnih političnih razlik. Seveda mednarodni konflikti v Jugoslaviji vplivajo na mednacionalne razmere v Sloveniji. Ob koncu leta 1990 so ocene teh odnosov v Sloveniji izrazito slabše kot na začetku leta. Med avtohtonim prebivalstvom je zaznati nerazpoloženje do imigrantov iz republik bivše skupne države Jugoslavije.

8.1.3 VREDNOTENJE »NOVIH« MANJŠIN II

Čas, v katerem so potekale raziskave v začetku devetdesetih let in vse do danes, je čas preobrata; v določenih pogledih je to čas pred preobratom, v drugih pa čas po njem (Toš 1992). Izsledki raziskav pokažejo značilna in prevladujoča gibanja na ključna družbena vprašanja in na premike v zavesti nasploh. V obdobju ustanavljanja in mednarodne uveljavitve nove nacionalne države se tako slovenska narodna zavest izraža v visokem vrednotenju institucij, ki zagotavljajo nacionalno samostojnost, izraža se v svojevrstnem nacionalnem aktivizmu, zavzetosti za vse lastno narodno in vse bolj izraženem razlikovanju do drugačnega, do drugega in tujega (Toš 1990–1998, 1999).

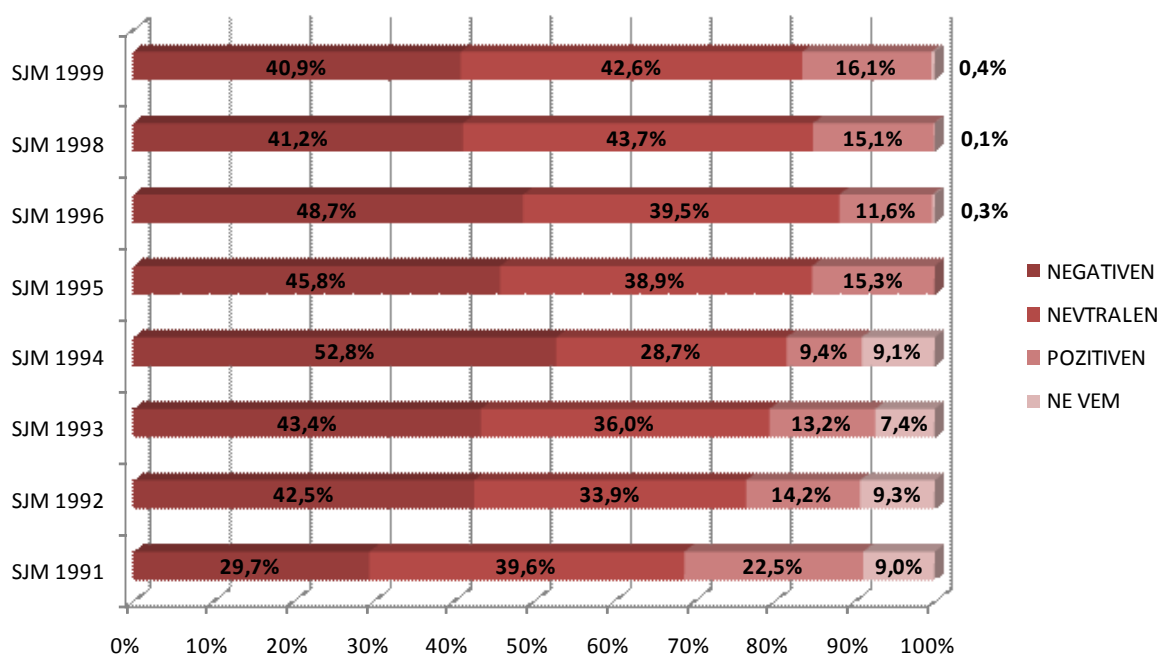
V časih osamosvajanja je Slovenija preživljala veliko zapletov, a ti nikakor niso omajali večinskega stališča v raziskavi SJM 91, saj bi kar 76 % anketirancev glasovalo za samostojno Slovenijo, četudi bi bile znane posledice (vojaški spopad in ekonomska kriza). Za samostojnost, ob znanih posledicah, ne bi glasovalo 12 %. Slovensko javno mnenje prav tako izraža večinsko prevladujoči pozitivni odnos do slovenstva, svojega naroda in njegove samostojnosti. V sklopu slovenskega nacionalizma se je utrdila narodna zavest z etnično identiteto, notranja kohezivnost in politično gibanje z mobilizacijo (Alter 1991, 229 v Toš 1992). Ni pa zaslediti teženj k agresiji ali ogrožanju proti drugim jugoslovanskim narodom. Slovensko javno mnenje je obrnjeno k odprtosti v svet in povezanosti z Zahodno Evropo, opazne so poudarjene pozitivne ocene, saj v Evropo in ZDA dvomi le 10 % anketirancev.

Razvidno je tudi, da se Slovenci zavedajo prostorske in zgodovinske povezanosti z republikami bivše SFRJ, saj je več kot polovica slovenske populacije za uveljavitev dobrih sosedskih in tesnih gospodarskih vezi, ekstremni odgovori so redki. Slovensko družbeno

okolje je še vedno precej zadržano do preučevane populacije, priseljencev in priseljenk ter njihovih otrok iz bivših držav SFRJ, na kar kaže naslednja slika.

Vprašanje se je glasilo: »Našteli bomo nekaj besed ali pojmov, vi pa takoj, po prvem vtisu, brez predolgega razmišljanja ocenite, ali imate do njih pozitiven ali negativen odnos?«¹² (SJM 91, SJM 92, SJM 93, SJM 94, SJM 95, SJM 96, SJM 98, SJM 99):

Slika 8. 4: Prikaz odnosa do priseljencev z juga v letih od 1991 do 1999

Vir: SJM (1991), SJM (1992), SJM (1993), SJM (1994), SJM (1995), SJM (1996), SJM (1998), SJM (1999).

8.1.4 VREDNOTENJE »NOVIH« MANJŠIN III

Nikakor ne smemo pozabiti tudi na današnji čas, recimo zadnjih 10 let. Je stanje drugačno, kot v polpretekli zgodovini? Ali je po toliko letih priseljenc v Sloveniji še vedno tujec? Status državljanstva smo že razjasnili. Diplomaska naloga se ukvarja s priseljenci in njihovimi potomci, ki imajo slovensko državljanstvo. Državljanstvo pa ima več dimenzij, pri problematiki integracije priseljencev se osredotočamo na dimenzijo nacionalne in etnične pripadnosti.

¹² Združeni sta kategoriji zelo negativen in negativen ter kategoriji zelo pozitiven in pozitiven.

Ob osamosvajanju se je postavila črta ločnica med državljani in tujci (nedržavljeni). Postavitev te črte je nekatere pripadnike skupin prizadelo. Prav glede tega razmejevanja lahko rečemo, da začetek vsake moderne nacionalne države prinaša tudi določeno mero nasilja in krivic (Benhabib 2002, 110 v Hafner Fink v *Komac* 2005).

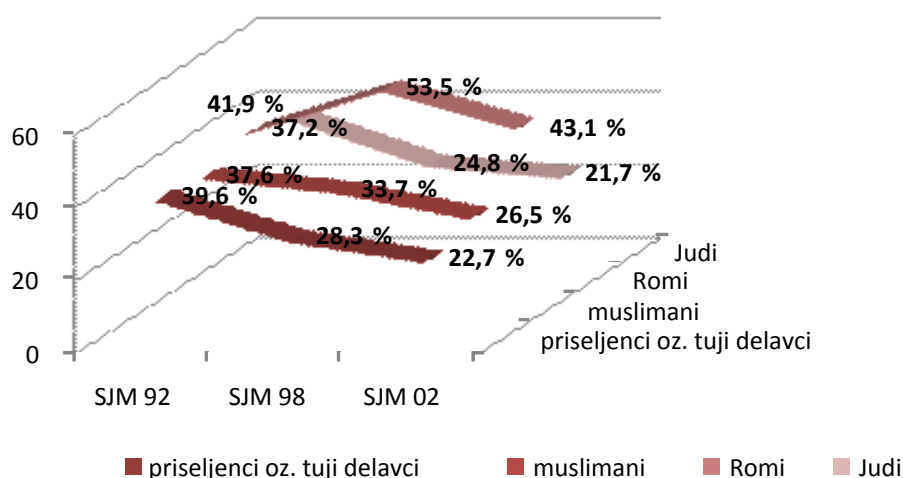
Poleg zakonodaje se to kaže tudi na področju ravnanja posameznikov in na ravni individualne zavesti, in sicer kot visoka stopnja nestrpnosti, ksenofobije, protekcionizma, močne podpore strogim kriterijem za dodeljevanje državljanstev, prisotnost močnih občutkov pripadnosti narodu in nacionalnega ponosa itd. (Hafner Fink v *Komac* 2005, 426).

Da se nekdo lahko opredeli kot Slovenec, so pomembne posamezne dimenzije nacionalne pripadnosti. Te dimenzije so: znanje slovenskega jezika, spoštovanje slovenskih političnih institucij in zakonov, slovensko državljanstvo in subjektivni občutek pripadnosti naciji. Pomemben je čas življenja v Sloveniji, etnična/nacionalna pripadnost staršev, rojstvo v Sloveniji, najmanj pomemben kriterij pa se jim zdi religija (katoliška vera). V primerjavi SJM 1994/4 in SJM 2003/2 lahko rečemo, da ni prišlo do nobenih bistvenih premikov glede ocen pomena posameznih dimenzij (slovenske) nacionalne pripadnosti (zaznavamo enak vrstni red dimenzij kot je opisan zgoraj).

Za obrazložitev trditve, da začetek sodobne nacionalne države prinaša tudi nasilje in krivice, povezane z razmejevanjem med pripadniki nacije in tujci, sledi naslednja slika etnične distance na temelju vprašanja »Pripadnika katere skupine si ne želite imeti za soseda?« (SJM 92, SJM 98, SJM02)

Kljub temu, da je na začetku leta 1992 odklonilni odnos do tujcev višji kot pozneje, pa so ti odstotki še vedno zelo visoki. Standarden odklonilen odnos do Romov kaže predvsem na to, da pri Romih ne gre toliko za problem odnosa do tujcev, ampak za problem socialne distance v odnosu do marginalizirane skupine (Hafner Fink v *Komac* 2005, 436).

Slika 8. 5: Prikaz etnične distance skozi leta na vprašanje »Pripadnika katere skupine si ne želite imeti za soseda?«

Vir: Hafner Fink v Komac (2005, 436).

Lahko povzamemo, da je slovenska javnost naklonjena ohranjanju in razvijanju kulture ter ustanavljanju kulturnih organizacij in rabi jezika. Podpirajo ohranjanje stikov z matičnim narodom. Izrazito so nenaklonjeni organiziranju političnih strank, nasprotujejo javni rabi nacionalnih simbolov, ustanavljanju medijev javnega obveščanja ter šolstvu v maternem jeziku. Nič ne kaže, da bi se v prihodnosti kaj spremenilo. Temeljno prepričanje slovenske večinske populacije je, da je Slovenija država slovenskega naroda in ostalih (Roter v Komac 2005, 234).

8.2 INTERVJUJI (kvalitativni del)

Raziskati socialne mreže mladih, ki so otroci vsaj enega od staršev, ki so prišli v Slovenijo iz bivše skupne države, se zdi najprimerneje s kvalitativno metodologijo, saj predstavlja različne pristope k družbeni resničnosti. Osnovno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, sestavljajo predvsem besedni opisi ali pripovedi. To gradivo je analizirano in obdelano na besedni način, praviloma brez uporabe merskih postopkov, ki dajejo števila.

V okviru kvalitativnega pristopa ne preučujemo večjega števila oseb kot enot kake socialnodemografsko definirane populacije z namenom, da bi s preštevanjem prišli do

posplošenih ugotovitev, ampak raziščemo posamezni primer (kar ne pomeni zgolj posamezne osebe, lahko je tudi posamezna skupina, določena kultura, verska sekta, etnična skupnost) ali majhno število primerov, ki jih med seboj primerjamo.

S kvalitativno raziskavo ne želimo preveriti le to ali ono hipotezo, ampak priti do celovitega, vsebinsko bogatega razumevanja. Upravičeno se pojavi vprašanje, ali smemo dobljene ugotovitve na študiji majhnega števila primerov posploševati. Pri kvantitativnem raziskovanju nas zanima odsotnost ali prisotnost lastnosti znotraj posameznih enot. Pri analitični indukciji pa na posameznem primeru preučimo, kako so posamezne lastnosti med seboj povezane. Iz tega se glasi odgovor, da če ugotovimo določeno vrsto povezanosti v enem samem primeru, je to lahko teoretično pomembno (Mesec 1998).

Analiziranja navedenih problemov smo se lotili po fazah, ki so značilne za kvalitativno raziskavo. Najprej smo analizirali družbeno situacijo (s pomočjo raziskav Slovenskega javnega mnenja), situacijo, v kakršni so danes potomci priseljenk in priseljencev, ter družbeno situacijo, v kakršni so bili njihovi starši v letih priseljevanja ter nato še v letih osamosvajanja Slovenije (prejšnje podglavje). Temu sledijo vprašanja (z dovolj manevrskega prostora), na katera naj bi z raziskavo odgovorili. Hkrati je pojasnjen teoretični okvir, iz katerega izhajamo, koncept identitete, stigmatiziranje in socialna omrežja.

S kvalitativno analizo smo se odpovedali ideji reprezentativnega vzorčenja in statističnega posploševanja na širšo populacijo, kajti zanima nas raznolikost oblik življenja in ne pogostost pojavljanja posameznih oblik. Sledijo izbrane metode in tehnike za zbiranje empiričnih podatkov. Za spraševanje z delno strukturiranimi intervjuji smo si pripravili vodila za intervju in snemalno napravo. Po opravljenih intervjujih je bilo treba zbrano gradivo urediti tako, da je bilo primerno za analizo. Sledila je analiza in interpretacija.

Kvalitativna tehnika zbiranja podatkov je tudi izpraševanje informatorja. Izbrali smo več, čim bolj kompetentnih pripadnikov opazovanega okolja (otroci priseljenk in priseljencev iz bivše SFRJ). Za takšno vrsto zbiranja podatkov smo se odločili zaradi manjših stroškov merjenja (prihranek časa in denarja), saj lahko kakovosten in kompetenten informator nadomesti anketiranje članov omrežja. Na pomanjkljivosti takšne tehnike pa vplivajo pristranskost informatorja in njegovi motivi, kot so želja po pridobitvi koristi zase ali želja, da bi zadovoljil raziskovalca in tudi razpoloženje, individualne značajske poteze ipd. (Mesec 1998) Prvi in ključni kriterij za iskanje sogovornikov je bil ta, da so intervjuvanci otroci vsaj enega od

staršev, ki so se v Slovenijo priselili iz republik bivše skupne države. Glede starosti smo zajeli nekoliko širši interval, saj gre za drugo generacijo priseljencev, med nami pa je že tretja. Poiskali smo ljudi, stare med 17 in 26 let.

Pri iskanju smo uporabili metodo snežne kepe. Intervjuvance smo poiskali s poizvedovanjem pri prijateljih, znancih, ki so bili na kakršenkoli način povezani z otroci priseljenk in priseljencev. Večina jih je iz okolice Velenja, nekaj pa tudi iz Ljubljane in Celja. Velenje je poleg Jesenic, Kranja in Trbovelj mesto, kjer je bilo zaradi industrije v času preseljevanj največ delovnih mest, ki so jih zasedli priseljenci in tu tudi ostali.

Nekaj intervjujev je bilo opravljenih v oktobru leta 2008, večino pa v januarju in februarju 2009.

Za pogovorno metodo je bil uporabljen že omenjen polstrukturiran intervju. Zaradi doslednega zapisa smo s privolitvijo sogovornikov pogovore snemali. Pri pogovorih smo bili pozorni pazila, da so bili sogovorniki osredotočeni na sebe in svoje izkušnje ter občutenja v zvezi s svojimi socialnimi omrežji in da jih pri pripovedovanju nismo prekinjali ali napeljevali le na izhodiščne teme, ampak smo sledili vsem malenkostim, ki bi lahko bile uporabne pri kasnejših interpretacijah.

Okvir za pogovor so predstavljala naslednja področja: etnična opredelitev mladostnika zase in za oba starša, socialno ekonomski status (zgrajen iz informacij o zadnji zaključeni šoli, stopnji poklicnega izobraževanja, delovnem mestu in o trenutnem zaposlitvenem statusu staršev), družinska socializacija in oblika družinske skupnosti (katere vzorce iz tradicije so starši prenesli na otroke, raba jezika, odnos okolja do njih in njihov odnos do slovenskega okolja), vpliv etničnih organizacij (cerkev, soseska, jezik, družina) na socialna omrežja, individualna in socialna prilagoditev (prostočasne aktivnosti, percepcija lastnega položaja v medkulturnih odnosih, sprejetost med vrstniki, življenjska pričakovanja ter kako in kje se vidijo v starosti), ter nenazadnje upravljanje s stigmo zaradi deklarirane in/ali pripisane etnične pripadnosti.

Posneti intervjuji so zapisani dobesedno in avtentično, kolikor se je le dalo. V skladu s pričakovanji so vsi sogovorniki govorili v slovenskem jeziku, seveda v narečju svoje okolice in slengu svoje generacije. Le redki so uporabili kakšen rek ali izraz v drugem jeziku.

8.2.1 MERSKI INSTRUMENT ANTONUCCI-jeve

Ključna vprašanja diplomske naloge so bila tista, ki so se nanašala na socialna omrežja, torej na ljudi, s katerimi so v stiku in prijateljujejo otroci priseljenk in priseljencev. Pri tem je bil v pomoč merski instrument za merjenje omrežij, ki ga je razvila T. Antonucci (1986) s sodelavci (omenjen na strani 44). Opis je bil že podan, na tem mestu ga le dopolnjujemo, da je bil za potrebe diplomske ga dela malo prilagojen.

Osnovo predstavlja skica osebnega omrežja s tremi koncentričnimi krogi, ki vprašanemu pomaga pri predstavi o osebnem omrežju. Namen diagrama je zagotoviti nepristranski okvir za opisovanje socialnega omrežja, saj je iz množice poznanih ljudi težko izbrati tiste, s katerimi izmenjujemo socialno oporo. Diagram treh koncentričnih krogov ne predpostavlja, kdo je oziroma naj bi bil član omrežja, temveč vsakomur dopušča, da opiše osebno omrežje po svojem občutku bližine (Kogovšek in Hlebec 2006, 52).

V središče več koncentričnih krogov je postavljen intervjuvanec (anketiranec). Znotraj treh koncentričnih krogov okrog njega je njegovo osebno omrežje. Predpostavka je, da s premikanjem od najbolj notranjega proti najbolj zunanemu krogu pomembnost članov omrežja, ki se v teh krogih nahajajo, upada. Pravzaprav gre za sestavljeni generator imen, kar pomeni, da za vsak krog omrežja postavimo posebno vprašanje, pri tem pa je uporabljen čustveni pristop, saj anketiranci imenujejo člane svojega osebnega omrežja in jih razvrščajo v kroge po kriteriju čustvene bližine oziroma pomembnosti posameznega člana (Kogovšek in Hlebec 2006, 52).

Po predpostavkah Kahn in T. Antonucci naj bi imeli posamezni krogi omrežja tipične značilnosti (Slika 3). V prvem krogu so zelo tesne in stabilne vezi, članstvo se redko spreminja (ponavadi partner, najbližja družina in tesni prijatelji). V drugem krogu se članstvo s časom spreminja, nudenje opore se specializira (razširjena družina, prijatelji na delovnem mestu, sosedi). Članstvo v tretjem krogu pa je časovno zelo spremenljivo, vezi so izenačene z vlogo (ponavadi oddaljena družina, profesionalci, kot so npr. zdravniki, odvetniki, lahko tudi sodelavci in sosedi). Te predpostavke so potrdile tudi empirične raziskave drugih raziskovalcev (Bernard 1990, Campbell in Lee 1991), ki so prišli do podobnih rezultatov, kot sta jih pričakovala Kahn in T. Antonucci (Kogovšek in Hlebec 2006, 53–54).

Opredelili so naslednje vrste omrežij. Prvemu krogu omrežja Kahn-Antonucci ustreza emocionalno – intimno omrežje (gre za tesne, intenzivne odnose). Socialno omrežje ima značilnosti drugega kroga po Kahnu in Antonucci (odnosi, pri katerih si posameznik izmenjuje usluge). S tretjim krogom pri Kahnu in Antonucci pa se pokriva informacijsko – instrumentalno omrežje (ti odnosi posamezniku zagotavljajo usluge in funkcije, ki jih znotraj prvih dveh ne more dobiti). Omeniti pa je treba še globalno omrežje, to pa so vse osebe, ki jih posameznik pozna (Kogovšek in Hlebec 2006, 54).

Merski instrument za potrebe diplomske naloge je prilagojen do te mere, da ne postavlja posebnih vprašanj pri generatorju imen za vsak krog omrežja, ampak na začetku pojasnjuje, da diagram predstavlja osebno omrežje vprašanega. V samem centru je on/-a sam/-a. V prvi krog naj posameznik vpiše eno ali več oseb, ki mu/ji je tako blizu, da si brez njih težko predstavlja svoje življenje. V drugem krogu naj bodo ljudje, ki mu/ji niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zanj/zanjo. V zadnji krog pa spadajo ljudje, ki mu/ji niso blizu, so pa pomembni. V interpretaciji intervjujev se v tem delu vprašanj nismo osredotočili na posameznike, ki so jih vpisali v posamezne kroge, pač pa na njihovo narodnost.

8.2.2 OPIS INTERVJUANCEV

Tabela 8. 2: Opis intervjuvancev

	Intervjuvanec ¹³	Rojstni datum	Status		Etnična skupnost		Osebna opredelitev
			dijak/študent	zaposlen	mame	očeta	
1	Z. K.	1983		*	srbska	rnogorska	srbska
2	K. P.	1983	*		slovenska	srbska	slovenska
3	S. H.	1990	*		muslimanska		slovenska
4	S. Š.	1986	*		muslimanska		muslimanska
5	D. D.	1990	*		srbska		srbska
6	A. K.	1985		*	slovenska	muslimanska	neopredeljen
7	M. B.	1986	*		srbska		slovenska
8	D. C.	1986		*	srbska		srbska
9	D. J.	1986	*		srbska		srbska
10	A. Š.	1989		*	muslimanska		muslimanska
11	M. S.	1985	*		muslimanska		muslimanska
12	A. Ša.	1985		*	muslimanska		muslimanska
13	M. Z.	1983		*	hrvaška		hrvaška
14	B. N.	1988	*		slovenska	makedonska	slovenska

¹³ Za zaščito anonimnosti intervjuvancev so v nalogi uporabljene samo začetnice imen in priimkov (prav tako v transkriptih intervjujev).

Intervjuvanci so otroci staršev, ki so se v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja priselili v Slovenijo iz držav bivše skupne Republike Jugoslavije. Vsi so prišli v Slovenijo v upanju na boljše življenje in delovne razmere. Tu so se zaposlili, si ustvarili družine in ob osamosvojitvi Slovenije prevzeli slovensko državljanstvo.

Vsi intervjuvanci so rojeni v Sloveniji, tukaj so obiskovali osnovno in srednjo šolo, nekateri še nadaljujejo študij, drugi so že zaposleni. Stari so od 19 do 26 let. Med njimi je šest oseb ženskega spola in osem moškega.

Večina se jih opredeljuje za enako etično skupnost kot starši, trije kljub drugačnim koreninam za slovensko, eden pa je neopredeljen. Osem oseb še hodi v srednjo šolo ali na študira, ostali so zaposleni. Večina jih je iz okolice Velenja, Celja in dva iz Ljubljane.

Dve osebi že imata po enega otroka, K. P. pa je med intervjujem bila še noseča, nihče pa še ni poročen. Samo dva živita v svojem najemniškem stanovanju, ostali doma pri starših. Kljub temu da nekateri doma ne uporabljajo slovenskega jezika, so govorili slovensko, včasih, ko je kdo želel kaj še posebej poudariti, je to povedal v drugem jeziku.

Nenačrtno je bilo v krog intervjuvancev uvrščena večina ljudi, ki se že od ranega otroštva ukvarjajo s športom. Med njimi so nogometaši, rokometasica, nekaj odbojkarjev in odbojkaric, atletinja ter osebo, ki trenira borilne veščine. Ena oseba je vsestranska umetnica, oblikovalka.

Kljub veliki ljubezni, ki jo čutijo do domovine svojih staršev, imajo vsi, razen eden, Slovenijo za svojo deželo in edino državo, v kateri se počutijo doma in želijo v njej ostati tudi v prihodnosti.

9 ANALIZA INTERVJUJEV

Prvi del diplomske naloge je bil namenjen teoretičnemu okvirju te raziskave, zato bo v nadaljevanju poudarek na intervjujih in rezultatih analize. Poleg teoretičnega predrazumevanja je bila s pomočjo raziskav Slovenskega javnega mnenja analizirana tudi družbena situacija. S tem je mišljena družbena situacija, v kakršni so danes potomci priseljenk in priseljencev, ter družbena situacija v letih osamosvajanja Slovenije.

9.1 PROBLEM

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, ali so potomci priseljenk in priseljencev iz drugih republik nekdanje SFRJ žrtve stigmatizacije zaradi svoje pripisane etnične pripadnosti in v kolikšni meri je etnična pripadnost dejavnik pri oblikovanju njihovega socialnega omrežja.

9.2 SESTAVA INTERVJUJEV

Vprašanja, ki so bila zastavljena intervjuvancem, so bila sestavljena z dovolj maneverskega prostora, da se je lahko neprekinjeno sledilo njihovim pripovedovanjem ter hkrati vodilo pogovor v smeri zastavljenega končnega cilja. Intervju je bil sestavljen iz štirih delov. Najprej krajša predstavitev, opredelitev svoje etnične skupnosti in etnične skupnosti staršev. V tem delu je bil aktualen podatek še izobrazba in zaposlitveni status ter zaposlitveni status staršev anketirancev. Prosili smo jih tudi za krajši opis okolja, v katerem živijo, ter navedbo aktivnosti, s katerimi se ukvarjajo v prostem času.

V drugem delu je intervjuja nas je zanimalo, od kje izvirajo starši, kdaj in zakaj so se priselili v Slovenijo. Dotaknili smo se njihove vzgoje in govorili o običajih iz njihove tradicije, ki so jo prenesli na otroke, o tem kakšne veroizpovedi so in v katerem jeziku se pogovarjajo doma. Najzanimivejše odgovore so dala vprašanja v tretjem sklopu ki so se nanašala na razločevanje med lastno in tujo skupino, percepcijo lastnega položaja v medkulturnih odnosih in sprejetost med vrstniki ter večinsko družbo. Predvsem so bile zanimive njihove izkušnje, ki so jih doživljali od osnovne šole dalje in njihova občutenja ob tem. Pri odgovarjanju na ta vprašanja je bilo čutiti nekaj zadržanosti. Marsikdo je dal tudi vedeti, da z vprašanji odpiramo spomine, o katerih nočejo govoriti, kar kaže na dejstvo, da je tu veliko zamolčanega.

Zadnji sklop se je nanašal na vprašanja o socialnih omrežjih. Pri tem je bil v pomoč teoretični model omrežij socialne opore (Kahn in Antonucci), pri katerem osebno omrežje posameznika razdelimo na več območij koncentričnih krogov, ki predstavljajo razširjeno, socialno in intimno omrežje. Pri tem je sta bila za nas zanimiva predvsem podatka o številu in etnični pripadnosti ljudi v posameznem krogu.

9.3 OBDELAVA INTERVJUJEV

9.3.1 USTVARJANJE TIPOLOGIJE

Ob pozornem prebiranju zapisov intervjujev smo skušali izluščiti podatke, ki so se zdeli bistveni. Vsak intervju pripoveduje svojo zgodbo in v vsakem se najde kakšna značilna izjava, ki opisuje celoten intervju. Na primer: »Smo čefurji.«, »Jaz sem Slovenec.«, »Mi smo en miks, vse pa nič.«, »Če bi mi kdo kdaj kaj rekel, bi se stepla z njim.« »Sploh se nočem spominjat teh časov.« Zapise intervjujev smo primerjali in jih po podobnosti razvrstili v kategorije.

9.4 UGOTOVITVE

9.4.1 PRISELITEV STARŠEV

Starši intervjuvancev so v Slovenijo prišli konec 70-ih in v začetku 80-ih let prejšnjega stoletja. Priselili so se iz Srbije (Krupanj, Novi Sad, Sremska Mitrovica, Beograd), Bosne (Bosanski Novi, Tuzla, Zvornik, Bihać), Republike Srpske, Črne Gore (Kamena Gora), Hrvaške in Makedonije (Ohrid). Pri vseh je bil glavni razlog iskanje boljšega življenja, pridobitev boljše zaposlitve in na splošno iskanje boljših razmer. Nekaj je bilo takšnih, ki so v te kraje prišli po nasvetu svojih sorodnikov, ki so se v Slovenijo priselili pred njimi. Del je tudi takšnih, ki so prišli v ta mesta na osnovi informacije, da se tukaj odpirajo nova uspešna podjetja in da se išče delavce. Zanimiv je tudi primer dveh očetov anketirancev, ki sta prišla v Slovenijo, ker ju je njuno podjetje, kjer sta bila zaposlena v rojstnem kraju, poslalo na izobraževanje v slovensko podjetje, a sta ostala v Sloveniji.

9.4.2 OTROŠKA LETA

Vsi anketiranci so bili rojeni v Sloveniji v letih od 1983 do 1990. Tukaj hodili v vrtec, osnovno in srednjo šolo, razen S. H. in M. S. niso nikdar živeli v kakšni drugi državi ali imeli dvojno državljanstvo. S. H. je po starših muslimanka, sebe pa opredeljuje kot Slovenko (»Sebe smatram za Slovenko, saj sem se tu rodila.«). Prvih pet let živela v Bosni. Rodila se je v začetku leta 1990 in ko je bila stara nekaj mesecev, je z vso družino odpotovala na počitnice v Bosno k sorodnikom. Čez deset dni so se starši vrnili v Slovenijo, njo pa naj bi mamina sestra pripeljala enkrat v naslednjih sedmih dneh. V tistem času pa se je začela vojna, najprej se je zapletlo s papirji, ko pa se je po dolgem času to uredilo, se pa niso upali z dojenčkom na pot. Tako je minilo pet let, kar je bila ločena od svoje matične družine. M. S. se je prav tako rodila v Sloveniji, pri treh letih odšla z mamo za dve leti nazaj v Bosno in se tik pred osamosvojitvijo vrnila nazaj k očetu in bratu, ki pa sta ves čas živela tukaj.

9.4.3 VZGOJA IN OBIČAJI

Po pripovedovanjih intervjuvancev vsi vedo, od kje izvirajo starši, kako so živeli preden so prišli v Slovenijo, kakšni so običaji v tistem okolju. Vprašali smo jih, kaj od tega so njihovi starši prinesli s sabo in predali na svoje otroke. Vsi intervjuji izkazujejo vzporeden podatek, da nobena družina ne živi popolnoma v skladu z običaji in pravili njihove veroizpovedi in rodnega kraja, od kjer izvirajo.

Tisti, ki se opredeljujejo za pravoslavne, praznujejo večje praznike, kot so božič, velika noč in slava. Takrat tudi obiščejo cerkev v Ljubljani ali v Celju. Ti prazniki se praznujejo po Gregorijanskem koledarju, zato so 14 dni za prazniki v Sloveniji. Ti dnevi niso dela prosti, za božič pa so se ponavadi v šoli dogovorili, da so lahko manjkali, če ni bilo večjih obveznosti. Tisti, ki so zaposleni, tega privilegija nimajo. D. C., ki pa je zaposlen v Avstriji, živi pa še vedno v Sloveniji, je povedal, da je na oddelku, kjer dela veliko pravoslavcev in so že vnaprej dogovorjeni, da na božični dan ne pridejo v služb.

Z. K. je na vprašanje, zakaj se o običajih večinoma samo pogovarjajo, a jih večinoma ne izvršujejo, odgovoril, da so običaji povezani predvsem s svetniki, običaji narave in da oba starša prihajata iz gorskih vasic, kjer je na nekaterih predelih še neokrnjena narava in je tam iti pred zoro do potočka, se umiti, odhiteti do zore nazaj domov in potrositi vejice posebnega

drevesa okoli hiše nekaj normalnega, v mestu in stanovanjskem bloku pa je to nekaj neizvedljivega. V vseh primerih so mame tiste, ki so pobudnice ohranjanja vsaj tistih bistvenih značilnosti te etnične skupnosti. Pripravljajo značilne jedi, pečejo poseben kruh, skrbijo, da se na te posebne dni zbere čim več družinskih članov in prijateljev. Nihče od vprašanih kljub močnemu občutku pripadnosti pravoslavju ni hodil k verouku.

Nekako podobni so odgovori tistih, ki se opredeljujejo za muslimane. Pri S. H. ne praznujejo nobenih praznikov, mogoče gredo kdaj na obisk h kakšnemu sorodniku za večji praznik, to je pa tudi vse. S. Š. je hodila k verouku do tiste stopnje, ko se naučiš brati koran, dalje pa ne. Pri njej praznujejo bajram in ramazan, ampak kot je povedala, ne toliko na verski način kot na družaben. Ne molijo petkrat na dan ali kaj takšnega. Te praznike izkoristijo bolj za srečanja in obiskovanje širše družine in prijateljev. Za bajram dobijo otroci darila, kot drugi recimo za Miklavža. Takrat se pripravijo značilne bosanske jedi in sladice kot so tufahije, baklave, tulumbe, bamljave itd.

Od intervjuvancev je bilo versko pripadnost najbolj čutiti pri A. Š. Med vojno je ostal sam z mamom, ki je zelo verna, ne hodi pokrita, a veliko moli in se posti. Naučila ga je brati koran. Živita v skladu z vero, kolikor se da. Vsi običaji so predvsem pobuda njegove mame in ne strogi predpisi, saj je od doma odšla že pri zgodnjih 17 letih. Sam zelo spoštuje vero in verjame v njeno dobro. Je športnik, dela v vojski, kar mu še dodatno otežuje dokazovanje pokornosti veri, saj se iz fizičnih razlogov v času posta ne more postiti.

Otroci mešanih družin, kjer je po enem od staršev Slovenec, po drugem pa musliman, Srb, Makedonec pa spoštujejo slovenske običaje in so celo krščeni v rimskokatoliški veri. Pri tem ne tajijo drugega dela in so prav tako seznanjeni z običaji in prazniki, samo v sekundarni obliki. M. Z., fant hrvaških staršev iz Bosne pravi, da se v prav ničemer ne razlikujejo od večinskega prebivalstva.

Del tradicije je tudi jezik. Po pogovorih sodeč v čisto vseh družinah uporabljajo slovenski jezik kot tudi jezik staršev. Večinoma nobenega v celoti, pač pa mešano. Povedali so, da predvsem starši zelo mešajo rabo jezika in da marsikdo zaradi tega ne obvlada več svojega materinega jezika, še manj pa slovenskega. Kot zanimivost pa moramo omeniti, kar je navedlo kar osem oseb, da se o resnih zadevah večinoma pogovarjajo v slovenščini, za manj resne teme in za zabavo pa uporabljajo srbski oziroma bosanski jezik. M. S. je ravno zaradi

tega imela v osnovni šoli ogromno težav. Starša sta se doma pogovarjala izključno v svojem rodnem jeziku, saj sta bila mnenja, da se bo otrok slovensko naučil v šoli. Situacija je povzročala ogromne težave, saj ni imela predstave, kdaj govoriti eden in kdaj drugi jezik. Vsi anketiranci priznavajo materni jezik, vseeno pa je za njih slovenščina jezik, v katerem razmišljajo in jim je najbližji (izjema D. C.).

9.4.4 RAZLOČEVANJE SKUPIN

Na vprašanje, ali ločijo svojo lastno skupino od drugih, so skoraj vsi (razen S. H.) odgovorili pritrdilno. Prav tako je bil pri vseh enak odgovor na vprašanje, kdaj so to opazili (odgovor: v osnovni šoli). Iz tistega obdobja se vsi spominjajo norčevanja, zapostavljanja od svojih sošolcev. Nihče še ni pozabil na opazke, ki so letele na njih: »Poberi se, od koder si prišel.«, »Bosanc!«, »Bosanc, smrdiš ... ziher si ti prinesel uši«, »Tvoja mama je lahko samo čistačica.«

Nekaterim so doma razložili, zakaj prihaja do tega, in so se znali na to tudi ustrezno odzvati. Več je bilo takšnih, ki še nekaj časa niso razumeli, za kaj pravzaprav gre. Nekateri so to reševali na način, da so si okoli sebe poiskali ljudi z istimi izkušnjami, se združili in postavili nazaj proti večini. Ampak ob tem bi lahko poudarili opazko D. C., ki je rekel, da so se najprej ločili Slovenci od Neslovencev, zatem pa kmalu še ti Neslovenci med sabo. Drugi so se s tem spopadali tako, da so žaljivke vračali z žaljivkami. Nekateri so bili tiho in so se umaknili, tretji pa bi situacijo reševali s pestmi, če bi bilo potrebno. Vsak je reševal situacijo na svoj način, vsem pa je ta del življenja ostal v spominu kot nekaj slabega, negativnega.

S. H., po starših muslimanka, na sebe gleda izključno kot na Slovenko, enakovredno vsem ostalim. Pravi, da nikdar ni imela slabih izkušenj razen kakšnih opazk, ki jih je zatrla v kali, ko je v dani situaciji povedala svoje mnenje. D. D. je to razločevanje najbolj začutil na treningih pri nogometu. Pravi, da tega niso reševali fizično, pač pa z združevanjem. Če so se recimo skregali s Hrvatom, so se združili vsi ostali proti njemu. Naslednji dan, je mogoče kakšen Slovenec rekel kaj preveč, pa so izločili njega in se ostali združili proti njemu, vključno s tistim Hrvatom, ki je še včeraj bil »sovražen« do njih. Če povzamemo, so vedno tistega, ki je ustvarjal težave izolirali, ostali pa se združili. To jih je naučil nogomet, saj le združeni lahko zmagajo. A. K. je iz mešanega zakona med Slovenko in muslimanom in je to razliko začutil, ker edini v razredu ni hodil k verouku. D. J. pa teh razlik v otroštvu ni toliko

čutila, ker ima leto dni starejšo sestro in pravi, da se je veliko naučila iz njenih izkušenj, da jo je sestra dobro pripravila, kako se odzvati v takšnih situacijah. Opazila pa je, da življenje okoli nje teče v smer, kjer so te razlike vedno bolj opazne in pomembne. A. Ša. je bil vedno med najslabšimi učenci, njegova mama je morala vsak teden na govorilne, kjer je poslušala žaljivke na svoj in sinov račun. V tretjem razredu pa se je oče razjezil in ga prepisal na drugo šolo. Od takrat dalje ni bilo več nobenih težav, bil je prav dober učenec in odličen športnik. Pravi, da loči svojo skupino od ostalih, tudi če noče in ne želi tako razmišljati, a je na to opozorjen vsak dan v službi ali na treningih. Najbolje je to razločevanje ponazoril A. Š., ko je dejal: »Tudi če sam ne želiš, ne delaš nič drugače kot ostali, ampak je dosti že, da poveš ime, pa ti dajo vedet, da si drugačen od drugih.«

Po opravljenih pogovorih bi lahko povzeli, da tisti, ki že ves čas kljub drugačnim koreninam gledajo nase kot na Slovence in se tako tudi opredeljujejo, teh razlik ne čutijo toliko kot tisti, ki poudarjajo svojo različnost. S. H. neizprosno poudarja, da je Slovenka in tako jo sprejemajo tudi drugi. Zgodi se tudi to, da ko nekomu pove, da je po starših muslimanka, ji tega ne verjamejo. Prav tako se dogaja M. B., ki se sicer ne sramuje svojih srbskih korenin, ampak nase gleda izključno kot na Slovenca.

9.4.5 SAMOOPREDELITEV IN PERCEPCIJA LASTNEGA POLOŽAJA

Večina se jih je opredelila za enako etnično skupnost, kot so starši, nekaj pa izključno za Slovence. Tisti iz mešanih zakonov se opredeljujejo za Slovence, eden pa celo kot neopredeljen. Pri vprašanjih o vključenosti, sprejetosti v lastnem okolju smo dobili skoraj od vseh občutek, kot da bi hoteli reči, zakaj pa to sprašujete. Vsi so pripovedovali o tem, da so v svojem okolju dobro sprejeti, da vsi tukaj živijo od rojstva, da so navajeni drug na drugega in da razen izjem ni nikakršnih težav. A. K. je navedel primer sosedov, ki še danes po toliko letih ne morejo verjeti, da se je Slovenka poročila z muslimanom in izjavljajo kakšne neprijetnosti. A. Ša. pripoveduje, kako je včasih, ko je bil mlajši, pomagal starejšim sosedom v zgradbi, kjer živi, pri kakšnih opravilih, potem pa jih je slišal, kako za njegovim hrbtom govorijo o južnjakih in čefurjih.

Ob izvajanju intervjujev smo ugotovili, da so skoraj vsi sogovorniki odlični športniki. Omeniti moramo, da je do tega prišlo naključno in da ukvarjanje s športom nikakor ni bil eden od kriterijev za izvajanje intervjujev. Štirje anketirani fantje so nogometaši, od tega dva

nogomet profesionalno trenirata še danes, eden je odbojkar in ena odbojkarica. Najmlajša intervjuvanka je odlična reprezentantka rokometu. Med njimi sta tudi dve, ki sta se ukvarjali z atletiko v času osnovne šole, in fant, ki dela v vojski in se že nekaj let ukvarja s fitnessom. Vsi so začeli trenirati že v prvih letih osnovne šole, nekateri tudi po več športov, nato pa so se osredotočili na enega. Zanimivo je tudi to, da imajo skoraj vsi, ki so omenjeni v zgornjih vrsticah, vsaj enega brata ali sestro, ki se tudi ukvarja s športom. Ob uspešnem očetu trenerju je razumljivo, da poleg M. B. trenira odbojko tudi njegova starejša sestra. Brat A. Ša. prav tako igra nogomet, le da za avstrijski klub. Brat Z. K. je bil nekoč uspešen v borilnih veščinah. Brat S. H. je tudi reprezentant mlajše nogometne selekcije, njegova sestra pa odbojkarica. Prav tako je odbojkarica tudi sestra D. J. Sestra D. D. pa se ukvarja s petjem in se je zaradi svoje kariere preselila v Beograd. V nasprotju z njimi pa se B. N. ukvarja z umetnostjo, rada riše, slika, kreira, šiva in prav tako njena starejša sestra, ki pa se ukvarja z lutkami in gledališko umetnostjo.

Lahko povzamemo, da se vsi dobro počutijo v svojih vlogah, vključeni so v prostočasne aktivnosti, vpeljeni v okolju, kjer živijo, in lahko bi rekli, da je šport pri marsikomu ključnega pomena pri tem, kot so sami povedali, da se ne počutijo drugačnega, stigmatiziranega. Če pa že, potem to rešujejo na drugačen način kot bi, če bi bili večino časa prepuščeni ulici.

Večina otrok, ki jih zajema intervju, je po nekaterih kriterijih družbene lestvice prehitela svoje starše. Veliko teh staršev ima končano le osnovno šolo in različne kvalifikacije, ki so jih pridobili ob delu. Intervjuvanci imajo vsi končano srednjo šolo ali jo končujejo. Med njimi so tudi študentje medicine, praktične matematike in strojništva. Dva študirata ob delu. Z. K. je najprej komaj končal triletno srednjo avtomehanično šolo. V klubu so želeli, da trenira dvakrat na dan, med vikendi pa so bile tekme in turnirji tako v lastnem klubu kot za reprezentanco. Doma ga nikoli niso vzpodbujali glede šole, najvažneje je bilo, da se čim prej zaposli. Vseeno je po dveh letih pavziranja zaključil strojno tehnično, se zaposlil v podjetju v proizvodnji, po letu in pol napredoval v tehnologa, zdaj pa celo končuje šolo za inženirja. Podoben primer je A. Ša., ki je moral čim prej končati rudarsko srednjo šolo, da se je zaposlil in tako razbremenil starša. Zelo si želi napredovati, pripravljen se tudi dodatno izobraževati, a je glede tega malo skeptičen: »Ti bom povedal čez par let, če bom jaz kaj napredoval, kljub šoli in dobremu delu pa dvomim, veš, kar poglej moj priimek.« Bolj optimistična je napoved S. H., odlične rokometarice: »Imam velike cilje v življenju. Nočem nič žalit in ne me narobe razumet, ampak ko gledam mamo, kako gara in dela za dobrih 400 EUR, ko je čisto izmučena. Jaz si

želim več! Upam, da mi bo uspelo kot športnici, zelo rada bi pa šla tudi kaj študirat.« M. Z. je čisto zadovoljen s svojim položajem, prav tako tudi D. C., A. K. in K. P. Imajo povprečno službo, K. T. je še nezaposlena, dela preko študentskih del, ima dovolj denarja za preživetje, ko ji zmanjka, pa priskočijo na pomoč starši. Naj omenimo še dejstvo, da se od slednjih nihče ne ukvarja s športom ali s kakšno drugo dejavnostjo.

9.4.6 INTEGRACIJA/MARGINALIZACIJA

Iz intervjujev lahko povzamemo, da je vsakdo imel kakšno slabo izkušnjo v zvezi s svojo etnično pripadnostjo. Nekje od osnovne šole naprej je čas, ko so se začeli srečevati z vprašanjem etnične pripadnosti. Leta obiskovanja osnovne šole sovpadajo z leti po osamosvojitvi Slovenije in vojne na Balkanu. Pripovedujejo, da se je začelo z zaničevanjem in norčevanjem vsega, kar je bilo povezano z Balkanom – težke besede, izločevanje in zaničevanje.

M. S. pripoveduje, da se osnovne šole najraje ne bi nikoli več spominjala, na šoli jih je bilo zelo malo in ko so recimo prišle na šolo uši, so bili za nastalo situacijo okrivljeni Bosanci. Če je kakšen sošolec izgubil copat ali peresnico, se je že govorilo, da so mu to najverjetneje ukradli Bosanci. Kar vsi so bili Bosanci, pa čeprav nekateri Bosne niso niti videli.

S takšnimi ali drugačnimi razmerami se je vsakdo spopadal na svoj način. K. P. in S. H. sta se branili verbalno, M. S. se je umaknila in stekla domov. V primeru D. C. in D. D., kjer je bilo v šoli veliko pripadnikov različnih etničnih skupnosti, so se združevali z ostalimi in nastajale so družčine oz. skupine.

Zanimiva je izjava A. Š., v kateri bi se vsaj v prvem in zadnjem delu našel marsikdo od intervjuvancev: »Čeprav se zdaj delam, da mi je vseeno, ti nikoli ni čisto vseeno. Naučiš se živeti s tem. Včasih sem bil bolj eksploziven, pa sem znal kaj zabrusiti nazaj ali pa sem brcnil v stol, boksnil v steno. Zdaj pa že nekaj časa to jezo spravim iz sebe v fitnesu in na terenu v vojski, kjer delam. Me ojača vse to, veš. Ko se mi recimo ne da več ali pa ne morem več, se samo spomnim na vsa poniževanja in žaljivke, pa dobim takšno notranjo moč, da zdržim te napore z lahkoto.«

Iz intervjujev je možno prebrati, da jim največ težav povzroča identifikacija z imenom. Pravijo, da se po ničemer drugem ne ločijo od večinskega prebivalstva, ob njihovem imenu se

pa marsikdo obregne, kar zna biti včasih neprijetno oziroma nekateri tudi nevede izrazijo to na način, ki je lahko za posameznika žaljiv. S. H. pravi: »Sem Slovenka z bosanskimi koreninami. Lepo mi je iti dol poleti za kakšen teden, to je pa tudi vse. Sem muslimanka, ampak živim tako, kot se živi tu. V božičnem času okrasimo jelko, ampak brez jaslic, za veliko noč barvamo jajčka, za naše muslimanske praznike pa nič posebnega, razen pogostitev in obiski sorodnikov ter prijateljev. Res se ne počutim stigmatizirane, razen mogoče kdaj, ko kdo sliši moj priimek, zna biti njegova reakcija za trenutek neprimerna, ampak tako je to. Najhuje je bilo v osnovni šoli, zdaj pa je v redu.«

Nazoren je tudi primer M. S.: »V modni agenciji, za katero sem delala, sem dobila priložnost, kjer bi lahko predstavljala eno kolekcijo, pa je tista oblikovalka rekla, ne neposredno meni, sem pa vseeno slišala, da ena Fatima pa že ne bo nosila njenih kreacij. Zahvalila sem se za sodelovanje in odšla. Kljub temu, da so me potem še klicali, se nisem več vrnila.«

S. Š. je povedala tudi drugo stran te zgodbe, in sicer: »Nisem imela kakšnih problemov, je pa res, da imaš včasih sam takšen občutek. Včasih na faksu, ko grem na ustni izpit recimo, mi je prvi trenutek, ko se predstavim neprijetno in si mislim, da bom zaradi tega kako drugače obravnavana. Ampak to je občutek, ki ga čutiš sam pri sebi, ker pač ne veš, kdo je tvoj sogovornik in kakšno je njegovo mnenje. V javnosti je, se mi zdi, da že ves čas, ampak zadnje čase pa še posebej prisotno zelo negativno mnenje o vsem, kar je od dol. Ampak jaz še nisem naletela na kaj takega.«

Intervjuji nas pripeljejo tudi do zaključka, da so tisti, ki izhajajo iz krajev, kjer je koncentracija otrok priseljencev in priseljenk večja, imeli manj slabih izkušenj v življenju v zvezi z nestrpnostjo ali ksenofobijo. Na prva opozori S. Š., ki pravi: »Z mano ni bilo nikoli nobenih problemov, mislim, da sem v čisto vsem podobna svojim vrstnikom, ki so Slovenci. V tem okolju se počutim odlično, je pa res, če malo razmislim, da je tako mogoče tudi zaradi tega, ker nas je v tem okolišu ogromno takih, ki izviramo iz juga. Verjamem, da bi v nekem drugem okolju, mogoče kakšna Koroška, lahko bilo popolnoma drugače.« D. D. pravi, da se ne spomni nobenega dogodka, ki bi ga lahko izpostavil in poudari: »Ti si bila v Šoštanj v svoji generaciji edina na -ić, nas je bilo pa puno. Tako da tudi, če je bilo kdaj kaj, smo to takoj uredili.«

Primer M. B. nakazuje, da se to ni dogajalo samo med vrstniki: »V srednji šoli pri gledališkem krožku smo pripravljali igro in glavni junak je bil France Prešeren. Za to glavno nalogo sem se potegoval tudi jaz, pa je profesorica tako sama pri sebi rekla, da Prešerna pa že ne more igrati nekdo, ki se tako piše. Na koncu sem vseeno dobil vlogo, na kar so vplivale tudi druge profesorice, ampak sem se pred vsemi lepo zahvalil in odklonil sodelovanje pri predstavi.«

Med intervjuji je bilo vsem postavljeno tudi vprašanje, če imajo v življenju kakšno izkušnjo, da so hoteli kaj početi, pa tega zaradi svojih korenin niso mogli. Povedali so, da načeloma ne. Se pa strinjajo, da posredno mogoče, saj jim starši niso mogli plačati različnih izobraževanj in interesnih dejavnosti, kar je bil primarni razlog, da se s posamezno dejavnostjo niso mogli ukvarjati. Morda morajo zaradi tega pred kakšno pomembnejšo odločitvijo reševati kakšen pomislek preveč. Kot primer lahko navedemo izjavo A. Š.: »Preden sem šel v vojsko, so mi vsi govorili, da naj ne grem, ker nisem Slovenec in me bodo zaradi tega obravnavali drugače. Res sem imel pomisleke, ker poznam kar nekaj primerov, da koga z višjim činom moti kakšen čefur, pa se potem izživlja nad njim. Ampak sem vseeno šel in ni mi žal. Vsak začetek je težak za vse, ko pa nekaj narediš in se uveljaviš, je vse lažje. Ne vem pa, kako bo z leti pri napredovanju. Po mojem, če bova dva s čisto istimi rezultati nominirana za napredovanje, da bodo prej vzeli drugega le zato, ker je Slovenc. Ampak tako pač je.«

9.4.7 SOCIALNA OMREŽJA

Zadnji del intervjuja se osredotoči na socialna omrežja. Pri tem je bil pomembno merilo podatek, kakšne narodnosti so ljudje, s katerimi se družijo, v posameznem krogu. Pri tem lahko posplošimo dve dejstvi. Najprej to, da imajo popolnoma vsi v svojem omrežju ljudi vseh narodnosti bivše skupne države (pri tem so najbolj omejeni trije pripadniki srbske etnične skupnosti). Kot drugo pa to, da so v prvem najbližjem krogu večinoma ljudje enake etnične pripadnosti, kot so oni sami.

Število ljudi se v različnih krogih od človeka do človeka razlikuje. Kot omenjeno pa se pri vseh pojavijo ljudje različnih nacionalnosti. Pomembne stvari zaupajo ljudem iz prvega in drugega kroga, prav tako jim ti ljudje predstavljajo emocionalno oporo ter oporo, ki jo potrebujejo, ko so vznemirjeni in depresivni. Zanimiva je ugotovitev, ki se ponovi kar pri dveh osebah ženskega spola (sami ne pripadata Srbski etnični skupnosti) in sicer, da sta

najboljši prijateljici, ki te vedno dvigneta, kadar si depresiven, ti povrneta samozavest in te spravita v elan, po narodnosti Srbkinji.

O svojem zdravju se pogovarjajo s svojo družino in z ljudmi iz prvega kroga. V primeru dveh nogometašev pa o poškodbah govorijo tudi s svojimi soigralci. O pomembnih življenjskih spremembah se pogovarjajo s svojo družino, z ljudmi iz prvega kroga ter s kakšnim bližnjim posameznikom iz drugega kroga. Informacije o vsem ostalem pa iščejo pri ljudeh iz vseh krogov. Celó bolj pri ljudeh iz drugega in tretjega kroga, saj pravijo, da se doma o kakšnih zadevah ne pogovarjajo.

Finančno oporo najdejo prav tako v družini in prvem krogu, nekateri tudi v drugem. Pri lažjih opravilih bi vsi intervjuvanci lahko prosili za pomoč skoraj vse ljudi iz vseh treh krogov, prav tako bi si od njih lahko tudi kaj izposodili.

Zanimalo nas je tudi, kdo jih v njihovem omrežju ne razume in kakšne narodnosti so ti ljudje. Opaziti je bilo, da so tisti, s katerimi pridejo največkrat do konflikta, druge etnične pripadnosti kot so sami, največkrat so to Slovenci in Hrvatje. M. S. pravi: »Nekateri imajo kar ene predstave, kakšne smo muslimanke in potem ko kaj naredim ali ne naredim, se čudijo, kako sem lahko. Oni mislijo, da morajo bit vse muslimanke pokrite, tiho, ne smejo se šminkat, ne smejo imet dekolteja ... mislim, taki me nervirajo.«

Pri vprašanju, če bi želeli, da je v njihovem krogu več ljudi, so skoraj vsi odgovorili, da vedno radi spoznavajo nove ljudi, da pa tiste najbližje že imajo. B. N. pravi: »Za zanimive in odprte ljudi je vedno dovolj prostora ... pa ne glede na to, kakšne narodnosti so.« Vsem, razen D. C., je narodnost oziroma etnična pripadnost tistih, s katerimi se družijo in prijateljujejo, popolnoma nepomembna. Pravijo, da na to ne gledajo niti nimajo občutka, da bi njih nekdo izbiral ali izključeval zaradi tega. D. J.: »Je pa res, da s Srbom najhitreje in najlažje vzpostavim prvi stik. Če drugega ne, se pogovor vrti okoli Beograda in žurk na splavih. Nosim pa tudi brojanico, tako da lahko oseba že vnaprej ve, da imam neke povezave s pravoslavjem, če koga to moti, to opazi vnaprej in se mi ne približuje.« D. C. pa je s sledečo izjavo povedal vse, ko je na vprašanje, ali bi želel v svojem omrežju več ljudi odgovoril: »Ja, nas Srbov ni nikoli dovolj.« Na podvprašanje, ali samo Srbov, pa je rekel: »Dober, lahka še kdo drug, ampak Srbi so Srbi. Če se z nekom spoznam in razumem, pa čez dve uri ugotovim, da je musliman, se ne bom kar obrnil stran, ampak velika prijatelja pa tudi ne moreva biti.«

Večina intervjuvancev že ima svoje partnerje, zato pogledajmo še njihovo narodnost.

Tabela 9. 1: Narodnost partnerjev

	Lastna narodnost	Narodnost partnerja
K. P.	pol Slovenka pol Srbkinja	Hrvat
S. H.	muslimanka	musliman/ v preteklosti tudi Srb
S. Š.	muslimanka	musliman/ v preteklosti tudi pol Hrvat in pol Slovenec
A. K.	pol Slovenec pol musliman	pol Slovenka pol Srbkinja
D. C.	Srb	Srbkinja
A. Ša.	musliman	muslimanka
M. S.	muslimanka	Slovenec
A. Š.	musliman	Slovenka
M. Z.	Hrvat	pol Slovenka pol Srbkinja

Povedali so, da jih starši niso nikoli omejevali pri izbiri partnerja. Pri tem je mišljena etnična pripadnost. Le D. C. že ves čas ve, da bo imel samo Srbkinjo in nikogar drugega. Enako želi za svojega sina: »Moj mali se že ne bo družil z muslimi. Joj, da pripelje domov punco muslimanko. Kar znorim.«

S. H. in S. Š. sta skoraj identično povedali, kaj so jima starši rekli glede fantov: »Starši se zavedajo, da živim v okolju, kjer so ljudje vseh narodnosti in ko se zaljubiš, se pač zaljubiš. So pa rekli, da bi mi bilo pač najlažje biti z nekom z isto vero. Pa ne zato, ker bi koga sovražili, ampak zato, ker bi bilo zaradi vseh običajev to najlažje zame. Rekli so tudi, da se mi lahko naredi, da bom z muslimanom in bo tisočkrat hujše kot pa s kom drugim. Načeloma ni problema, mi pa svetujejo nekoga z vsaj približno istim pogledom na svet.«

Vsi so tudi povedali, da na to, s kom se bodo družili in spoznavali, ne morejo vplivati starši. Če so starši omejeni in se družijo samo s svojo etnično skupnostjo, to na njihove otroke ne vpliva, saj imajo drugačen pogled.

Na vprašanje, ali obstaja kakšna narodnost, s katero se ne bi družili in se je raje izogibajo, so vsi, razen D. C. odgovorili, da ne. Načeloma ljudi ocenjujejo po drugih lastnostih in nikakor ne po narodnosti, saj so v vsaki narodnosti takšni in drugačni ljudje. D. C. je skozi ves intervju izkazoval negativno mnenje o muslimanih, na to vprašanje pa edini odgovoril tako,

da je izpostavil narod, in sicer Albance, kar je argumentiral z razlogi, ki so vezani na zgodovinske in politične razmere.

V zadnjem vprašanju (na naslednji strani) so imeli anketiranci na voljo deset lastnosti, ki jih običajno upoštevajo pri sklepanju prijateljstev, in so jih morali razporediti od najbolj pomembne do najmanj pomembne. Rezultati so identični tistemu, kar so povedali v intervju. Kot najpomembnejše so uvrstili moralne vrline in dožemanje življenja, najmanj pa politično prepričanje, nacionalno pripadnost in religijo (pri D. C. je bila razvrstitev ravno obratna).

Tabela 9. 2: Odgovori na vprašanje: »Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? (1 – najpomembnejša, 10 – najmanj pomembna)«

	Z.K.	K.P.	S.H.	S.Š.	D.D.	A.K	M.B	D.C	D.J	A.Š	M.S	A.Š	M.Z	B.N
moralne vrline	1	3	6	1	3	1	1	9	1	2	2	1	4	4
inteligentnost	3	2	2	6	4	4	4	8	2	3	3	6	5	3
duhovitost	4	6	4	2	1	3	5	3	5	5	5	3	3	2
dožemanje življenja	2	1	1	3	7	2	2	1	3	1	1	4	1	1
interes za glasbo, šport	6	4	3	9	2	5	3	2	4	4	4	2	2	5
izobrazba	5	9	5	8	8	6	6	10	6	6	6	5	10	6
nacionalna pripadnost	8	10	10	4	9	9	9	4	9	7	10	7	9	9
religija	9	8	8	5	6	8	8	5	10	8	8	10	7	7
socialni izvor	7	5	7	7	5	7	7	6	7	9	7	8	8	10
politično prepričanje	10	7	9	10	10	10	10	7	8	10	9	9	6	8

Predstavljeni merski instrument za lastnosti, ki jih ljudje upoštevajo pri sklepanju prijateljstev, obstaja v malce drugačni obliki, a je za potrebe diplomske naloge malce preurejen in prirejen.

10 ZAKLJUČEK

Namen diplomske naloge je bil ugotoviti, ali so otroci priseljenk in priseljencev iz drugih republik bivše SFRJ žrtve stigmatizacije zaradi svoje pripisane etnične pripadnosti in v kolikšni meri je etnična pripadnost dejavnik pri oblikovanju njihovega socialnega omrežja. Prav tako pa se je ob tem pojavilo tudi vprašanje, koliko in na kakšen način osebno socialno omrežje vpliva na percepcijo lastne etnične identitete.

Z opravljeno raziskavo smo prvo in tretje raziskovalno vprašanje potrdili, drugo raziskovalno vprašanje pa ovrgli. V nadaljevanju sledi obrazložitev glavnih ugotovitev.

Odgovore smo poiskali s pomočjo intervjujev otrok priseljenk in priseljencev. Pred izvedbo intervjujev so bile v pomoč raziskave Slovenskega javnega mnenja, ki so pripomogle k ocenitvi družbene situacije v času osamosvojitve Slovenije in do danes.

Pred zaključno mislijo, bi bilo smotrno povedati, da je bilo opravljenih 14 intervjujev, glede na to, da je zavzetih kar nekaj etničnih skupin ter različice mešanih družin, bi bilo lahko število intervjuvancev večje. Nekatera vprašanja so bila zelo osebna in so marsikoga presenetila, zato bi jih lahko v prihodnje mogoče drugače zastavili. Iz določenih odgovorov je bilo razbrati veliko zanimivih stvari, ki bi jih bilo primerno kdaj tudi podrobneje raziskati, zato bi v primeru ponovitve raziskave, opravili poglobljene intervjuje.

Analiza družbene situacije je pokazala, da so bile spremembe v času razpada skupne države velike. Poleg političnega sistema so spremembe opazne tudi pri odnosih. Spremenili so se odnosi med ljudmi. Pri primerjavah med »našimi« in »tujimi« skupinami, smo svoji skupini pripisali cel niz pozitivnih lastnosti, ostalim pa cel niz negativnih lastnosti. To ni bil pojav samo v času osamosvajanja, ampak poteka dalje v drugo in tudi že v tretjo generacijo (kar je razvidno iz intervjujev).

Že med teorijo nas dejstva navajajo na sklep, da so otroci priseljenk in priseljencev iz drugih republik bivše Jugoslavije žrtve stigmatizacije zaradi svoje pripisane etnične pripadnosti. Tukaj je smiselna vzporedna primerjava z Adornovo teorijo, ki pravi, da je pripadnik marginalizirane skupine sumljiv ne glede na to, kaj naredi, in ne glede na to, česa ne naredi – v vsakem primeru je vreden obsojanja (Adorno, 1993). Da trditev drži, potrjujejo pogovori z intervjuvanci. Otroci priseljenk in priseljencev pripovedujejo zgodbe iz svojih življenj, kjer

občutijo veliko nestrpnosti od večinskega prebivalstva, predvsem zaradi svojega izvora ter imena in priimka.

Intervjuvanci se večinoma opredeljujejo za enako etnično pripadnost kot njihovi starši. Nekateri se ne glede na starše opredeljujejo za slovensko skupnost. Del vprašanj kvalitativne raziskave se je nanašal na socialna omrežja teh otrok. Zanimalo nas je, v kolikšni meri je etnična pripadnost pomemben dejavnik pri oblikovanju združenj z ostalimi ljudmi (socialna omrežja). Rezultati kažejo, da etnična pripadnost nima prav nikakršne teže pri sklepanju vezi z drugimi ljudmi. Vsi vprašani imajo prijatelje vseh narodnosti bivše SFRJ. Pri tem je treba upoštevati, da je to druga generacija priseljencev in da bi pri njihovih starših lahko bili rezultati drugačni. Zanimivo bi se bilo preveriti, kako je s tem pri mladostnikih iste starostne skupine večinskega prebivalstva.

Osebno socialno omrežje potomca priseljencev iz nekdanjih držav SFRJ vpliva na lastno percepcijo etnične identitete. V svojih socialnih omrežjih imajo pripadnike vseh narodnosti, kot najbližje pa predstavljajo ljudi svoje etnične skupine ali pa pripadnike slovenske etnične skupine.

Omenimo še dve splošni ugotovitvi, ki predstavljata vzporeden rezultat diplomske naloge. Pri potomcih priseljencev iz nekdanjih držav SFRJ je mogoče zaslediti težnjo po dokazovanju (v športu, umetnosti in pri delu), da sami sebi in drugim dokažejo, da so vendarle nekaj vredni. To je sicer pogost pojav pri pripadnikih marginaliziranih skupin, lahko pa bi dejali, da se verjetno pod površino skriva marsikaj. Prav tako je pri teh otrocih mogoče zaznati veliko potlačene prizadetosti in zanikanja. Po eni strani pravijo, da so odlično sprejeti, po drugi pa lahko razberemo neprijetne zgodbe, ki so jih doživeli.

Naloga ves čas izpostavlja tudi nesmisel, ki se poraja, kadar je govora o integraciji otrok priseljencev in priseljenk. Večina priseljencev in priseljenk (ki so predmet obravnave diplomske naloge) živi v Sloveniji že 20, nekateri tudi po 40 let. Je za njih res primerno govoriti o procesih vključevanja in sprejemanja v novo družbeno okolje ter o prilagajanju obstoječim družbenim strukturam novih situacij, ki so posledica migracij (definicija integracije)? Mogoče. Nekateri so se tu rodili, hodili v šolo, vsem je slovenščina prvi jezik, nekatere so celo krščeni, zaposleni plačujejo davke, Slovenija jim predstavlja edini dom, ki ga poznajo. V kaj naj se torej integrirajo?

11 LITERATURA

- 1) Capotorti, Francesco. 1979. *Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities*. New York: United Nations.
- 2) Dedić Jasminka, Vlasta Jalušič in Jelka Zorn. 2003. *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- 3) Durkheim, Emile. 2002. *Samomor. Prepoved incesta in njeni izviri*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- 4) Gilchrist, Alison. 2004. *The well connected community: a networking approach to community development*. Velika Britanija: The Policy Press.
- 5) Goffman, Erving. 1999. *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin books.
- 6) Hall, Stuart. 1997. *Introduction: Who needs 'Identity'? Cultural Identity*. London: New Delhi, Thousand Oaks, SAGE.
- 7) Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- 8) Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2006. *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.
- 9) Iglič, Hajdeja. 1988. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5(6): 82-93.
- 10) Kobolt, Alenka. 2002. *Zdej smo od tu – a smo še čefurji?*. Ljubljana: Založba.
- 11) Komac, Miran in Mojca Medvešek. 2005. *Percepcija Slovenske integracijske politike*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 12) Komac, Miran, Mojca Medvešek in Petra Roter. 2007. *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?*. Ljubljana: Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana.
- 13) Komac, Miran. 2007. *Priseljenci*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 14) Kroetsch, Robert. 1970. *Creation*. Toronto: New Press.
- 15) Leskovšek, Vesna. 2005. *Mi in oni: Nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- 16) Marcello, Potocco. 2005. *Kulturna identiteta in estetskost v Slovenski in Angleški Kanadski poeziji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- 17) Mastnak, Tomaž in Tonči A. Kuzmanič. 2001. *Obrazi naše Evrope*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- 18) Mencin Čeplak, Metka. 2003. *Političnost diskurzov o identiteti*. Koper: Annales.
- 19) Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana.
- 20) Mežnarič, Silva. 1986. 'Bosanci.' *A kuda idu Slovenci nedeljom?* Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS.
- 21) Nastran-Ule, Mirjana. 1997. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. Zbirka ALFA.
- 22) Novak, Bogomir. 2002. *Vpliv medkulturnih stikov na kulturo šole*. Dostopno preko: <http://www.geocities.com/nlpmojster/stiki.rtf> (24.januar 2009).
- 23) Potocco, Marcello. 2005. *Pripovedi o ovcah, ljudeh in drugih živalih*. Ljubljana: LUD Literatura (Prišleki).
- 24) Prunk, Janko in Martin Ivanič. 1996. *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- 25) Razpotnik, Špela. 2004a. Jaz še vem, kdo sem in od kod prihajam – o konceptu etnične identitete. *Socialna pedagogika* (2): 121–152.
- 26) --- 2004b. *Preseki odvečnosti*. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta.
- 27) Smith, Anthony D. 1991. *Nacional identity*. London: Penguin Group.
- 28) Sugerman. 1986. *Life-span development. Concepts, Theories and Interventions*. London: Methuen.
- 29) Štrajn, Darko. 1994. Ideologija identifikacije drugega. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 22 (164/165): 185-197.
- 30) Toš, Niko. 1992. *Slovenski izziv. Rezultati raziskav javnega mnenja 1990–1991*. Ljubljana: FDV–IDV.
- 31) --- 1997. *Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968–1990*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- 32) --- 1999. *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990–1998*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- 33) --- 2004. *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.

- 34) Trplan, Tomaž, Sabina Autor in Roman Kuhar. 2004. *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 03: Poroči se, kdor se more!* Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- 35) Ule, Mirjana in Vlado Miheljak. 1995. *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana in ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: DZS.
- 36) Ule, Mirjana. 1999. *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. Zbirka ALFA.
- 37) --- 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 38) Urad Republike Slovenije za Narodnosti. 2006. *Romska etnična skupnost*. Dostopno preko: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_oziroma_narodne_skupnosti/romska_etnicna_skupnost/ (16.april 2009).
- 39) Vaux, Alan. 1988. *Social Support. Theory, Research and Intervention*. New York: Praeger.
- 40) Zemljič, Barbara in Valentina Hlebec. 2001. Zanesljivost mer središčnosti in pomembnosti v socialnih omrežjih. *Družboslovne razprave* 17 (37/38): 191-212.
- 41) Zola, Emile. 1979. *Nana*. Subotica: Minerva 1989.

12 PRILOGA

V nadaljevanju so priloženi intervjuji, ki so bili opravljeni z otroci priseljenk in priseljencev iz bivše SFRJ. Intervjuji so bili posneti in zapisani čim bolj avtentično. Intervjujev je 14.

Prvi intervju: Z.K., 30.03.1983

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Sem Z.K., star 25 let, rojen v Slovenj Gradcu. Pripadam Srbski etnični skupnosti, prav tako moja mama, oče pa Črnogorski.

Zaposlitveni status staršev!

Mama zaposlena kot delavka v Gorenju, oče invalidski upokojenec.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Zaključil sem srednjo tehniško strojno šolo, V stopnja, naziv strojni tehnik, zaposlen kot tehnolog.

Živiš sam, s starši?

Živim v stanovanju s starši in starejšim bratom, ki je prav tako zaposlen.

Pa se malo osredotočiva na vaše starše. Od kod so se preselili in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Starša sta se preselila v Slovenijo v upanju na boljše življenje in na razmere, kakršne so bile v njunih domovinah nedosegljive. Oče je prišel v Slovenijo leta 1974 iz Črne Gore, mama pa leta 1977 iz Srbije. Tukaj sta se zaposlila v Tovarni Usnja, se spoznala in ustvarila družino.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz njune tradicije?

Starša sta me vzgajala z načeli njune vere in tradicije, ki jih bom seveda prenesel na svoje otroke.

Katere veroizpovedi?

Pripadamo pravoslavni veri, praznujemo večje praznike in upoštevamo običaje. Seveda ti običaji niso enaki, skoraj, razen izjem, niso niti podobni kot sta to praznovala starša v njunem otroštvu. Razlika je že v tem, da mi živimo v mestu, starša pa oba prihajata iz gorskih vasic in neokrnjene narave. Zato je veliko običajev tu pravzaprav težko upoštevati. Govorimo pa veliko o njih, še posebej, kadar je praznik kakšnega svetnika, in so ti običaji namenjeni njemu.

Obiskujete cerkev in svete maše?

Cerkev obiskujemo v Celju. Drugače je edina pravoslavna cerkev v Ljubljani, a za večje praznike nam je na voljo cerkvice v Celju. Obiskujemo jo za božič in veliko noč, mamu pa peljem tudi kdaj med letom, da prižge sveče za svojce.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Doma, kadar smo sami vedno govorimo srbsko, kadar pa so okoli drugi ljudje in izven doma, pa govorimo slovensko.

Vsi? Zanimivo, moj ati živi v Sloveniji že več kot 40 let, pa ga še vedno zanese in tudi pred drugimi govori bolj na pol. Tvoji pa vsi obvladajo slovensko?

V bistvu ja. Z bratom sva tako ali tako tu rojena in sva hodila v slovenske šole. Za mamu tud lahk rečem, da obvlada slovensko, je pred leti, ko je izgubila službo in iskala novo, naredila tudi tečaj. Ja no. Ati pa tud tako kot tvoj ... hahaha... ga zanese, velikokrat. Drgač pa načeloma lahk rečem, da kr vsi govorimo slovensko.

Dj mi povej. Ali čutiš, da si po nečem drugačen od drugih? Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo? Od kdaj? Že od otroštva ali je s tem povezan nek dogodek?

Svojo drugačnost sem začutil šele v osnovni šoli, ko sem se velikokrat počutil izpostavljenega, ker so me sošolci zafrkavali in mi govorili, da »naj se pobereš od koder sem prišel« in se drli za mano »bosanec, črnogorc«. Takrat sem spoznal, kaj pomeni večina in kaj moja skupina. Kasneje pa tega ne več, niti nimam občutka, da bi me kdaj gledali in obravnavali kot drugačnega. Mogoče kdaj kakšna izjema, a ni omembe vredno.

Kakšen odnos maš do sebe? Se ceniš, misliš, da si dobro sprejet med sovrstniki?

Sam sebe zelo cenim, prav tako vse ljudi. Nikoli se nisem počutil superiornega nad kom zaradi svojih korenin ali nasprotno, da bi se med kolegi, ki izvirajo iz vseh držav bivše Jugoslavije, počutil kdaj manjvrednega. Dobro sem sprejet. Niti nisem gledal kdaj na to, oziroma, da bi bil kj pozoren, ampak, js se v svojem okolju počutim izvrstno. Z nikomer nimam kakšnih konfliktov, niti ne bi vedu, da bi drugi meli z mano.

Kaj pa prosti čas? Imaš kakšne posebne pristočasne aktivnosti?

Skozi celo otroštvo sem se ukvarjal s športom. Med drugim aktivno treniral odbojko, profesionalno igral nogomet več kot 16 let...

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotel v življenju neki početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogel? Ali v šoli, ali v službi?
... razen izjem v osnovni šoli nisem imel nikoli občutka, da zaradi korenin kaj ne bi mogel početi ali da bi mi zaradi tega bilo kaj nedostopno. Nikoli! Tudi v službi, recimo na kakšnih piknikih, me ravno zaradi mojega odličnega znanja skoraj vseh športov, spoštujejo in sprejemajo.

Se ukvarjaš še s čim drugim?

Ja. Sem motorist. Najprej sem vozil moto kros, sedaj pa cestnega. Povsod dobro sprejet.

Aha. Potem se sploh na kakršen koli način ne počutiš stigmatiziran?

Ne počutim se stigmatiziran zaradi etnične pripadnosti. Niti najmanj! Ves čas imam stike z ljudmi različnih narodnostih, vsi me sprejemajo in jaz sprejemam njih. Je pa res, da o tem kar me sprašuješ nisem do zdj še nikol premišljeval. Ko mi je pač kdo kdaj kaj neprimernega rekel, na račun od koder izhajam, sem hotel to čimprej pozabiti in iti naprej.

Si komu vrnil milo za drago?

Haha, ja mogoče. Pa to sam na nogometnem igrišču. Drgač pa ne.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljal svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvem krogu so 4 ljudje, v drugem 9, v tretjem pa okoli 10. v prvem krogu so po narodnosti Srbi, v drugem velika večina Slovenci, v tretjem krogu pa ljudje vseh narodnosti (Srbi, Slovenci, Bosanci, Hrvati, Muslimani).

Zdj bova šla pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo, ter katere narodnosti so. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

Ljudem v prvem in drugem krogu. Večinoma so to Slovenci. Prav tako mi ljudje iz drugega kroga povrnejo samozavest, ko se glede česa počutim negotovega.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Ljudje v vseh treh krogih me spoštujejo.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Emocionalno oporo mi predstavljajo predvsem ljudje v drugem krogu, Slovenci.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

O svojem zdravju se pogovarjam z ljudmi v prvem in drugem krogu.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Tako kot prej.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Ljudi v drugem in tretjem krogu ob potrebi poprosim za pomoč pri lažjih opravilih. Pri težjih pa so predvsem iz drugega kroga.

S katerimi se največ družiš?

Večino prostega časa namenim ljudem iz drugega kroga, se družimo ob popoldnevih, hodimo na izlete, piknike, so pa Slovenci.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Finančno oporo pa mi predstavljajo ljudje v prvem krogu, po narodnosti srbi.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

V krogu me vsi razumejo, skoraj nihče me ne nervira, konflikte rešujemo sproti.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Med sabo se pozna okoli 70% , po narodnosti vsi z vsemi.

Bi želel, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Hmhm ... V mojem omrežju je dovolj ljudi.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost. Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Pri izbiri ljudi s katerimi se bom družil nikoli ne gledam na njihovo etnično pripadnost. Mi je popolnoma nepomembna tako etnična kot verska pripadnost. Prav tako nimam občutka, da bi drugi mene izbirali ali pa ne izbirali na podlagi etnične pripadnosti.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne. Res ne.

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Ne. S to izjavo se ne strinjam. Moji starši so imeli in imajo več prijateljev iz drugih etničnih skupin, muslimanov, Slovencev, kot pa iz svoje etnične skupine. Pa tudi, če bi starši imeli samo Srbe za prijatelje, bi si jaz svoje iskal na isti način kot do zdaj, ne glede na narodnost ali versko prepričanje.

Še zadnje vprašanje.

Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 1
- inteligentnost 3
- duhovitost 4
- dojetanje življenja 2
- interes za glasbo, šport, zabavo 6
- izobrazba 5
- nacionalna pripadnost 8
- religija 9
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 10

Drugi intervju: K.P., 06.09.1983

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Ok. Sem K.P., stara 25 let, rojena v Slovenj Gradcu. Sem Slovenka, tu rojena, je pa res, da je mama drugače iz Srbije.

Zaposlitveni status staršev!

Mami je najprej delala po domovih, pazila na otroke, ko pa je spoznala očeta in se z njim poročila, se je tudi zaposlila kot delavka v Gorenju, oče pa je invalidski upokojenec.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Ja js sem zaključila srednjo ekonomsko, sedaj pa še dva izpita pred diplomo na višji Poslovno komercialni v Celju. Trenutno sem nezaposlena, prejemam socialno pomoč, v januarju pa pričakujem prvega otroka.

Res? Torej ne živiš sama ali s starši, pač pa?

Živim v stanovanju s partnerjem.

Aha! On pa je zaposlen?

Ja ja. Dela kot vodja obrata v proizvodnji. Zaenkrat še zasluži dovolj, da nas preživi. Seveda pa veliko pomagajo tudi najini starši.

Pa se malo osredotočiva na tvoje starše. V tvojem primeru samo na mamo, oče je Slovenec, kajne? Od kod se je preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Oči je pravi Slovenc, ja. Mami pa se je preselila v Slovenijo iz Loznice v Srbiji, mislim, da leta 1978 oziroma tam nekje. Prišla je v upanju na boljše življenje. Kot sem že rekla je najprej pazla na otroke, spoznala očeta, se poročila in si ustvarila družino.

Maš kakšnega brata ali sestro?

Ja, dve leti mlajšo sestro.

Kaj pa njuna vzgoja? Je mami vnesla kaj iz svoje tradicije?

V bistvu je mama prevzela vse slovenske običaje. Drugače je ona pravoslavka, ampak se je tuki poročila v rimskokatoliški veri in tudi midve s sestro sva krščeni po rimskokatoliški veri. Drugače pa naju je spoznala s svojo vero, ji čestitamo, kadar ima 14 dni za nami praznike, mogoče je takrat malo bolj svečano kosilo, kaj drugega pa ne.

Torej sta s sestro čisto zakamuflirani? In po priimku in po veri?

Lahko bi se tako reklo, ja ☺.

Obiskujete cerkev in svete maše?

Mogoče za kakšen večji praznik, drugače pa ne.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Govorimo izključno slovensko. Tudi mama.

Dj mi povej. Ali čutiš, da si po nečem drugačna od drugih? Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo? Od kdaj? Že od otroštva ali je s tem povezan nek dogodek?

Ne, ne čutim. Edino v osnovni šoli, ko sem sama povedala za mamo. Takrat so se pol začele zbadljivke, da naj grem v Bosno. Sam sem bolj gobčna in sem vsakemu takoj nazaj povedala, da nimam kaj iskat v Bosni, ker mama je iz Srbije in da to ni isto!

Kakšen odnos maš do sebe? Se ceniš, misliš, da si dobro sprejet med sovrstniki?

Sebe zelo cenim. Nikoli nisem imela občutka, da kje nebi bila sprejeta. Je pa res, kot si rekla, ni nihče vedel, dokler nisem sama povedala. Sem imela velike probleme, ko mi je v OŠ najboljša prijateljica, ko je izvedela, kdaj pa kdaj kakšno zbadljivko izpustila. Sam sem ji kar takoj povedala svoje in potem ni več.

Kaj pa prosti čas? Imaš kakšne posebne prostčasne aktivnosti?

Trenirala sem atletiko. Ta športni duh mi je ostal tudi do sedaj. Čeprav zdj med nosečnostjo nisem aktivna drugače kot pa sprehodi.

Ja, a ni dosti? Hehe Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju neki početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Ali v šoli, ali v službi?

Ne ne. Nikdar!

Torej se potem sploh na kakršen koli način ne počutiš stigmatizirana?

Ne počutim se stigmatizirana. Razen mogoče kdaj vidim začuden pogled, ko v kakšni družbi, kjer vsi mislijo, da se čista Slovenka, povem, da sem v resnici pol pol. Drugače pa ne.

Pa recimo, da bi prišlo do kakšnega zbadanja kdaj, kako bi se odzvala? Bi vrnila milo za drago?

Definitvno! Jst vsakemu povem kaj mu gre.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

Aha. O, full zanimivo. Ok, v prvem krogu je 7 ljudi, v drugem 13, v tretjem pa nad 15. V vseh treh krogih so ljudje vseh narodnosti bivše SFRJ, veliko jih je tudi pol pol

Zdj bova šla pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo, ter katere narodnosti so. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

To so ljudje iz prvega kroga, kot sem že rekla, so v tem krogu Slovenci, Srbi, Muslimanka, ki je tudi moja najboljša prijateljica in pa Hrvat.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

To pa iz drugega in tretjega kroga. Sj tud iz prvega, sam oni te že bolj poznajo, več si z njimi v stiku in se tudi lažje skregaš, tko da mislim, da me bolj spoštujejo ljudje iz drugega in tretjega kroga.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

S prijateljicami iz prvega kroga. Ena je pol Srbkinja pol Hrvatica, druga je Muslimanka, ostale pa Slovenke.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Ati pa mama.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Tudi ati pa mama.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Pri lažjih opravilih mi pomagajo ljudje iz prvega kroga, tudi sposodim si kakšno stvar kdaj od njih. Za težja opravila pa poprosim kolege iz drugega in tretjega kroga.

S katerimi se največ družiš?

To so vsi ljudje napisani v teh krogih. Z vsemi mam veliko stika, če bi pa se osredotočila, morš vedet, da bi pri vsakem krogu lahko napisala še najmanj 5 ljudi s katerimi pa se ne vidimo veliko in nimamo veliko stikov, so pa vseeno tu, če me razumeš kaj hočem rečt?

Razumem. Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Iz prvega in tretjega kroga. Vem kaj boš spet vprašala, hahahe, če gledam pri tem komu rečem za denar, na narodnost. Naj kr sama povem, da ne.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Mogoče ljudje iz tretjega kroga, čist mešani po narodnosti.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Ne poznajo se med sabo. Še pol od polovice ne vem če se pozna med sabo.

Te bom drugače vprašala. Ti ko se poznajo med sabo, a ne, a so vsi iste narodnosti, al se tud »različni« poznajo med sabo?

Sorodniki se poznajo med sabo, pa prijateljice se poznajo med sabo. Tako sorodniki kot prijateljice so po narodnosti mešani. Edino ati pa mama poznata vse. Ja, tk je.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Težko, da bi zdj lahko koga na novo spoznala in bi bla z njim kr najboljša frendica. Drgač pa sem vedno za nova spoznanstva, tako da bi lahko bilo tudi več ljudi, seveda čist nepomembno kakšne narodnosti.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ne. Mislim, da ne. Zdj smo itak vsi tok mešani, da bi blo smešno, če še kdo gleda na to.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne. Res ne. Je pa res, da nimam nobenih stikov s Šiptarji. Ne vem, če bi lahk z njimi normalno funkcionirala. Sj sem odprt človek, sam ne vem. Se mi zdi, da so velik drugačni od nas. Ne vem.

Ja kaj pa če bi se z nekom res dober zaštekala in razumela, pa bi ti pol reku, ja moji starši so pa iz Albanije. A bi rekla, ej sorry zdj pa se en morm družiti s tabo?

Ne, to pa ne. Ma me ne briga od kje so starši.

Ali bi se strinjala z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Ne sploh ne! Tudi če bi se recimo mama družila izključno z ljudmi Srbskega porekla in bi recimo govorila, da naj tako delava tudi s sestro, name ne bi imela nikakršnega vpliva. Ne bi je poslušala. Mogoče bi lahko vplivala na sestro, name ziher ne.

Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 3
- inteligentnost 2
- duhovitost 6
- dožemanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 4
- izobrazba 9
- nacionalna pripadnost 10
- religija 8
- socialni izvor 5
- politično prepričanje 7

Zdj, ti si zelo dobro zakamuflirana, s priimkom mislim. Ko se predstaviš, nihče, za razliko ob mojem imenu in priimku, ne pomisli na to, da si na kakršenkoli način »od dol«. Kaj pa recimo tisti, ko vedo, oziroma si jim sama povedala, da je tvoja mama Srbkinja, a je kdaj padla kakšna žaljivka. Kako se spopadaš s tem? Jim vrneš?

Ja, to je res. Jst vsakemu, če pač pogovor nanese na to, povem da je mama Srbkinja, ampak da sem jst Slovenka. To vsakemu povem. Jst sem se tu rodila, hodla v šolo, živim tu, govorim tu in tu ni debate. Jst sem Slovenka!

Dobro bi bilo tudi omeniti to, da pričakuješ otroka, kajne? Ali si pri iskanju partnerja gledala na nacionalnost?

Ja, res je. Nikol nisem gledala na nacionalno pripadnost. Je pa po narodnosti Hrvat, drugače iz Bosne, sva pa oba iste religije, katoliške.

Pa so to doma dobro sprejeli?

Pri men niso nikol gledal na narodnost, tako da čist brez problema. Tud njegovim je vseeno. Njim je pa v bistvu bolj pomembno kaj si po religiji kot pa po narodnosti.

Kaj pa vajin otrok, oziroma otroci? Bodo vedli, da so dejansko mešani iz treh različnih narodnosti, ali bosta to prikrila in izpostavila samo eno ali pa dve?

Vzgajala jih bova tako kot so naju. Obvezno bomo doma govorili Slovensko. Dejansko bo pa tudi mali, kot ti praviš zakamufliran, ker tudi moj fant nima priimka na ič. Bodo pa seznanjeni z vsemi tremi narodnostmi, tud na počitnice bomo hodili tako v Srbijo, kot v Bosno.

Tretji intervju: S.H., 20.03.1990

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

S.H, stara sem 18 let, rojena v Slovenj Gradcu. Sebe smatram za Slovenka, saj sem se tu rodila. Drugače smo pa muslimani.

Iz kod?

Iz Bosne. Sem tudi sama živela dol 5 let. No morala sem.

Kako to?

Ko sem imela nekaj mesecev smo z vso družino šli dol k sorodnikom. Pa je teta rekla, kaj lahko Sabina ostane še kakšen teden. Ostali so se vrnili, js sem pa ostala pri teti. Mišljeno je bilo za en teden. Pa se je v tistem času začela vojna in me starši pet let niso mogli dobit nazaj.

Res al kaj? Tako se je zakompliciralo?

Ja, prvo s papirji, potem se niso upali z dojenčkom na pot in takoj se je obrnilo tok let.

Pa si imela stike s svojo družino?

Kolikor se je dalo. Itak se tega ne spomnem najbolj, ker sem bla še čist mala. Ampak so mi povedali, da sta starša redno hodila dol, sploh potem, k se je vojno stanje malo umirilo in so me hotli s sabo odpeljat, pa niso papirjev dobili in ne vem kaj še. Vse pa je najbolj zakompliciralo to, da sem se rodila v Sloveniji.

Sploh si ne morm predstavljat, kaj so v tistem času preživljali tvoji starši! Kaj pa počneta tvoja starša, sta zaposlena?

Oče je že upokojen. Mama pa dela kot delavka za trakom v Gorenju.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Am, zaključila sem triletno poklicno trgovsko šolo, sedaj pa delam še plus dva, tehnično ekonomsko.

Živiš še doma, s starši ?

Ja, zdj sem sama s starši. Sestra se je pred letom preselila k fantu, brat pa že živi zase v svojem stanovanju.

Pa se malo osredotočiva na tvoje starše. Kako, da ju je življenje pripeljalo v Sloveniji? Od kod sta se preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Oba sta bila v Bosni do dvajset let nazaj. Tam sta se spoznala in poročila. Potem je pa ati prišel v Slovenijo, ker dol ni blo službe za dobit, tu pa je njegov brat že imel gradbeno podjetje znotraj Vegrada in tako je ati prišel sem delat. Mama pa seveda prišla z njim in tu sta si ustvarila družino.

Maš kakšnega brata ali sestro?

Ja, imam polbrata, po mamini strani in pa eno leto starejšo sestro.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije? Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesla kaj?

Glede naše vere misliš, a ne. V bistvu nič. Od kar sta prišla v Slovenijo živimo tako kot tu. Niti nismo neki verni, tako da molimo ne, mogoče za kakšen večji praznik kdaj kj »boljšega« jemo, pa obiščemo sorodnike. Drgač pa čist isto ko da smo Slovenci.

Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesla kaj, če lahko rečem muslimanskega?

Ne. Js sem Slovenka, s koreninami v Bosni, to je pa tud vse.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Vsi govorimo slovensko, se sicer kdaj starša mal zmotita, ampak je to mislim da čist normalno. Edino mogoče sestra da že vnaprej vsakemu vedet, da je Bosanka in mogoče ona res kdaj pove kaj po bosansko, ostali pa ne.

Dj mi povej. Ali čutiš, da si po nečem drugačna od drugih? Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo? Od kdaj? Že od otroštva ali je s tem povezan nek dogodek?

Ne nikol!

Nikol?

Ne res. Dober, včasih v osnovni šoli je blo zafrkavanje, pa vsem se je beseda »Bosanka« zdela zelo smešna. Drugače pa ne. Res pa je, da sem sama tko kr temperamentna in vsakemu, ko me je hotel zafrkavat, sem mu kr takoj nazaj povedala kaj mu gre, in to je to. Sam je pa res, da jst tud na sebe gledam čist kot Slovenko in mogoče me zato ljudje tako tudi sprejemajo. Nikol ne govorim Bosansko, al pa da bi poudarjala to, da sem od dol. Recimo, sestra je mela in še ima pa kr neki težav. Sam ona že vnaprej vsem govori, da je Muslimanka, včasih prav zanalašč z naglasom, al pa kr po Bosansko.

Kakšen odnos maš do sebe? Se ceniš, misliš, da si dobro sprejet med sovrstniki?

Počutim se čist enakovredna vsem ostalim. Dobro sem sprejeta, je pa res, da imam zelo mešano družbo, tako v šoli, kot na treningih v klubu.

Sj res! Rokometašica, kajne?

Ja, treniram roket, že od sedmega leta dalje. Naslednjo sezono bom najverjetneje šla tudi v tujino trenirat. V Avstriji in v Švici se mi ponujajo ene priložnosti. Mi je pa pomembno, da najprej seveda zaključim srednjo šolo, ker lahka, da grem v tujino pa se po pol leta vrnem s poškodbo, pa ne bo nič ne od rokometu ne od šole.

O tujina! Kolikor sem slišala si zelo perspektivna igralka, si pa tudi zelo odgovorna in ambiciozna, kolikor lahko razberem iz tvojih odgovorov?

Mam velike cilje v življenju, to je res. S j nočem nič žalit, al pa ne me narobe razumet, ampak ko gledam mamu kako gara in dela v Gorenju za dobrih 400 evrov. Ko je čist izmučena pri svojih niti petdesetih. Js si res želim več! Upam, da mi bo uspelo kot športnici, zelo rada bi pa šla tudi kaj študirat.

Super! To me zelo veseli! Čist verjamem, da ti bo vse uspelo! Nisi pa samo ti uspešna športnica, kajne?

Imaš prav. Moj brat profesionalno trenira nogomet, kljub težavnemu obdobju, ki so ga povzročile hude poškodbe, se je pobral in zdj že drugo leto igra v Nemčiji in od športa tudi živi. Sestra pa je odbojkašica.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju neki početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla? Hmmm. V bistvu ja. Imela sem fanta, bil je Srb, pravoslavac, pa mi starši niso pustili biti z njim. Sam so pol po nekaj časa pač vidli, da jih ne upoštevam, ker če ti je nekdo všeč ti je všeč ne glede na vero, pa so pol mal popustili. Mi pa mama še zdj kdaj pa kdaj reče, da bi blo čist iz praktičnih razlogov mi lažje, če bi mela muslimana za fanta. Sam kot sem že rekla, men je to čist vseeno.

To je edina takšna stvar, ko lahka rečem, da so me korenine pri nečem ovirale.

Ok. Neki sva o tem že govorile, pa vseeno. Se sploh na kakršen koli način počutiš stigmatizirana?

Ne. S j pravim jst mam res en tak odnos do vseh, lej js sem Slovenka z Bosanskimi koreninami. Lepo mi je it dol poleti za kakšen teden, to je pa tud vse. Sem muslimanka, ampak živi tako kot se živi tu. V božičnem času okrasimo jelko, sicer brez jaslic ☺, ampak vseeno, za veliko noč barvamo jajčka, za naše muslimanske praznike, pa nič posebnega, razen pač pogostitve in obiski sorodnikov in prijateljev. Tko da res se ne počutim stigmatizirane, razen pač mogoče ko kdo prvič sliši kako se pišem, se mogoče mal zdrzne, ampak to je to. Pač najhuje je bilo v osnovni šoli, zdj pa je vse v redu.

Pa recimo, da bi prišlo do kakšnega zbadanja kdaj, kako bi se odzvala? Bi vrnila milo za drago?

Ja☺! Res bi! Mogoče bi se še stepla, mal mam natrenirane agresivnosti zaradi rokometu ☺.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvem krogu so štirje. V drugem sem jih neki naštelu plus soigralke, ko se res full dober razumemo tudi zasebno, tako da bi rekla nekje nad 20, v tretji krog pa spada 6 oseb.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Aha, v prvem so Muslimani, to je moja družina brez katere ne gre. Zelo zelo smo navezani en na drugega, vedno si vzamemo čas, hodimo en drugemu na tekme, starša obvezno na vse, če le lahko, hodimo na sprehode, veliko se pogovarjamo. V drugem krogu so pa mešani, največ je Slovencev, Srbov, Bosancev, pa ena Hrvatice. Tu se med sabo zelo dober razumemo, lahka rečem, da se js osebno celo boljš s Slovenkami kot pa Bosankami. V tretjem krogu pa so Slovenci in Hrvati.

Zdj bova šle pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

V prvem in delno v drugem krogu.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Iz prvega in drugega kroga.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjena, nervozna, ali depresina, ti predstavljajo emocionalno oporo?

To pa bolj prijatelce iz drugega kroga, pa sestra iz prvega.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

S starši, prvi krog.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog seveda.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Prvi in drugi krog.

S katerimi se največ družiš?

Z ljudmi iz prvega se največ družim predvsem zato, ker skupaj živimo. Drugače pa kot druženje, da hodimo ven, se obiskujemo, preživljamo skupaj prost čas, pa so to osebe iz drugega kroga.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Prvi.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

To bi pa rekla, tale tretji krog. Slovenci in Hrvatje ... Čeprav so Slovenke tud v drugem krogu, pa se z njimi odlično razumem, zato js pravim, da ljudi ne morš sodit po narodnosti.

Se popolnoma strinjam s tabo! Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Bom rekla, da skor vsi. Ja, res mogoče kdo koga ne, ampak nekje 95% se pozna med sabo. Ja, kljub temu, da so mešane narodnosti!

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Ja! Katere narodnosti? Niti najmanj pomembno!!!

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ne gledam na to. Pa mislim, da tudi drugi name ne gledajo tako. Čeprav se mi velikokrat zgodi, da nekoga poznam že nekaj časa in šele potem izve, da sem Muslimanka, pa mi recimo ne verjame. Mislim, da res po ničemer ne odstopam od Slovencev.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne, ma kje.

Ali bi se strinjala z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Ne sploh ne! Moji starši imajo v bistvu prijatelje samo Muslimane. Tisti, ki so druge narodnosti, so samo znanci, kolegi. Midve s sestro in brat pa imamo zelo mešano družbo in starša nimata nič proti. Tako da se s tvojo trditvijo ne strinjam, kajti če bi bilo tako, bi bili moji prijatelji samo Muslimani.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 6
- inteligentnost 2
- duhovitost 4
- dojetanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 3
- izobrazba 5
- nacionalna pripadnost 10
- religija 8
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 9

Četrti intervju: S.Š., 26.02.1986

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

A morš snemat, no?

Jaaa ☺

No OK, nj ti bo. Ime mi je S.Š. in pripadam muslimanski etnični skupnosti. Enako starša.

Zaposlitveni status staršev ...

Oba zaposlena odkar sta prišla v Slovenijo in vse do danes in upam, da še naprej.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Maturirala sem na gimnaziji v Velenju, sedaj pa študiram Praktično matematiko, visokošolski program na Fakulteti za fiziko in matematiko.

Živiš še doma?

Živim s staršema in mlajšo sestro, ki obiskuje še Osnovno šolo.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Moja starša izvirata iz Bosne iz Bosanskog Novog. Priselila sta se v času, ko je Rudnik v Velenju najbolj zaposloval, okoli 1980.

Oba istočasno? Sta se poznala že od prej ali sta se spoznala tukaj?

Poznala sta se že prej. Najprej je prišel sem ati, mama je prišla za nekaj časa na obisk. Pa jo je čas prehitel in je tukaj rodila in tako tudi ostala, ter si našla zaposlitev.

Ti si se torej rodila v Sloveniji?

Ja.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije? Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesla kaj?

Glej, mi praznujemo ta Bajram in Ramazan. Ampak to je bolj, kk bi ti povedla... Mi nismo neki zdj full verni, ne molimo se bogu 5 krat na dan kot bi se mogli, pa to. Ampak pač tk, recimo ko je Bajram dobimo otroci darila, kot drugi za Miklavža al pa Božička, naredi se baklava in druge značilne sladkarije. Prijatelji in družina pride na obisk.

Boš s tem seznanila tudi svoje otroke?

Ja, mislim, da bom. Pa normalno, da bodo vedli, iz kod izvira naša družina in poskusla bom ohraniti praznovanje teh večjih praznikov, sicer ne tok z verskega stališča ampak bolj kot nek družinski dogodek in praznovanje. Po domače povedano: takrat se bo pilo in jedlo, ter veselilo.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Ej, full miksamo. Ampak res full. Mislim, da ni enega stavka, ko bi bil čist v Slovenščini al pa čist v Bosanščini.

Torej po veroizpovedi bi se opredelila za Islamsko, kajne?

Ja.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Ammm. Ja dober, vem, da se jedinimo Hrvati, Srbi, Muslimani, Slovenci, ja ok.

Od kdajse pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na ić. Prej se mi sanjalo ni o tem.

Js sem se pa začela tega zavedat, zdj točno ne vem, ampak kr zgodi. Tud nekje v Osnovni šoli, tretji – četrti razred. Ja, takrat sem že vedla zakaj se gre.

A je s tem povezan kakšen dogodek?

Pri men osebno ni bilo nikol nič, kljub temu, da sem imela tak priimek, sam veš zakaj ... pri nas, nas je bilo v razredu več takih in nikol, da bi izstopala. Tako v osnovni kot srednji šoli. Nobene črne pike pri kakem profesorju, js sem bila še najbolj pridna in vsi so me imeli radi. Nikol nobenih problemov. Js pa še eden, pa oba sva bila Bosanca, en Adnen, naju so imeli najrajš.

Torej, nobenih problemov v šoli. Ti srečnica. Kaj pa drugje, v okolju kjer živiš, se giblješ, delaš prek študenta, študiraš ...

Nisem imela nobenih problemov. Lej, je pa res, a ne, da imaš včasih ti sam tak občutek. Tudi js včasih na faksu, recimo ko grem na ustnega, mi je tisti prvi trenutek, ko se predstavim, malo na bad zaradi priimka in si misliš, da boš zaradi tega kaj drugače obravnavan. Ampak to je tisti občutek, ko ga čutiš sam pri sebi, ker pač ne veš kdo je tvoj sogovornik in kakšno je njegovo mnenje, ker je pač v javnosti, se mi zdi, da že skoz, ampak zadnje čase pa še posebej zelo negativno mnenje o vsem kar je »od dol«, sam ne. Js še nisem naletela na koga takega, so pa. Sem slišala že veliko zgodb, ampak js na srečo še nisem naletela.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejeta? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Ja js sem tu rojena, tu živim že celo življenje. Nikol ni bilo z mano nobenih problemov, mislim da sem v čisto vsem podobna svojim vrstnikom, ki so Slovenci. Js se počutim odlično v tem okolju, je pa res, če malo razmislim, da je tako mogoče tudi zaradi tega, ker nas je v tem okolju ogromno takih, ki izvirajo iz juga. Čist verjamem, da bi recimo v nekem drugem okolju, mogoče kakšna Koroška, lahko bilo popolnoma drugače. A veš kaj hočem povedat?

Ja, ja. Čist razumem. Pač v tem okolju je velika koncentracija nas otrok priseljencev in priseljencev in zaradi tega bi se že težko reklo, da smo kakšna marginalizirana skupina, ker nas je po eni strani skoraj toliko kot Slovencev, po drugi strani smo pa itak že od rojstva vključeni v to večinsko družbo in živimo po njenih »pravilih«.

Kaj pa tvoja vključenost v prostoročne aktivnosti?

Ojoj, skor nič. Malo sem lena, bi si želela malo več, pa vedno najdem kakšne izgovore. Sem pa, ne vem, če spada to sem, hodla sem k našemu verouku. Sam to še prej, ko sem bila še majha.

Seveda spada. Povej kaj, kako je to izgledalo?

Prej je bilo to v prostorih Ljudske Univerze, zdj je pa v zasebni hiši. Ja, am, pač tu napreduješ po nekaterih stopnjah in ko prideš do branja Korana zaključiš. No js nisem prišla do tega zaključka, hehhahe, in tudi nikoli ne bom.

Si počela še kaj drugega?

Ma bila sem v velikih krožkih v osnovni in srednji šoli, kj drugega pa niti ne.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Ne ni se mi še to zgodilo in upam, da se mi nikoli ne bo.

Je pa čisto možno. Nimam dobrega občutka za v prihodnost. Se mi zdi, da so ljudje vsak dan bolj napeti, egoistični, razjarjeni, jezni nase in na cel svet ter nestrpni.

Aha, zdle sem se spomnila en primer. Sem bila zadnjič na pijači z dvema frendicama in ena je Hrvatica druga pa Slovenka. Poznamo se iz srednje šole, nismo neke hude prijateljice, se pa poznamo in družimo tu pa tam. In ta ko je Slovenka, nama veselo razlaga kako se ji je sedanja cimra odselila iz študentske sobe in da je dala prošnjo za novo in da je napisala, da je nujen pogoj za novo cimro ta, da mora biti Slovenka. Midve sva se samo spogledale, itak brezveze karkoli komentirat, ampak mi ni bilo jasno, zakaj nama je zdj šla to razlagat.

A res, al kaj? Sj ne moreš verjet! Men grejo pa najbolj na živce tisti ljudje, ko najprej govorijo full grdo o »čefurjih« in južnjakih nasplošno, pol me pa pogleda, pa reče, ne dj, sj ti me ne motiš, da ne boš zamerla kj. Ej, takemu bi pa vrat zavila, res.vredu, povej svoje mnenje. Sj ne rečem, tud js se nekateri sam čudim kok se prostaško obnašajo in bi tud js imela kaj za povedat čez kakšnega južnjaka. Sam ko mi pa reče, v istem stavku, sj ti me ne motiš ... mislim. Ko dober vem, če je uporabu ta stavek, pol je že neki na tem, če ga ne bi motla, pol tega ne bi reku.

To se je pa tudi men že naredlo. Pa da ne boš mislila, tud js kot si rekla, včasih rečem, tale je ziher Bosanc ko se tako prostaško obnaša. Pa mi grejo na živce, ko se delajo neki. Sam ne vsi! Ni mi prav, da se posplošuje. Ampak za nekatere pa kr opravičeno rečejo »prekleti Bosanci« pa to, sam a veš, nismo pa vsi taki.

Točno tako.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le

ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

Jo, glih zdaj si me našla, ko sem toliko ljudi izgubila zaradi tipa, ko sem bila zdaj nekaj časa skoz kr z njim. Zelo malo oseb je, no. V prvem je moja družina in še dve osebi, torej 5. V drugem 4, v tretjem pa 6.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Prvi isto ko js. V ostalih dveh pa mešano.

Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

To je prvi. Ampak je to moja družina, tako da jim ne morem povedat vsega, so pa potem v drugem krogu prijateljice.

Katere narodnosti?

Hrvatica, Slovenka, Srbkinja in Bosanka.

Kdo ti povrne samozavest?

Hahahah, definitivno Srbkinja!

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Tudi ona ja. Kar se teh zadev tiče, če rabiš nekoga, da te dvigne, potem sam njo poklicat.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjena, nervozna, ali depresivna, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Ista, heheh. So tudi druge. V drugem krogu.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Z mamo.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

To pa čisto odvisno. Včasih se lažje pogovorim z nekom, ki ga komaj poznam. Pač, tako kot si rekla, te informacije zberem pri ljudeh, ko jih komaj poznam, ker so pač čisto nevtralni, potem v zadnji fazi pa seveda z družino. Recimo zdaj delam na enem novem delovnem mestu in so tam punce, ko se od prej nismo poznale in potem se vmes kaj pogovarjaš in potem prideš tudi do takih tem, ko drugače nebi govoril kr enemu. Zelo odvisno zakaj gre.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Kaj pa vem. Si že res dolgo nisem nič izposodila. Prej še, ko smo hodile ven in sem si pri kateri puncici sposodila kakšno obleko ali pa bluzo. Ampak zdaj pa že dolgo nič.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

V tem primeru bi se po mojem lahko zanesla na vse. Če bi lahko in če bi imela, bi po mojem bile vse pripravljene mi dat. Ne glede na narodnost! Med nami ni tega, da bi se delala kakšna razlika kdo si, kaj si.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Ne razume me moj bivši fant, hehhahe. On je edini.

Pa si imela vedno fanta Muslimana?

Ne enkrat sem imela nekoga, ko je bil pol Hrvat pol Slovenec.

In kako so doma gledali na to?

Men so doma povedali takole. Zdaj, da bi mi prepovedali ali kaj. To ne. Jim je jasno, da imam okoli sebe ljudi vseh narodnosti in če se pač zaljubiš se pač zaljubiš. So pa rekli, da bi mi bilo pač najlažje bit z nekom z isto vero. Pač tako ti starši svetujejo, pa ne zato, da bi sedaj koga sovražili ampak zato, ker bi bilo zaradi vseh običajev to najlažje zame. So mi pa tud rekli, da se mi lahka naredi, da bom z Muslimanom, pa bo tisočkrat hujše, kot pa s kom drugim, pač čisto odvisno. Načeloma ni problema, mi pa svetujejo nekoga z vsaj približno istim pogledom na svet.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Polovica. Mogoče še malo več kot polovica.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Ja bi. V bistvu sem sama kriva, da jih je tako malo. Ves čas sem se posvečala fantu in pol s časoma te frendi ne kličejo več, če si jih prej kenslal skoz. Sama sem kriva. Moram zdaj nekaj narediti na tem. Niti najmanj pomembno!!!

Ti si rekla, da ne gledaš na to kakšna je etnična pripadnost tistih s katerimi se družiš. Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Jaaa. Zdi se mi, da obstajajo takšni ljudje. Js načeloma še nisem naletela na to, ali pa vsaj ne da bi dobila takšen občutek.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Pa ne. To skoz ponavljaš! Sploh mi ni važno kakšne narodnosti je! Če vidim, da je človek »čuden«, se ga izogibam zaradi njegovih lastnosti in karakterja, ne pa zdaj zaradi nacionalnosti.

Ali bi se strinjala z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Kaj pa vem. Čist odvisno koliko starši pritiskajo nate. Na nekatere že od malega pritiskajo. Na mene niso, ker imajo sami tok različne ljudi okoli sebe, da jima ni padlo v glavo, da bi pa zdaj naju s sestro kaj omejevali pri tem.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 1
- inteligentnost 6
- duhovitost 2
- dožemanje življenja 3
- interes za glasbo, šport, zabavo 9
- izobrazba 8
- nacionalna pripadnost 4
- religija 5
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 10

Peti intervju: D.D., 11.03.1990

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

A dj, ko da ne veš, hehe. Sem D.D. Etnično kaj?

Etnična skupnost, torej ali bi rekel, da čutiš, da pripadaš Jugoslovanski, Makedonski, Muslimanski, Slovenski, Srbski, mogoče dvojni skupnosti, neopredeljen mogoče?

Itak, da Srbski.

Pa starši?

Tud sta Srba, pravoslavci vsi.

Zaposlitveni status staršev ...

Mami dela v Gorenju, tata pa je nezaposlen.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Hodim v tretji letnik srednje zdravstvene v Slovenj Gradcu.

Živiš še doma?Kaj bratov, sester?

Živim z mamo v stanovanju. Tata pa je pred tremi leti šel nazaj v Srbijo in pride sem še samo trikrat štirikrat na leto.

Kako pa to?

Starša sta se ločila pred, mislim da, šestimi leti. Mama se je odselila v drugo stanovanje, js sem šel z njo, sestra pa je ostala pri fotru. Potem pa je sodišče določilo, da je to stanovanje, kjer smo prej živeli mamino in fotr je pol še neki časa živel mal tu mal tam, pr ostali familiji in prijateljih, potem pa spoznal novo ženo in se z njo odselil v Srbijo k njenim.

Kje pa je sedaj sestra?

Sladjana je končala srednjo trgovsko, se je pa ves čas ukvarjala s petjem. Drgač živi zdj z nama z mamo, sam je večinoma v Beogradu. Pač dol ji lahka še celo uspe. Posnela je že en cd, mogoče pa bo kdaj kj.

Starša oba prihajata iz Srbije? Kako to, da ju je pot pripeljala v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Fotr je prišu sem konec 70ih iz Loznice. Ne vem zdj glavnega razloga. Vem, da je že mal pred njim prišla njegova sestra, za njo pa še on. Pa sj veš kk se živi dol. Oziroma kako se je živelo gor na vasi. Ni blo za preživet, pa so mogli otroci it. Prišu je sem in delal v eni tovarni, dokler se ni zaprla, pol pa ni več mel stalne zaposlitve ampak je dobival še sam občasna dela. Mama je pa tud tam nekje prišla iz Subotice. Pač prišla je delat. Takrat je neki pomenlo, če si delal v Gorenju, pa tud če kr za trakom. Ne pa danes.

Sta se poznala že od prej ali sta se spoznala tukaj?

Tu sta se spoznala.

S sestro sta se rodila v Sloveniji?

Ja.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije? Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesl kaj?

Ammm. Če sta kj prenesla. To misliš vero?

Vero, hrano, običaje, jezik ... to mislim.

Vzgojena sva kot pravoslavca. Sicer nisva krščena, ampak praznujemo vse večje praznike in Slave. V cerkev glih ne hodimo. Mogoče za Božić gremo v Celje. Hrana? Ja ne vem, velik pojemo mesa, sarme, pite... sam to tud Slovenci jejo, tako da ne vem, če mi kj posebi. Pač velikrat se mesi za kruh in pol ga trgamo in ne režemo, kao po enih običajih. Drgač pa nč kj drugače.

Tud moji otroci bodo pravoslavci. Itak, mislim, Slava gre naprej. Mi redno hodim obiskovat sorodnike v Srbijo, tako da bodo verjetno tudi moji otroci, zakaj ne.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Prej ko smo še vsi živeli skupaj, smo doma govorili Srbsko. Zdj pa čist mešano. Čist mix. Bi rekel, da zadnje čase bolj Slovensko. Razen ko se hecemo, pa smejimo in pokamo fore, takrat pa striktno Srbsko.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Ločim itak.

Od kdaj se pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na ić. Prej se mi sanjalo ni o tem.

Ma js že skoz. Ne vem od kdaj.

A je s tem povezan kakšen dogodek?

Ma ne vem. Verjetno se je to začel pr fuzbalu. Od petega leta treniram nogomet. Tam smo bli vsi, Slovenci, Hrvati, Muslimani in mi. Verjetno od tam, otročja zafrkavanja.

Ne spomneš se nobenga dogodka, da bi ti recimo kdo striktno pokazal: ti si to, js pa to, poenostavljeno rečeno?

Ne spomnem se. Vem kaj misliš. Sam ti si bila recimo v Šoštanju edina na ić, nas je blo pa puno. Tk, da tud če je blo kdaj kj smo to takoj zrihtal, hehehe.

Kako zrihtal?

Nismo se topli, če to misliš, ampak povezal smo se. Je blo pa smešno. Če smo se recimo kj spičili s Hrvati, smo se pol vsi ostali, Srbi Slovenci, Muslimani združl skupi. Če je kakšen Slovenc mel kj za povedat, smo se vsi ostali združl skupi. A razumeš? Vedno smo tistega, ki je delal »probleme« izoliral, ostali pa se združl.

To je pa lepo! Pa je bilo tako samo pri nogometu, ali tudi drugače?

Povsod na ulici. Nogomet nas je naučil, vsi za enega eden za vse. Ma ne rečem, da se nismo vmes skregal kj, včasih tud zaradi nacionalnosti, ampak vedno ko je kdo od zunanjih kj »težil«, smo že pozabl na zamere in se združl.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejetega? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Vidim se ful vredu, hehehe. Imam polno prijateljev, fajn sorodnike. Počutim se dobro sprejetega, zakaj ne. Mogoče je bil mal čudn občutek, ko sem šel iz Velenja v srednjo šolo v Slovenj Gradec, ker tam nas je manj. Sam smo se hitr navadli en na drugega in se našli.

Koga je manj tam?

Ja nas. Tisti ko nismo Slovenci.

Se ti zdi, da gledajo nate kot na drugačnega od drugih?

Včasih. V Velenju recimo ne. Na srednji šoli pa na začetku mogoče res.

Kako se počutiš ob tem? Kako reagiraš?

Ne obremenjujem se s tem. Nikol se nisem. Mogoče kdaj na prvi trenutek mal pomislim, ziher me ima zaradi imena za manj vrednega, ampak pol vedno pomislim, da nisem nikakor drugačen od drugih. Da sem uspešen športnik in da mi lahko samo zavidajo.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotel v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogel?

Se ne spomnem. Sam mislim, da ne. Pri fusbalu je itak skor boljš, da si eden od nas. Se mi zdi, da imajo s tem večji problem Slovenci, hehe. Ne ni se mi še to naredlo. Se mi pa zdi, da se to bolj sam brezveze ukvarjam s tem, in si včasih mislim pri kakšni profesorci, da me bo bolj mučla zaradi tega, pa ponavadi ni nič.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljal svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvem krogu je sedem ljudi. V drugem bi reku, da jih je okol 20, tu so še soigralci, s katerimi smo tud v zasebnem življenju full frendi, zato jih je tok, v tretji krog pa ne vem, lahka bi reku 10, sam ziher je še kje kdo, ki sem ga pozabu.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

V vseh krogih prevladujejo bolj Srbi. V prvem krogu so vsi Srbi, razen dveh, ki sta Slovenca. V vseh ostalih so pa vse etnične ... Kak že rečeš?

Etnične skupnosti, heheh.

Aha.

Zdj bova šle pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

V prvem in delno v drugem krogu.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Iz prvega in drugega kroga.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

To najbolj moj sestrič. Ja, iz prvega kroga.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

S starši, prvi krog. Pa s trenerjem in klubskim terapevtom.

A imaš njiju v krogih napisana?

Aja, sj res. Nista. O zdravju vprašam mamo, pa soigralce o poškodbah kdaj. Drugi krog.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog seveda.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Prvi in drugi krog.

S katerimi se največ družiš?

Z ljudmi iz drugega kroga največ. Mislim, da čist vsak dan. Iz prvega kroga, pač z mamom, ker z njo živim, drugih pa ne vidim tok pogosto.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Prvi.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

V tretjem krogu. Čeprav spičim se največkrat s temi iz drugega kroga, ker se pač z njimi največ družim. Drgač pa nekateri tile iz tretjega kroga. Katera narodnost? Ma Srbi povečini.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna? V odstotku.

Kaj pa vem, recimo 80%.

Toliko? Kljub temu, da so različne narodnosti?

Ma ja, kaj ima narodnost pri tem?

Ok, sam vprašam.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Vedno rad spoznavam nove ljudi, čeprav se mi zdi, da imam okol sebe tiste, ko jih potrebujem.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Na to ne gledam.

Misliš, da iam tudi treniranje nogometa kaj pri tem?

Ja js mislim, da ima full pri tem. Tam smo bli vsi vrženi na igrišče, vsi smo jedli travo za žogo, laufali proti istemu голу. Js ne izbiram ljudi po nacionalnosti, mislim da tudi mene drugi ne. Se mi pa zdi, da je prisotna vedno večja nestrpnost. Med vsemi. Ne vem, tk se mi zdi. Tale politika je vsega kriva. Najprej kosovo, potem Hrvaška ... pol eni zdj kr nabijajo še Jugoslovansko vojno spet. Namest, da bi to pustili pri miru, ker mi tuki pa res nismo nič krivi.

Popolnoma se strinjam s tem. Imam tudi js občutek, da namesto, da bi bilo vedno boljše, ker bo preteklo toliko in toliko časa od takrat ... nekateri vlečejo te stare zamere ven in čisto okrivijo dejansko resnico.

Ja, žalostno.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Mogoče s ttimi Albanci.

Zakaj?

Se mi zdi da jih je že tok zdj tu. Preveč. Kr štulijo se povsod.

Pa ne smeš tako gledat na to. Tudi tvoji starši so prišli sem od drugod, da bi bolje živeli. Tako pa sedaj ti iščejo boljše možnosti za svoje življenje.

Pa sj vem. Sam veš tole s Kosovom so res zajebal.

Nebi mešala sem politike, bi pustila to pri miru. Mogoče tema za kakšen drug intervju. Povej, ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Moj fotr je imel res večinoma kr Srbe okol sebe, pa Slovence. Ostale bolj mal, al pa so bli to samo znanci. Mama je pa čist odprta, heheh. Njena najboljša prijateljica je Muslimanka, pa ogromno Slovenk ima za prijateljice, pa Hrvatice. Name ni vplival ne eden, ne drug. Js se družim s komer se hočem, pa če je to Afričan al pa Kitajc, heheh.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 3
- inteligentnost 4
- duhovitost 1

- dožemanje življenja 7
- interes za glasbo, šport, zabavo 2
- izobrazba 8
- nacionalna pripadnost 9
- religija 6
- socialni izvor 5
- politično prepričanje 10

Šesti intervju: A.K., 17.08.1985

Oj! Kako smo?

Hehehe, vrede. Pa ti?

Tud vrede hvala. Bi se za začetek mal predstavu pa povedal, kateri etnični skupnosti čutiš, da pripadaš?

Ime mi je A.K., star sem 23 let. Delam v Rudniku. Etnična skupnost pa ne vem. A obstaja kj možnih odgovorov, a, b,c
Seveda obstaja: Albanska, Bošnjaška, Črnogorska, Hrvaška, Jugoslovanska, Makedonska, muslimanska, Slovenska, Srbska, dvojna etnična opredelitev: slovenska in drugo, Neopredeljen.

Ok, neopredeljen.

Kaj bi pa rekel za starša?

Mama je Slovenka, ati pa Bosanc. Musliman je.

Še en mešanček, hehe. Zaposlitveni status staršev ...

Oba zaposlena. Ati v gradbenem podjetju, je inženir gradbeništva, mama pa prodajalka.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Končal sem srednjo rudarsko šolo. Delam.

Živiš še doma?

V isti hiši z mamo, atijem in maminim atijem, dedom. S tem, da sva s punco poštimala zgornje nadstropje in sva bolj zase.

Kaj je bil razlog očetove preselitve v Slovenijo?

Ati je drugače iz Tuzle v Bosni. Ne vem katerega leta, tam okol 80te je prišel službeno v te konce, ali celo s šolo, da bi si ogledal neko tovarno, za par dni. Pa je v tem času spoznal mojo mamo in ljubezen je bila premočna, pa se čez neki časa vrnu, poiskal mamo, sta se poročila, našel drugo službo in tako živi sedaj tu.

Kaj res? Mislim tole je pa čist pravljичno. Ti si se torej rodil tu?

Vmes sta sicer enkrat šla dol, v Bosno, da bi dol živela, pa sta po parih mescih se vrnila. Js sem se rodil tu, ja.

Torej, mami je Slovenka, ati Musliman. Dva različna svetova, bi danes znal to rečt kdo. Pa vendar vidim, da čist normalno funkcionira. Kako sta te vzgajala, vsak po svoje, ali sta poiskala kakšno vmesno pot?

Moja dva se fenomenalno razumeta. Upam, da bom tudi js imel vsaj pol toliko sreče z ženo kot jo imata onadva. Sicer ne gre brez problemov, sj nikjer ne gre, ampak vseeno.

Težko rečem kako sta me vzgajala. Mislim, ati je itak pravi Slovec, hehehe. Bolj kot js, pa sem se rodil tukaj. Živimo čist tako kot vsi ostali, razen tega, da gremo večkrat v Bosno na obisk, pa sorodniki od dol pridejo k nam.

Poznam te večje muslimanske praznike in v tem času tud ponavadi gremo dol in pol mi je full nerodno, ker ne znam skoraj nič. Ne znam molit, ne znam se sklanjat. Z lepim se hvalim, hehhehe. Drugače pa krasimo jelko za božič, mama barva jajčke. Mislim čisti mix. Ampak se ne bunim, ko imam kr naprej praznike.

Tvoja punca pa je po narodnosti?

Heheh, ona je pol Slovenka, pol Srbkinja.

Ja super! In kako bosta vzgajala otroke?

Čist nevtralnó. Nič posebnega. Al naj rečem, kot da smo Slovenci, sam da bodo poznali korenine od naju obeh. To bo še zanimivo, hehe.

Pa vajini starši sprejemajo tebe kot njenega fanta in obratno?

Moji v Bosni niso nad ničemer več presenečeni, itak je tudi ati poročen s Slovenko. Pri njenih je bilo na začetku nekaj malega nasprotovanja, ampak nič drastičnega.

Super! To je pa lepo slišat. Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Skoz Slovensko, ali pa mixano. Kakor kdaj.

Torej po veroizpovedi bi se opredelil kako?

Hehhehe. Vprašanje za milijon dolarjev, hehehe. Ne vem. Pol pol?

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Razločujem ja. Živimo v tok malem kraju, da je kr bolno, kok se vsi vtikajo v druge. To čutim bolj tako posredno preko sosedov, ko so imel včasih tok za povedat, ker se je Slovenka poročila z muslimanom. Da bi nekdo direk name pokazal, pa rekel kj, to pa ne.

Od kdaj se pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na ić. Prej se mi sanjalo ni o tem.

Tudi js nekje v osnovni šoli. Najprej zato, ker nisem hodil k verouku kot vsi ostali sošolci. Potem je pa naenkrat postala najbolj zanimiva in pogosto uporabljena beseda »Bosanc«. Tako, da od tam nekje.

A je s tem povezan kakšen dogodek?

Dogodek kot tak ne. Je pa bilo zafrkavanja na račun mojega imena.

Nobenih večjih problemov v šoli? Kaj pa drugje, v okolju kjer živiš, se giblješ, delaš ...

Nič večjega. So mi doma lepo razložili zakaj prihaja do tega. dejansko nikjer nobenih problemov. Nimam problema s tem, da se kje nebi upal predstaviti in povedati kako je s staršema. Edino enkrat, kakšna pol leta nazaj, ko sem kupoval avto, mi je prejšnji lastnik na jasen način pokazal, da mu glih ni prav, da bo njegov avto vozu »Bosanc«.

Ja kaj se je pa naredilo?

Našel sem ga preko interneta. Pokličem, se predstavim, ampak mislim, da takrat ni najbolj registriral mojega imena. Se dogovoriva, da pridem ta avto pogledat in tako se zapeljem v do Ptuja s prijateljem, ker sem bil pripravljen ga kar kupiti, če bo vreden. Prideva tja, stopiva ven, se rojukemo, predstavimo, pa reče gospod: »nisem dober slišal vajinih imen, kako že«. In sva ponovila in se mu je obraz čist pomračil. Naenkrat ni bil več vljuden, skoz je nabijal ceno, zelo osoren je bil, pa sva se potem samo obrnila in šla domov. To je recimo edina takšna slaba izkušnja.

O šit! A res al kaj? Sj skoraj ne morem verjet.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejet? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Dober sprejet? Ja, definitivno. Zakaj ne? Tu sem se rodil, tu sem že celo življenje. Delam vse tako kot ostali. Imam veliko kolegov, prijateljev, znancev. Nikoli nisem razmišljal o tem, če sem dobro sprejet. Verjetno to pomeni, da mi ne gre slabo, heheh.

Kaj pa tvoja vključenost v prostočasne aktivnosti?

Lahka bi rekel, da sem rekreativen športnik. Igram nogomet, košarko, odbojko, kolesarim, sicer nič profesionalno, ampak rekreativno.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Zaenkrat še ne.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljal svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvem krogu je osem oseb. Kaj povem katere so?

Ne ne. Samo število in ves čas imej pred očmi njihovo narodnost.

Ok. V drugem jih je mal več, in sicer 14, v tretji krog bi pa dal 11 oseb.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Pa to so čist mešani. Vse narodnosti in mešančki, kot si ti prej rekla. Je pa največ Slovencev.

Zdj bova šle pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

V prvem in delno v drugem krogu.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Prvi krog.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Punca iz prvega kroga, pa dva kolega iz drugega. Dva mešančka med Slovincem in Srbkinjo in eden čisti Slovenec.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Družina. Prvi krog.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog seveda.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Prvi in drugi krog.

S katerimi se največ družiš?

Delno prvi krog in delno drugi krog. Zdj odvisno za kaj se gre. Žuram in športam ga največ s Srbi in Bosanci, na morje hodimo, pa na izlete, pa tako bolj umirjeno pa največ s Slovenci.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Prvi.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Mogoče tretji krog. Tu sta dva Hrvata. Pa nimam nič kaj proti, mogoče sploh ni krivo to, da sta Hrvata in je to samo naključje, ampak sta najbolj težki osebi v mojem omrežju.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

To pa zdaj ne vem, kaj odgovoriti.

Pa približno? V odstotku?

Bi rekel, da malo več kot polovica.

Bi želel, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

To poudarjam že ves čas, da je narodnost zadnja zadeva, ki me zanima. Bi pa imel še koga ja, sploh kadar dobim kakšno idejo, da bi šel kam kolesarit, ali pa planinarit, pa glih takrat nima nihče časa, takrat bi bilo lepo imet še koga za poklicat, hehehe.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost. Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ni mi pomembno. Pride pa slej ko prej pogovor tudi na to temo in če slučajno naletim na koga, ki mu je to pomembno in ga moti ali moja mama ali moj ati, se poskušam o tem mirno pogovoriti, da naj pride z argumenti, kaj ga tako moti in da razčistimo zadeve. Če pa tudi to ne pomaga, se pa s takšnega človeka izogibam in imam z njim samo nujne stike.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne.

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Moja dva sta živ dokaz, da narodnost in vera ne pomenita nič, če ti človeka spoštuješ in ga imaš rad takšnega kot je. Js imam okoli sebe zelo različne ljudi, tak kot moja starša. Če bi pa sedaj ona dva imela samo Slovence in Muslimane okoli, pa nikogar drugega, če bi potem tudi js ravnal isto? Je bilo vprašanje?

Ja, nekaj takega.

Ne ne. Js se bom družil s komer se bom js hotel, pa tudi obratno, ne bom se družil, s tistim, s katerim se nočem. Tu ne more nihče vplivat.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 1
- inteligentnost 4
- duhovitost 3
- dojetanje življenja 2
- interes za glasbo, šport, zabavo 5
- izobrazba 6
- nacionalna pripadnost 9
- religija 8
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 10

Sedmi intervju: M.B., 11.05.1986

Začneva? Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Moje ime je M.B.. Etnična skupnost staršev je Srbska. Zase bi pa rekel, da sem neopredeljen. Imam se za Slovence, po krvi sem pa Srb.

Zaposlitveni status staršev ...

Oče je profesionalni trener odbojke, mama pa je nezaposlena, občasno priložnostna dela.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Končal gimnazijo, sedaj pa študiram Strojništvo v Ljubljani.

Živiš še doma? Kaj sester in bratov?

Med vikendi živim s staršema, drugače pa v najemniškem stanovanju v Ljubljani. Imam starejšo sestro, ki pa živi zase drugje.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Oba prihajata iz Novega Sada. Poznala sta se že dol, potem sta pa konec 70ih oba prišla v Slovenijo. Sem sta prišla zaradi očija, ki je profesionalni trener odbojke. Takrat je sicer dobil pogodbo v enem klubu samo za eno leto, pa je nato ostal vse do sedaj in bo tudi do konca. Mama je dol pustila šolo in prišla z njim.

Ti si se torej rodil v Sloveniji?

Oba s sestro sva se rodila tu. Sestro sta dobila že drugo leto kar sta živela v Sloveniji.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije? Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesel kaj?

V bistvu je takrat to bila ena država. Ljudje se niso neki delili tako kot se danes, nihče ni izpostavljaj tistih lastnosti, ki so drugačne od ostalih. Starša sta drugače pravoslavca, ampak midva s sestro nisva krščena nikjer. Praznujemo oba božiča, v bistvu z noben praznik nič posebnega ampak se je pa vedno vedlo, aha sedaj praznujemo to kot vsi Slovenci, 14 dni kasneje pa še to kot pravoslavci. Ne bi se mogel zdle spomnit nobene take zadeve, da bi lahko rekel, tole je pa tradicij mojih staršev. Mogoče to, da oči zelo velik preklinja, hehehehe. Moj otroci bodo vedli kje so njihove korenine, da bi pa zdj neki zelo izpostavljaj to, pa ne.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Kar pomnim Slovensko. Seveda z vmesnimi srbohrvaškimi izrazi in včasih tudi kaj čisto pomiksano, s strani staršev, midva s sestro pa redko kaj drugega kot pa slovensko.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Moram priznat, da dolgo ne. Moja dva sta res čisto vključena v to slovensko družbo. Dober, za očija vsi vedo, pa še zelo poznan je v našem kraju, ker je pač trener že ves čas in učitelj športne vzgoje, nikoli nisem čutil, tega, da bi bil kakorkoli drugačen. Mogoče potem v srednji šoli, v drugem kraju, ampak full malo. Ves čas imam zelo raznoliko družbo in tudi js nisem nikoli poudarjal, da sta pač moja starša od drugje. Ločim ja, in mogoče vedno bolj. Nimam pa nobene kakšne slabe izkušnje.

Nobene slabe izkušnje?

Ne res ne. Nikoli nobenih problemov. Pa tudi sestra ne. Verjetno je na to vplivalo tudi to, da je pač oči toliko uveljavljen v tej okolici.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejeta? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Dobro sprejet, seveda. Ogromno prijateljev, kolegov, soigralcev. Nikoli nobenih problemov z nikomer.

Soigralcev? Predpostavljam, da treniraš odbojko, hehe.

Točno tako. Pri nas smo cela družina čisto nori na odbojko. S sestro jo trenirava od kar hodiva.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotel v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogel?

Do sedaj še ne. Sem se pa zdle spomnil, da je enkrat rekla profesorica slovenščine v srednji šoli, v gledališkem krožku, nekaj kar me je za trenutek mal zadelo v srce, ampak sem na to že v naslednji sekundi tudi pozabil. Pripravljali smo eno igro in glavni junak je bil France Prešeren. In za to glavno vlogo sem se tudi jaz potegoval, pa je tako bolj sama pri sebi rekla, da Prešerna pa že ne more igrati nekdo, ki se piše na meki č.

A res, al kaj? In kaj se je zgodilo potem? Si dobil vlogo?

Sem, ker so na to vplivale tudi druge profesorice. Ampak sem se pred vsemi lepo zahvalil in odklonil in potem v tej predstavi nisem sodeloval.

Bravo! Tudi js nebi.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljal svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvi krog sem zapisal 11 ljudi. V drugem 7, v tretji krog, am 14.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Večinoma so Slovenci. No, razen familije in 4ih, so vsi Slovenci.

Zdj bova šle pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

Prvi krog.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

It vseh treh krogov bi rekel.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Familija, vsi iz prvega kroga.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

S starši, sestro, prvi krog.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog seveda, pa je ena oseba v tretjem, ko imava zelo malo stika, ampak se slišiva res takrat, ko ima eden od naju kakšen problem. In takrat se znava pogovarjat tudi po eno uro po telefonu, potem pa se po pol leta ne slišiva. Je pa Slovenec.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Prvi in drugi krog.

S katerimi se največ družiš?

Iz prvega kroga, pa tudi iz drugega, ker so v njem večinoma soigralci, z dvema tudi skupaj študiramo in živimo v Ljubljani.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Oči in mama.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Hehe, bi rekel da prvi krog. Toliko kolikor se razumemo, se tudi ne razumemo. Smo si bližje in potem določene zadeve sprejemajo drugače ali pa jih sploh nočejo. Veliko več časa porabim, da njim kaj razložim, pa me recimo bolj poznajo, kot pa onim, ko se manj poznamo. So pa Srbi, pol pol in Slovenci.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Večina. Skoraj vsi. Prvi krog pozna vse ostale.

Bi želel, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Ja pa ne. Vedno rad spoznavam nove zanimive ljudi.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ne ne! Nikoli nisem nikogar vprašal, kaj je in tudi mene ni nihče vprašal. Se včasih v družbi kdaj pohecamo, ker js skoz govorim, da sem Slovenec in vse, pa me pol opozorijo, da po imenu in priimku res pašem med Slovence.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Res se izogibam, ampak ne njim ampak njihovim idiotskim obnašanjem. Pač tem, ko se kličejo čefurji. Ko se obnašajo, ko da je cel svet njihov in tako tudi postopajo. Njih se pa izogibam. Ampak ne zaradi narodnosti, so tudi med čistimi Slovenci takšni, ki se jim reče čefurji. A veš kaj mislim?

Misliš image in obnašanje, a ne.

Ja ja. Povsod se najdejo taki, čist v vseh narodnostih, zato nebi nobene izpostavljal.

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Če razmislim, bi lahko rekel, da imam okoli sebe res večinoma Slovence, tako ko starša in pa Srbe. Tu pa tam kakšen mešan, Hrvat, dva Makedonca ... Muslimanov pa res ne. Dober poznam jih, ampak nismo tako blizu, da bi bili na teh krogih.

Aja, ne ne. Ni to zaradi staršev, ali pa da bi jaz namenoma se njim izogibal. Ampak zgleda, da pač nisem bil v taki družbi. V klubu nimamo nikogar, v moji okolici tud ne, v Ljubljani pač imam sošolca Muslimana in se čist štekamo, sam nismo si pa zdj neki blizu. Res ne gledam na nobeno narodnost ali pa vero. To mi je brezveze. Če ima človek poštmano v glavi, je to še najmanj pomembno

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 1
- inteligentnost 4
- duhovitost 5
- dojemanje življenja 2
- interes za glasbo, šport, zabavo 3
- izobrazba 6

- nacionalna pripadnost 9
- religija 8
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 10

Osmi intervju: D.C., 13.07.1986

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Vsi Srbi, Pravoslavci.

Zaposlitveni status staršev ...

Oba zaposlena.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Po srednji tehnični sem šel za eno leto študirat v Ljubljano, pa smo ga s kolegi mal preveč zaglumili. Pol sem pa delal v treh različnih podjetjih, zdaj pa delam v Avstriji v Gradcu.

Živiš v Avstriji?

Ne. Dol imam sicer stanovanje, ker sem dol med tednom. Vikende pa sem tu z ženo in sinom v najinem podnajemniškem stanovanju. Gledamo pa, da smo ponavadi čimveč vsi gor, ker mali je star komej tri leta in še ne hodi v šolo.

Je žena Slovenka?

Rojena je tu, starša sta pa tako kot moja dva iz Republike Srpske.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Takrat se je pač govorilo, da je zakon v Sloveniji. Da je služb kolikor hočeš, stanovanj, vsega. In sta potem skupaj prišla. Stari je takoj dobil delo, mama pa kakšno leto za njim. Ampak takrat ni bilo panike, ko se je dalo z eno plačo preživljat vsaj 4 ljudi.

Oba istočasno? Sta se poznala že od prej ali sta se spoznala tukaj?

Poročena sta prišla sem.

Ti pa si se rodil tu?

Ja.

Si edinec?

Ne. Imam 4 leta mlajšo sestro.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije? Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesla kaj?

Če sta kj vnesla? Ja vse! Mi smo pravoslavci in tako tudi živimo. Praznujemo vse praznike, isto ko da bi živeli dol. Razen to, da pač mi takrat nimam dela prostih dni. Smo šli polnočnicam, naslednji dan pa v šolo ... to je mal bedno. Isto pol v službi, čeprav tu na Dunaju nas je pa takšnih v kolektivu zelo veliko in potem se lahko zmenimo za kakšen dan, ponavadi tist naslednji, da smo prosti.

Boš s tem seznanila tudi svoje otroke?

Normalno. Malega sva krstila v pravoslavni veri. Vsaj petkrat na leto gremo v dol. Prav je, da ve da je Srb in da je na to ponosen.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Prej ko sem še živel s staršema, smo zelo mixali. Mama je vedno težila s slovenščino. Tako da z njo sem se vedno moral pogovarjat slovensko. Zdj pa miksam. Res čist vse. Najbolj se smejimo Nikoli, sinu, ko se še uči in potem v ene stavku pove nekaj besed slovensko nekaj pa po naše, hehehe.

Si zelo veren?

Ja.

Hodiš v cerkev?

Ja za vse te večje praznike.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Itak! To pa že skoz. Od osnovne šole, k smo kar naenkrat bili vsi Bosanci. Pa vsi smo smrdeli, pa imeli uši, pa naše mame so bile vse čistačice, pa ne vem kaj vse. Takrat smo se pa tepli, hehehe, še pa še.

Tud js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na ić. Prej se mi sanjalo ni o tem.

Sj ko si tok star o tem ne razmišljaš. Naša družba, ko smo se skupaj igrali, tud ni nikoli razmišljala od kje je kdo in kaj je. Kaj smo pa vedli kaj to pomeni. Pol so nas drugi, Slovenci, izločili na nek način in takrat si potem prišel domov in vprašal stare za kaj se gre. Pol je bilo pa vedno slabše. Čez kakih pet let ne sam da smo se ločili med Slovenci in Neslovenci, ampak tudi Neslovenci med sabo. Pravoslavci, Muslimani ... in vedno slabš je.

Misliš?

Ja itak! Za vse je pa politika kriva. Najboljš, da se kar vsako mesto odcepi in osamosvoji. Črna Gora naprimer, kdo so to Črnogorci? Nikol niso obstajali! To so Srbi. Pa Kosovo nam vzeli, jeb*** Albance vse po spisku.

Ok ok. Umir se malo. Se strinjam, da je politika veliko kriva, ampak še vseen se mi zdi, da ima tukaj več razgledanost in vzgoja.

Seveda. Zato pa js vzgajam sina kot ponosnega Srba, pravoslavca, da se nikoli ne klanja drugim.

To že. Sam vseen je pa treba spoštovat tudi druge in bit strpen.

Muslimanijadi že ne! Skoz rinejo neki v Evropo

Ok ok. Razumem, ne maraš muslimanov. Pustiva zdj to politiko. Bolj me zanima zate. Kako si se počutil in še počutiš v Sloveniji kot otrok priseljencev.

Skoz so me opozarjal drugi na to, da sem neki drugega. In pol sem se še res začel tako obnašat. Čeprav nisem imel nikol nobenih večjih problemov al pa kj. Sam mi dajo pa vedno vedet, aha Crnobrnja, čist ste naši, heheheh.

Torej, nobenih večjih problemov.

Ne spomnem se. Dober ta zafirkancija v šoli, ampak to sem vedno vrnal vse milo za žajfo, heheh. Nikol se nisem pustil sprovcirati, in potem so to vsi opazli in me pustili pri miru.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejeta? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Odlično sprejet!

Kaj pa tvoja vključenost v prostočasne aktivnosti?

Hehehe, dirkanje z avti, kafetkanje ... zdj sem se mal ulenio, in ko pridem s šihata še sam gledam tv, koker mi da sin miru, hehehe.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Ja imam. Sam ne zaradi korenin. Ampak zato, ker sem bil prelen, hehehe, al pa nismo imel dovolj denarja, zaradi starih pa ne.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljal svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

A morm to? V prvem krogu je sedem ljudi. V drugem 10, v tretji krog pa spada 14 oseb. Pa ziher jih je več. Sam se ne spomnem

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Večinoma Srbi. Nekaj Slovencev, pa zdj še dva Avstrijca. Ostali pa Srbi, al pa pol pol. pol Hrvat pol Slovenc, al pa pol Slovenc pol Srb. Teh je tud neki. Muslijev ni nobenga.

Nobenga ne poznaš?

Ma poznam jih full, itak. Pa se pozdravimo ko se vidimo, ampak to je pa tud vse!

Zdj bova šle pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

V prvem in delno v drugem krogu.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Vsi! Heheh resno.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Žena in pa najbližji v prvem krogu.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

S starši, ženo.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog seveda. Pa tale tretji. Not je ene par ljudi, ko se bolj redko vidimo in slišimo, ampak takrat ko pa se, se pa ponavadi ob kakšnih pomembnih trenutkih. Vprašamo en drugega za nasvet.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Prvi in drugi krog.

S katerimi se največ družiš?

Čist odvisno. Ko sem v Sloveniji s prvim krogom. V Gradcu pa drugi in tretji.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Prvi.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, te nervira.

Heheheh, včasih me vsi. Tile v tretjem krogu, pa mogoče še kdo iz prvega.

Se popolnoma strinjam s tabo! Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Mogoče 30 - 40 posto.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Ja! Nas Srbov ni nikol dovolj.

Sam Srbe?

Dober, lahka še kdo drug, hehehe. Ampak Srbi so pa Srbi.

Že prav. Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost. Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Načeloma ne. Če se z nekom spoznam in zaštekam, pa čez dve ure ugotovim, da je muslim, se ne bom zdj kr stran obrnu, ampak neka velika prjatla pa tud ne morma bit.

Torej, ti je pomembna.

Pa ni no, ehhehehehe.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Albanci!

Zakaj?

Ma dj bejž. Njih pa res ne morm gledat.

Ja pa zakaj? Argumentiraj! Ti je kdaj kdo kj naredu?

Seveda mi je naredu!

Kaj?

Vzeli so Srbsko zemljo. Zdj bodo pa še Slovenijo zavzeli, boš vidla.

Ma daj nehi no! Kake maš! Greva kr dalje, ker tole je brezveze.

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši

družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Ja pa ne. Moj mali se že ne bo druži z Musliji. Joj, al pa da pripelje domov punco. Sj kr znorim.

Kaj pa, če pripelje Slovenko al pa Avstrijko?

To je že boljše.

Nisi mi odgovoril na prejšnje vprašanje.

Moji stari imajo tud večinoma sam Srbske prijatelje. Pa neki Slovencev. Mogoče sta pa res kj vplivala name, ne vem, nikol nisem razmišljal v tej smeri. Mislim, da je prav tak kot je. Čist zgodovinsko gledano. Musliji za sebe, mi pa zase.

Osebno se ne strinjam. Ampak to ni pomembno. Še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva?

Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 9
- inteligentnost 8
- duhovitost 3
- dožemanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 2
- izobrazba 10
- nacionalna pripadnost 4
- religija 5
- socialni izvor 6
- politično prepričanje 7

Deveti intervju: D.J., 16.06.1984

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Oj. Mama in ati sta Srba, kipa že večino življenja živita v Sloveniji. S sestro se imava za Slovenki, tu sva rojeni.

Zaposlitveni status staršev ...

Ati dela, je redno zaposlen v gradbenem podjetju. Mama pa neki časa ni bila zaposlena, zadnjih 6 let pa dela kot čistilka.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Končala sem srednjo zdravstveno, potem naredila maturitetni tečaj, sedaj pa zaključujem študij medicine.

Živiš še doma?

Med tednom s sestro, ki tudi študira medicino, v Ljubljani, drugače pa doma pri starših še.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Moja starša prihajata iz ene planine v bližini Šabca. Dol se je slabo živelo in sta konec 70ih prišla sem, da bi se zaposlila in sta tu ostala.

Ti si se torej rodila v Sloveniji?

Obe s sestro.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije?

Smo pravoslavci. Ampak tega ne obešamo zdaj na velik zvonec. Praznujemo večje praznike in Slavo, velikokrat, kadar le čas dopušča hodimo dol, večinoma v Beograd k sorodnikom. Drugače pa nič drugače ne živimo kot Slovenci.

Boš s tem seznanila tudi svoje otroke?

Normalno. Pa sj mislim, da se naša kultura ne razlikuje kaj veliko od Slovenske. Ali pa so mi že kr Slovenci postali. Vedli bodo od kod izvirajo stari starši. Mislim, da je to prav in čist normalno.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Večinoma slovensko. Sploh prej v otroških letih, sta starša hotela, da govorimo slovensko, da se ne bi motile v šoli s sestro, pa s tem sta se tudi ona dva učila. Z leti, pa vedno bolj miksam. Čist odvisno. Kakšne resne teme se pogovarjamo v slovenščini. Ko se pa zezamo in smejimo pa ponavadi v srbsščini.

Torej po veroizpovedi bi se opredelila za...

Pravoslavko.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Niti ne. Nikol nisem. Bom pa rekla, da vedno bolj.

Od kdaj se pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na ić. Prej se mi sanjalo ni o tem.

Tudi pri meni nekje čas osnovne šole. Pri men ni bilo kakšnih šokantnih prelomov, ker mi je leto dni starejša sestra vse razložila.

Se mogoče spomniš kakšen dogodek, povezan s tem razlikovanjem?

Z vrstniki smo se zbadali, to je res, ni bilo pa nič posebnega. No edino v osnovni šoli, v osmem razredu, na koncu šolskega leta sem bila nominirana, za športnico leta in bi mogla dobit diplomo in pokal, pa je potem ena profesorica posredovala in jo dala eni drugi. Nič nebi bilo narobe, če bi jo dobila katera, ko si jo je res zaslužila, ampak kr ena, ko so vsi vedli, da je najbolj kadila in čist anti-športnica. Se je pa potem govorilo, tudi med učitelji, da je do tega prišlo, ker je bila tista profesorca velika nacionalistka. Ne vem koliko je to res, ampak mi je pa bilo takrat zelo zelo hudo. Sploh zaradi tega, ker se je že vedlo, da naj bi to jaz dobila.

Se mogoče še spomniš kaj?

Kaj pa vem. Ne vem, če to paše sem, ampak včasih vidim, ko grem kam z mamó, pa se pogovarjava, pa mama pač ne obvlada čist knjižno slovensko in če greva urejat kaj, sploh na banki, naju gledajo pod čelom. Pa včasih od kakšnega pač čutiš, da ima brez kakršnega koli razloga odpor do tebe. Včasih me je še prizadelo, zdaj pa to kar spregledam.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejeta? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Kako se počutim? V redu res. Nikoli kakšnih problemov, lepi odnosi z vsemi. To je mali kraj, vsi se poznamo, če je že kdaj prišlo do kakšnega nesporazuma, smo se sproti pogovorili. Je pa res, da se nikoli nisem/nismo neki izpostavljali, da smo Srbi. Športnica? Kaj pa, odbojka?

Ja, odbojko sem pa začela trenirat že v osnovni šoli in vse do danes. Obe s sestro.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

V bistvu ne. Mislim, da ne. Če sem že kaj hotela in mi je bilo to preprečeno, je bilo to zaradi financ ali pa kakšnega drugega razloga, da bi pa zdaj samo zaradi narodnosti, pa mislim, da ne. Za enkrat ne. Slišim pa ogromno zgodb, kako ne dobijo službe, kako šikanirajo nekatere na delovnih mestih, nekateri samo zaradi priimka ne morejo napredovati. Poznam primer, ko je moral fant z univerzitetno diplomó spremiti priimek (odstranit končnico), da je obdržal službo

Kaj res? Žalostno.

Torej načeloma ti nimaš slabih izkušenj?

Kakšne velike ne. Je pa to prisotno vsak dan, kot si prej sama rekla. Spoznam na novo človeka in vedno ko se predstavim, je malo neprijeten občutek, saj ne veš kakšnega človeka imaš pred sabó.

Pa neki časa še mirno prenašam, če se slučajno znajdem med ljudmi, ki se pogovarjajo o Bosancih in čefurjih itd. Ampak ti pogovori gredo ponavadi čez mejo dobrega okusa in takrat kaj povem nazaj. Pa ne da bi se čutila užaljeno. Ampak to je vse tako posplošeno. Zdaj če je eden čefur vdrl v avto ... potem pride ven, da smo vsi, ki smo rojeni staršem od dol, taki. To posploševanje mi gre na živce. Se pa izogibam takim ljudem, sam včasih si pač vržen v take situacije.

Mi je zadeva čist poznana.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le

ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

Tole mi je pa znano. Mogoče iz psihologije, hehehe. Ok, prvem krogu so trije, starša in sestra. V drugem so ostali sorodniki s katerimi smo bolj blizu in pa vse soigralke iz kluba, ker se res odlično razumemo in smo praktično nerazdružljive, jih je pa skupaj 19, v tretji krog bi pa dala 5 oseb, pa še bi se kakšna našla, sam se ne spomnim zdaj.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Narodnost? Ojoj tole pa je en mix, hehe. Vključene so popolnoma vse države bivše Juge ... ja vse, tudi eden albanec in ena makedonka. Sta pa tudi dve osebi, ki sta pol Slovenca pol Nemca.

Super. Zdj bova šle pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok?

Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

Sestra in pa drugi krog.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Družina iz prvega, cel drugi krog, pa tudi tretji.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjena, nervozna, ali depresivna, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Sestra, mama. In pa prijatelji iz drugega kroga.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

S starši, prvi krog.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog itak.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Od vseh.

S katerimi se največ družiš?

S sestro sva nenehno skupaj. Čez vikende ogromno časa preživim tudi s staršema. Drugače se pa največ družim z ljudmi iz tretjega kroga.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Starši.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Najmanj me razume tretji krog, ker z njimi tudi najmanj časa preživim. Nervira me, heheh, včasih sestra. Ne, sj ne, hecam se. V drugem krogu bi se našli kakšni dve osebi, s katerima sem glede določenih zadev res čist na nasprotnih bregovih. Je pa ena Muslimanka, druga pa Slovenka. Ampak to se mogoče tiče par tem, v ostalem se pa super štekamo. Pa v tretjem krogu eni Srbi, hehehe.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Oh, kaj pa vem. Družina pozna vse ostale, pa drugi krog se več ali manj poznajo med sabo. Bi rekla kakšnih 65%.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Poznam itak več ljudi, kot sem jih pa napisala v te kroge. Vedno rada spoznavam nove ljudi, tu ni nikakršnih omejitev, da bi pa zdaj namerno iskala in vzpostavljala globlje stike, da bi prišli v tele kroge, to pa ne.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

To pa res ne gledam. Mi je pa najmanj pomembno. Tudi nikoli ne vprašam. Je pa res, da recimo s Srbom najhitreje in najlažje vzpostavim prvi stik. Če druga ne, se pogovor vrti okoli Beograda in žurk na splavih, heheh.

Tudi nimam občutka, da bi name kdaj tako gledal. Nosim brojanico, tako da že vnaprej lahko oseba ve, da imam nekaj povezave s pravoslavjem, tako da če koga to moti, lahka že vnaprej vidi in se mi ne približuje.

Heheheh, potem si pa ista kot jaz. Tudi sama na takšen način »preizkušam« ljudi. S tem, da jaz sem se v življenju kar velikokrat opekla, ko sem bila do nekoga prijazna, mu pomagala, ko smo se pa bolje spoznal, ali pa samo da je slišal moje ime, pa je zasukal z očmi. Tako da zdaj mi je brojanico kot nekakšno varovalo pred takšnimi osebami.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne, ne.

Ali bi se strinjala z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Veš, včasih se sploh ni tako delilo. To se je začelo pred kratkim in je vedno huje in huje. Moji so se in se še vedno družijo z vsemi narodnostmi in tako se tudi jaz. Pa ne zaradi staršev, ampak je to osebna odločitev. Oziroma sploh ne odločitev, pač takšne so mi prioritete v življenju. Najpomembnejše so lastnosti človeka, humanost, prijaznost In potem na zadnjem in predzadnjem mestu vera in narodnost.

Nebi se mogla bolj strinjat s tabo. Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 1
- inteligentnost 2
- duhovitost 5
- dožemanje življenja 3
- interes za glasbo, šport, zabavo 4
- izobrazba 6
- nacionalna pripadnost 9
- religija 10
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 8

Deseti intervju: A.Š., 31.01.1989

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

A.Š., naša etnična skupnost muslimanska.

Zaposlitveni status staršev ...

Oba zaposlena.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Tudi zaposlen, končal strojno tehnično šolo.

Živiš še doma?

Živim še s staršema in mlajšim bratom. Se pa želiva v kratkem s punco preseliti na svoje.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Ja, delo ju je pripeljalo in pa iskala sta priložnost za boljše življenje. Ati je prišel sem že 79tega, če se prav spomnim, ko je enkrat razlagal. Dobil službo, stanovanje. Se vmes vrnil za tri tedne v Bosno na dopust, v tem času spoznal mamo. Čez nekaj časa, je mama prišla za njim v Slovenijo, našla službo in sta se poročila. Prihajata pa iz vasi v bližini Zvornika.

Ti si se torej rodil v Sloveniji?

Ja ja, kar veliko let kasneje.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije?

Ne vem kaj odgovorit, hehehe. Z bratom pozna večino običajev, praznujemo večje praznike, se postimo. Poslušamo Bosansko muziko. Mama kuha in peče Bosanske specialitete, razne baklave, pite, tufahije. Da bi pa kaj drugega, pa ne vem. Ostalo pa isto kot vsi.

Boš s tem seznanil tudi svoje otroke?

Mislím, da bom. Saj to so same lepe stvari. Poznal bo vse. Naše Muslimanske običaje, Slovenske tako ali tako, ker bomo tu živeli, imamo veliko prijateljev Srbov, ki so pravoslavci, upam, da bo tiste ta lepe stvari tudi od njih pobral, hehhe.

Kok lepo. Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Doma govorimo Bosansko, kadar smo sami. Če imamo pa obiske, pa Slovensko Oziroma starša zelo miksata, ko ne obvladata glih najbolj. Sam mislim, da v svojem lastnem stanovanju ima čisto vsak pravico govoriti kakor mu paše!

Se popolnoma strinjam. Torej po veroizpovedi bi se opredelil za Islamsko, kajne?

Ja.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Pa ločím. Valjda. Pa saj sem na to opozorjen vsak dan, v službi, na treningih, ma povsod.

Od kdaj se pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na íc.

Prej se mi sanjalo ni o tem.

Js že od prvih let v osnovni šoli. Vedno sem bil v skupini najslabših učencev, nikoli nisem nič znal za pozitivno. Mojo mamo so žalili na govorilnih urah. Potem se je pa v tretjem razredu stari razjezil in me izpisal iz šole in prestavil na drugo. Tam pa je bila milina. Nobenih problemov, bil sem prav dober, odličen športnik. Začel sem trenirat nogomet.

Pa potem kasneje, še kakšna slaba izkušnja?

Ne tako velika. Ves čas razna »podjebavanja« od kakšnih Slovencev največkrat. Kaj drugega pa ne. Vsaj spomnim se ne.

Ali pa se nočeš spomnit, hehe?

Tudi mogoče. Sam če se je kaj naredilo, potem se je že dolgo dolgo nazaj, ko smo bili še otroci in smo si te stvari bolj k srcu jemali. Sedaj pa to ignoriram in si mislim svoje.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejet? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Dobro sprejet. Tu živim in diham že od rojstva. Tu je moja okolica, moje življenje. Velikokrat sem pomagal sosedom, sploh kakšnim starejšim čeprav sem se pol po glavi tolkel, zakaj le, ko sem jih drugič slišal kok imajo čez Bosance povedat. Tu sem počel vse otroške neumnosti, razvil korenine in to je moja domovina. Pa tud če sem še tako navezan na sorodnike iz Bosne, pa smo velikokrat dol, lepa je Bosna, sam vseeno dol se grem zabavat, dat glavo na off, tu pa delam in ustvarjam. Imam ogromno ljudi s katerimi se družim. Pa tud, a veš, to je domovina tudi od mojnih staršev ... onadva sta zapustila Bosno in se nimata več kam vrnit. Ampak to tisti, ki govorijo razne take kot so: naj se vrnejo od kjer so prišli, vsi pobirajo sam socialo in lužijo Slovenijo, to tisti ne vedo in nam delajo krivico. Mogoče si to mislila, ko si prej spraševala, o slabih izkušnjah.

V bistvu res.

Ne morem ti povedat nobenih kakšnih zgodb, ker men osebno se niso pripetile. Me pa jezijo, ko poslušam take ljudi, ko nimajo o ničemer pojma, o nas čefurjih vedo pa vse. In s tem se spopadam vsak dan. Pa ni fer več.

Ne rabiš govorit. Sem na istem. To posploševanje me ubija.

Sam kaj moreš, v takem svetu živimo in vedno huje bo. Vse skupaj pa še politika ustvarja slabše razmere, pa mediji ko vse tok napihnejo.

Res je. Kako pa se spopadaš s tem? Mirno poslušáš, kaj govorijo, ali posežeš vmes pa kaj rečeš nazaj?

Neki časa, še prej ko sem bil mlajši sem bil tiho, ker me je bilo sram. Drugače sem razumel to in sem mislil, da pol je pa že tako. Danes pa ne. Danes pa opozarjam, da to ni tako črno belo, da nismo vsi taki ... sam ne pomaga ... al pa mi rečejo, sj ti nas ne motiš ...

Hehehe, číst isto kot pri men. Pa to sta mi že kakšni dve osebi omenili med temi intervjuvanci.

Ko bi kr znorel, sam se vedno zadržim in komaj čakam, da pridem na igrišče in da lahko to jezo dam iz sebe.

Ja sj res. Nogometaš kajne?

Že od četrtega razreda. Šport da človeku res nekaj več. Ja bi sve poslal da igraju neki šport! Tam se naučiš vzdržljivosti, potrpežljivosti, kolegialnosti ... sploh kolektivni športi, kjer spoznaš, da sam ne moreš nič, da potrebuješ ljudi okoli sebe, da le skupaj lahko neki dosežeš in takrat se res ne ukvarjaš s tem, kakšne narodnosti je kdo.

Torej tebi ni pomembna narodnost in vera?

Meni je pomembno, kaj ima človek v glavi. Kaj mi bodo na desetine Muslimanov okoli mene, če se z njimi nimam kaj pogovarjat. Ali pa ignorirat kakšnega dobrega Srba, zato ker je pač zgodovina prinesla neko vojno in morijo. Kaj imava midva s tem? Nič! Ampak tega nekateri ne razumejo in to je žalostno.

Men je pa žalostno, ker mislim, da nas je vedno več takšnih, ki tako razmišljamo in opozarjamo na to, ampak hkrati je pa vedno več nestrpnosti. Ne vem.

Povej, ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotel v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogel?

Hmmm. Dobro vprašanje. Ja verjetno je tudi nekaj na tem. Starša sta delavca, kljub trudu nista nikoli kaj bolj napredovala, nikoli ni bilo nekaj veliko denarja, drugače bi nama z bratom mogoče lahko omogočila kakšna potovanja, kakšne jezikovne šole ... karkoli ... tako je bilo pa najceneje, da sta naju poslala na igrišče brcat žogo. Mogoče v tej povezavi, da sem bil za kaj prikrajsan. Drugače pa ne vem. Ti bom povedal čez par let, če bom jaz kaj napredoval, kljub šoli in dobremu delu, pa dvomim, veš, kr poglej moj priimek.

Verjamem ja. A ni to žalostno?

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvi krog bi dal 5 ljudi. V drugi 3, v tretji krog pa spada 21 oseb.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Narodnost od vseh?

Na splošno gledano.

V prvem isto kot js. V ostalih dveh je pa največ Srbov in Slovencev, 2 Hrvata, ostane pa še nekaj muslimanov.

Zdj bova šla pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok?

Komu zaupaš pomembne stvari?Kdo ti povrne samozavest?

Prvi krog, brat in punca.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Prvi in drugi.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Brat, punca in drugi krog.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Isto kot prej.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Brat, punca in drugi krog.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Vsi.

S katerimi se največ družiš?

S punco in bratom, pa drugi krog ... kot druženje takšno. Hodimo v kino, na koncerte, na morje. Drugače se pa družim tudi z ljudmi iz tretjega kroga, tudi vsakodnevno, na treningih, v službi.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Prvi.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Mogoče kakšen posameznik v tretjem krogu. Slovenec.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Kakšna polovica, ali pa tudi več.

Bi želel, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Najboljših prijateljev in najbližjih imam dovolj. Niti se to ne doseže čez dan, za to so potrebna leta. Vedno so pa ljudje dobrodošli pri men in res nima veze kakšne narodnosti.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ponavljam da ne. Js nisem nikoli gledal na to, drugi pa mogoče so name.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne!

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Starši imajo raznoliko družbo, prav tako jaz. Pa to ne zaradi njih. Ne vem kaj naj odgovorim. Čist možno, da nekatere starši pritiskajo na svoje otroke, sploh pri izbiri partnerja. Na naju z bratom niso in tudi jaz ne bom. Zakaj bi?

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 2
- inteligentnost 3
- duhovitost 5
- dožemanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 4
- izobrazba 6
- nacionalna pripadnost 7
- religija 8
- socialni izvor 9
- politično prepričanje 10

Enajsti intervju: M.S., 09.11.1985

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

M.S., muslimanka, prav tako starša

Zaposlitveni status staršev ...

Oče invalidsko upokojen, mama zaposlena kot šivilja.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Končala ekonomsko srednjo, sedaj na višji poslovni. Delam preko študenta.

Živiš še doma?

Živim s staršema. Starejši brat pa je že s svojo družino v svojem stanovanju.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Oče je prišel sem 77tega delat v gradbeništvo, ker je njegov nek sorodnik prišel v Slovenijo že prej in mu javil, da rabijo delavce. Prišel je iz Tuzle. Mama pa 82 tega, s svojo sestro, obe s trebuhom za kruhom, brez vsega. Pot ju je pripeljala do Tovarne Usnja, ki je takrat še obstajala in tam sta se obe zaposlili.

In tu sta se starša spoznala?

Ja. Še istega leta sta se poročila, takrat je šlo to vse hitreje, naslednje leto sta dobila brata, potem pa še mene.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije? Kaj pa ti na svoje otroke, boš prenesla kaj?

Niti ne. Takrat je bila to ena država, ljudje niso toliko poudarjali vere. Poznam te večje praznike, takrat se obiskujemo z preostalo družino, ne molimo se petkrat na dan. Edino mogoče hrana in Bosanske specialitete mogoče kažejo na to, da smo od dol. Kaj drugega pa ne.

Boš s tem seznanila tudi svoje otroke?

Pite še ne znam spečt tako dobre kot mama, hehhe. Ne, hecam se. Fant s katerim sem skupaj 5 let in kolikor kaže bo mogoče za stalno, je Slovenec, tako da po mojem ne. Bodo vedli od kje izvirajo in vse to. Drugače pa da bi se sedaj vrgli na Islam, glede na to, da se nismo do zdaj, se tudi potem ne bomo.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Najprej smo se pogovarjali bosansko. Potem sem imela pa ogromne probleme v šoli. Nisem najbolj ločila teh dveh jezikov, pa sta se starša začela truditi govoriti slovensko in od takrat to kar držimo. Starša se med sabo še pogovarjata bosansko, drugače pa slovensko, ali pa miksamo.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Ja, in to že v mali šoli. Pač problem mi je bil jezik, ker smo doma najprej govorili samo bosansko. Starša sta mislila, se bo Mirela že v šoli naučila slovensko. Pa še, ko sem bila stara 3 leta sva oba z bratom odšla z mamo za dve leti nazaj v Bosno, potem pa tik pred vojno smo se vsi vrnili nazaj. Tako, da mene so vsi obravnavali, kot da sem begunka, čeprav sem prve tri leta živela tu.

Torej od male šole dalje? Pa kakšni so ti ostali ti spomin?. Lepi, ne lepi, žalostni?

Grozni. Cela osnovna šola je bila grozna. Nisem obvladala jezika, nikakor mi ni šlo, vse sem mešala ... zaradi tega me učiteljice niso imele rade, oziroma so me celo sovražile in mi znale zabrusiti marsikatero žaljivko. Starša mi nista znala pomagat, saj tudi sama nista govorila slovenščine. Mama je takrat nekaj časa bila nezaposlena in smo vsi živeli z eno plačo. Na srečo je bilo kar nekaj maminih in očetovih sorodnikov v bližini, da so lahko pomagali.

Pa v šoli vsa zafrkancija. Zelo malo nas je bilo od dol in potem ko so se začele uši, smo bili Bosanci za to krivi, je kakšen sošolec izgubil copat ali peresnico, so mu to zihér Bosanci ukradli. Se spomnim, da je takrat v paralelki bila ena pol Slovenka pol Srbkinja in da je zaradi íc-a v priimku bila tud kr Bosanka ... ma vsi smo bli kr Bosanci, pa čeprav (tu izvzamem sebe) nekateri Bosne niso niti videli. Pol kasneje smo bili pa čefurji.

Se mogoče spomniš kakšnega dogodka, ko ti je bilo jasno pokazano, da si »drugačna«?

Sem se trudila vse to pozabit. Zgodilo se je velik stvari, sploh osnovna šola, je bila grozna, to so mi najnesrečnejši dnevi v življenju. Je bilo obdobje, ko sem tako sovražila Slovence, da sem se po šoli zapirala v sobo in nisem šla do naslednjega dne nikamor. No sedaj, pa praktično že skoraj živi z fantom, ki je Slovenec. Tako, da, tu ne gre psojševati.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejeta? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Sedaj v redu, super. Že od srednje šole naprej, ko sem prišla v večje mesto, je super. Pač v osnovni šoli je bilo takšno obdobje, da ko ti je nekdo pokazal »kriv prst«, heheheh, si potem mislil, da so vsi takšni. Še nisi znala presojeti in sem je recimo zapirala tudi pred ljudmi, ki so mi mogoče hoteli samo pomagat.

Že od prvega letnika srednje šole delam preko študenta, zamenjala sem že ogromno služb, nikjer večjih problemov. Dober, mogoče se kdo za prvi trenutek malo zgane, ko se predstavim in izgovorim ime, ampak ko me spoznajo, pa ni več problem.

Kaj pa v prostem času počneš?

Rada sem imela atletiko, sploh tek in šprinti. To je bila tudi edina zadeva v kateri sem si lahko dala duška in pokazala v osnovni šoli, da nisem kar tako, ker sem bila najhitrejša. Drugače je pa fant motorist, tako da sem potem tudi js z njim, pozimi hodimo smučat. Kafetkanje, hehhe.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Zavrnilo so me v eni modni agenciji ... pa sem šla v drugo, pa so me z veseljem sprejeli, heheh. Potem pa sem dobila eno ponudbo za delo, bi morala predstavljat eno kolekcijo, pa je tista oblikovalka rekla, tak da sem tudi jaz slišala, ena Fatima pa že ne bo nosila mojih kreacij.

Res?

Ja, pa sem se zahvalila za sodelovanje in čeprav so me potem še klicali, da se naj vrnem, nisem delala več tega.

Sploh si ne morem predstavljat, kako te je moralo to bolet?

Res mi ni bilo vseeno. Po pravici povedano, sem rabila kar kakšen teden, da sem se pobrala.

Joj! Ljudje sploh ne vedo, da besede bolijo ogromno huje kot udarci. Te je pa to okrepilo, kaj ne?

O to pa! Zdaj me nič več ne prizadene.

A sta imela s fantom na začetku kakšne probleme, ker si ti Muslimanka on pa Slovenec? Verjetno najbolj doma.

Kje pa! Doma je bilo najlažje povedat. Je rekla moja mama, ko sem ji ga predstavila, počakaj bom spekla pito za tvoje preden greš. Ko pa me je on predstavil svoji, je pa njegova rekla, čakaj da spečem štrudl za tvoje, hehhe.

O hudo!

Največ so imeli za povedat njegovi prijatelji. Moji ne, ker js imam zelo pisano družbo, nikoli nisem gledala na narodnost. On je imel pa okoli sebe same Slovence in to ej bil šok, da zdaj eden od njih hodi z Muslimanko. Ampak se nisem pustila. Sem se jim postavila po robu, fant je bil na moji strani, tako da so me kar hitro sprejeli. Smešno, najprej so me gledali z zaničevanjem, nato in še danes pa s strahospoštovanjem, ker sem jim vlila malo slabe vesti zaradi prvih njihovih vtikanj v naju.

Sj prav, hehhe!

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

V prvem krogu jih je 5. V drugem 7, v tretjem pa tudi 7 oseb.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Družina muslimani, drugače pa Slovenci in dva Srba.

Zdaj bova šli pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok? Komu zaupaš pomembne stvari? Kdo ti povrne samozavest?

Prvi krog.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Heheh, najbolj mama in pa fant. Prvi krog.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjena, nervozna, ali depresivna, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Prvi in drugi.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Z mamó.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Prvi krog, pa tudi ostala dva. Mislim, informacije zbiram pri vseh.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Od vseh bi si upala kaj sposodit in tudi pomagali bi mi, no vsaj upam.

S katerimi se največ družiš?

Prvi krog. S tremi iz drugega, skoraj vsakodnevno. Pa tudi s tole Srbkinjo, hehhe iz tretjega se kar pogosto skupaj kam odpraviva, čeprav si pa nisva neki zelo zelo blizu, zato je tudi v tretjem krogu

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Iz prvega kroga.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Tretji krog. Nekateri, heheh, so pa večinoma Slovenci med njimi. Nekateri imajo kar ene predstave, kakšne smo muslimanke in pol ko kaj naredim ali pa ne naredim, se čudijo kako sem lahko. Ne vem, oni mislijo, da morejo bit vse muslimanke pokrite, tiho, ne smejo se šminkat, ne smejo kazat gole kože ... mislim taki me nervirajo!

Se strinjam s tabo! Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Recimo polovica.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

V bistvu ja. Saj če bi tole risala kakšne tri leta nazaj, bi lahko naštela še več ljudi. Pa sva se s fantom malo zresnila, obdala sva se z ljudmi, ki so nama v redu, ostale ki so se pa zgražal po domače povedano, sva pa dala na stran. Rada spoznavam nove ljudi ne glede na njihovo narodnost.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Drugi gledajo name, ja. Sploh v mladosti, potem se mi zdi, da nekaj časa ne, zdaj pa vedno bolj. Ne vem zakaj. Mislim, da so pri tem tudi dosti krivi mediji, ljudje zelo posplošujejo in vse muslimane mečejo v isti koš s teroristi ... pa džamija, pa zdaj še izbrisani. Mi je zadnjič eden znanec v družbi rekel: kako pa to da se še ti nimaš za izbrisano, bi še ti dobila odškodnino ... mislim, ljudje nimajo pojma in se norčujejo iz stisk šibkejših. Ne vem, men je to žalostno. Mislijo, da so duhoviti, sam niso!

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne obstaja! Ne gledam na narodnost, to je čist brez veze. Vem kaj pomeni, če te drugi obsojajo zaradi tako nepomembnih zadev in zaradi zadev na katere ne moreš čisto nič vplivat, tako da mi res ni do tega, da bi zdaj jaz počela drugim to!

Ali bi se strinjala z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Odvisno od staršev. In pa od razgledanosti. Pač, nacionaliste imaš v vseh narodih, tako pri Slovencih, Srbih, Muslimanih... povsod se najdejo kateri, ki mislijo, da so več vredni in če so starši taki, to prenesejo na svoje otroke in jim govorijo naj se družijo samo s svojimi. Po drugi strani pa niti ne živijo med svojimi. To je skregano z vsako logiko zdravega razuma.

Moji niso nikdar delali razlik, prav nasprotno. Celo Slovence so poveličevali, včasih čisto neupravičeno!

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 2
- inteligentnost 3
- duhovitost 5
- dožemanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 4
- izobrazba 6
- nacionalna pripadnost 10
- religija 8
- socialni izvor 7
- politično prepričanje 9

Dvanajsti intervju: A.Š., 25.07.1987

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Smo čefurji, heheh

Ah, daj no.

Ja kaj, a ni to izraz za nas? Dober no, smo muslimani.

Zaposlitveni status staršev ...

Živim samo z mamo, ki pa je zaposlena v Gorenju.

Pa ati?

Po tisti vojni, je šel nazaj dol in naju z mamo pustil tu. Nimam nobenih stikov z njim. Nazadnje, ko sem bil star ene 5 let.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Sta iz Bihaća. Dol sta se poročila, pol je pa foter prišel sem zaradi službe, delal je v enem podjetju, ko so se ceste gradile, mama je šla z njim in dobila delo v Gorenju.

Kdaj?

Konec sedemdesetih ... osemdeseta ... tu nekje.

Sta se tu poročila?

Ja in vse je bilo kul. Med vojno je pa fotra zelo matralo, da je on bil tuki, medtem ko so njegove brate in sorodnike pobili dol in je še edini ostal živ in pol sta se z mamo začela prepirat, ker je hotel, da gremo vsi dol. Sam mama zaradi mene ni šla. In nekega dne je pol kr sam šel, ne da bi prej kaj najavil ali pa rekel. To je vse kar vem. Pokliče mogoče enkrat dvakrat na leto, da vpraša kako je z mano. To je pa tudi vse.

Žalostna zgodba. Se je mama še kdaj poročila?

Ne, od takrat je sama. Ima samo mene.

Živiš z njo?

Ja. Sicer je zdaj, ko imam punco, malo neprijetno, ker je enosobno stanovanje. Pa zelo veliko sem od nje, ker sem večinoma pri puncu. Ampak v prihodnosti, ko se bova s punco selila na svoje, bova gledala, da bo dovolj prostora še za mamo.

Lepo! Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Končal sem srednjo Elektro. Zdaj pa delam v vojski.

Res?

Ja. To je moj poklic, moje življenje. Super je. Ne bi mogel počet kaj drugega. Res se mi je glede tega lepo izšlo.

Bova o tem malo kasneje več povedala. Zanima me mamina vzgoja? Je vnesla kaj iz svoje tradicije? Mama je zelo verna. Vsak dan se moli. Ne hodi pa pokrita ali kaj takega. Naučila me je brat Koran, praznujeva te praznike, ampak to je vse bolj v njeni režiji, če me razumeš. Od doma je odšla pri 17ih, tako da niti sama ne pozna vseh običajev. Spoštujem to vero, verjamem v njeno dobro. Ne želi nič slabega! To govorijo samo tisti, ki tega ne poznajo. Mama se strogo drži postov, jaz sem vedno bil bolj živ, pa še veliko sem športal in sem rabil jest, pa tudi sedaj v vojski, na terenu ali na vajah, če ne ješ ne zdržiš. Tudi molim ne petkrat na dan, saj to ni možno. Molim zase, ko pač čutim to potrebo.

Se klanjaš?

Joj ne. Dvakrat sem bil v mošeji, heheh, v telovadnici no, za Bajram, to je pa tudi vse.

Boš s tem seznanil tudi svoje otroke?

Punca je Slovenka, tako da se veliko pogovarjava o tem. Bo poznal in krščanstvo in Islam, potem se bo pa sam odločil. Mi je v interesu, priznam, da bi pač obdržal to tradicijo, ker pač dol se to gleda po očetih, ampak ok.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Z mamo bosansko, vedno doma tako. Ko sva bila kje v javnosti pa slovensko. Mislim, js sem itak od rojstva tu in obvladam slovensko bolj kot materni jezik. Tudi s punco govorim slovensko. Ko smo pa vsi trije skupi, pa miksamo in se tok presmejimo zraven.

Torej po veroizpovedi bi se opredelila za Islamsko, kajne?

Ja.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Ja.

Od kdaj se pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na íc.

Prej se mi sanjalo ni o tem.

Ne vem od kdaj. Je pa to že skoz. Pač tako je. Tudi, če sam ne želiš, ne delaš nič drugače kot ostali, ampak je dosti že, da poveš ime, pa ti dajo vedet, da si drugačen od drugih.

Res je? Mi je poznana zgodba, pa vseeno se mogoče spomniš kakšnega dogodka

Saj so. Sam to so takšni primeri kot recimo, sem šel tamle v en lokal z dvema prijateljema, sred dneva na kavo, smo se usedli na teraso, naročili pijačo, pa pride šefica in reče če lahko gremo drugam. Pa en kolega vpraša, v čem je problem, če že kake 5 let skoz hodimo sem na kavo. Pa je rekla, da so ji ene stranke rekle, da se njen lokal spreminja v čefursko beznico, ker sam taki hodimo sem.

In kaj ste naredili? Upam, da ste kaj razbili, heheheh.

Ne. Kolega se je še neki bunil, da njemu ne bo nihče govoril, kje lahko spije kavo in kje ne. Šefici je bilo kao hudo. Sam smo pa vstal in šli v kavarno. Hitro se je to razvedelo in moram rečt, da sem bil presenečen kako so se stvari obrnile. Ta lokal je izgubil ogromno strank, zdj hodijo tja še samo res tisti tapravi Slovenci iz sosednjih hribov. Ostali pa v kavarno, heheh, bi mi lahka kavarna dala kakšen odstotek za reklamo in nove stranke, hhehe.

Sam res...

Najbolj smešno je pa to, da je ta lokal bil najbolj obiskan, na nivoju, nikoli nobenih problemov. Vsi smo hodli tja ne glede na narodnost. Zdaj je pa res kr neki. In še to, ta lastnica je bila poročena z Muslimanom in skupaj sta vse to začela. Sam je šef pred leti na treningu borilnih veščin umrl zaradi srca.

Ta zgodba mi je poznana, ja. In kako se počutiš ob takšnih dogodkih?

Čeprav se zdaj delam, da mi je vseeno, ti nikoli ni čist vseeno. Se naučiš živet s tem. Včasih sem bil bol eksploziven, pa sem znal kaj zabrusit nazaj, al pa sem brcnal v stol, boksnu v steno. Zdj pa že neki časa to jezo spravim iz sebe v fitnessu, zdaj pa itak na terenu v vojski. Me ojača vse to, veš. Ko se mi recimo ne da več, ali pa ne morem več, pa se sam spomnim na vsa poniževanja in žaljivke, pa dobim takšno notranjo moč, da zdržim te napore z lahkoto, heheh.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejet? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Sem dobro sprejet. Imam okoli sebe ljudi, ki imajo podobne izkušnje kot js in smo vsi razvili ene obrambne mehanizme, hehehe. Tudi v vojski me spoštujejo, res se počutim enak ostalim.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotel v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogel?

Preden sem šel v vojsko so mi vsi govorili, da naj ne grem, ker nisem Slovec in me bodo imeli zato bolj grdo ... da bom vedno najnižji in take. Pa sem res imel pomisleke, ko poznam kar nekaj primerov, da koga z višjim činom moti kakšen čefur, pa se potem izživlja nad njim. Ampak sem vseeno šel in ni mi žal. Vsak začetek je težak povsod in za vse, ko pa nekaj narediš in se uveljaviš, je pa vse lažje. Ne vem pa kako bo z leti pri napredovanju. Po mojem, če bova dva z čisto istimi rezultati nominirana za napredovanje, da bodo prej vzeli drugega le zato ker je Slovenec kot pa mene. Ampak tako pač je. To je cena, ker živimo v drugi državi.

V drugi državi? Arnel, pa saj za naju ne obstaja druga država. Nisva se midva preselila kam. To je ta paradoks!

Mislím ja, saj imaš prav. Saj veš, kaj sem hotel rečt.

Razumem ja.

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki

ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

9 v prvem krogu. Pol 12. Pa v tretjem 11, tu nekje.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Slovinci, muslimani, Srbi, Hrvati, pol pol.

V vseh krogih mešano?

Ja ja.

Zdj bova šla pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok?

Komu zaupaš pomembne stvari?

V prvem in delno v drugem krogu.

Kdo ti povrne samozavest?

Dva prijatelja iz prvega kroga in punca.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Prvi krog. Pa tud ostali no.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Takrat mi pomaga najbolj fitness, heheh. Pa punca, mama, prvi krog no.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Mama.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Mama, punca, pa nekateri iz prvega in drugega kroga.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih? Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Vsi.

S katerimi se največ družiš?

Iz prvega kroga s punco in dvema prijateljema.

Ki sta po narodnosti?

En Slovenec en pa Srb.

S kom še?

Pa v drugem krogu so ljudi s katerimi hodimo ven. So pa mešano, Hrvat, Musliman, Slovenci.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Verjetno prvi krog.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Hehhehe. Pride dan, ko me vsi nervirajo. Največkrat en Hrvat in dva Slovenca, hehe.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Uh, skoraj vsi. Več kot 85%.

Bi želel, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Lahko bi jih bilo več, hehe. Pa ni pomembno kakšne narodnosti.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Če se bom družil s kom je odvisno najprej njegov pristop do mene, potem skupni interesi, spoštovanje en drugega in nazadnje še le etnija, prosim lepo! Mene pa gledajo postrani ja, hehhe.

Saj res. Povej kako so od punce starši sprejeli, da njihova hči hodi z Muslimanom?

Hehehe. Sploh niso sprejeli. Zdaj sva pa skupaj že skoraj 3 leta in počasi so se navadili. Sem itak skoraj ves čas pri njej, je v redu, se pa vidi, da jim ni čisto vseeno.

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Ojoj si zakomplicirala tole, hehehe. Moja mama ni nikoli gledala na to. Pa saj ti pravim, včasih se res ni gledalo na to, to je zdaj taka moda, da preden poveš svoje ime, poveš od kje so tvoji starši, kakšne vere si, kakšne barve si, heheh. Mal se hecam, sam je res.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 1
- inteligentnost 6
- duhovitost 3
- dožemanje življenja 4
- interes za glasbo, šport, zabavo 2
- izobrazba 5
- nacionalna pripadnost 7
- religija 10
- socialni izvor 8
- politično prepričanje 9

Trinajsti intervju: M.Z., 13.07.1983

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Starša prihajata iz Bosne. Drugače smo pa Hrvatje.

Zaposlitveni status staršev ...

Oba zaposlena.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Po srednji šoli dobil službo, zdj pa še ob delu študiram za inženirja.

Živiš še doma pri starših?

Ne. S punco in sinom v svojem stanovanju.

Kako to, da je tvoja starša življenje pripeljalo v Slovenijo? Od kod sta se sploh preselila in kdaj? Kaj je bil razlog preselitve?

Starši in stari starši izvirajo iz Bosne iz Banovičev. Po poreklu pa so Hrvatje. Smo kristjani.

Spoznala sta se dol, ati je imel super službo dol v nekem Rudniku, potem je pa službeno moral prit za nekaj tednov v Slovenijo, pa je kar tukaj ostal, tako mu je bilo všeč in potem je za njim prišla še mama ter si tu ustvarila družino.

Imaš kakšnega brata, sestro?

Ne, sem edinec.

In rodil si se v Sloveniji?

Ja.

Kaj pa njuna vzgoja? Sta vnesla kaj iz svoje tradicije?

Ne vem kaj bi lahko prinesla iz svoje tradicije, pa da se razlikuje od Slovencev. Smo iste vere in običajev, edino kar glasbe pa res ne poslušamo slovenske.

Torej ste čisto vpleteni v slovenstvo, hehhe? Pa bodo tvoji otroci vedeli od kod izviraš?

Ja, itak! Zdaj je star tri mesece, za prvega maja pa imamo namen it dol. Bo vedel, da smo iz Bosne. Sam jaz imam sebe za Slovenca in tudi moj sin je Slovenec.

To je res. Punca tudi Slovenka?

Je po očetu ja, njena mama je pa Srbkinja.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Prej, ko sem še živel s staršema so miksali, ampak večinoma kar slovensko. Mislim, kakorkoli obrneš, to je moj jezik, ki mi je najbližji. Sedaj pa samo slovensko.

Torej po veroizpovedi bi se opredelil za

Kristjana. Sem krščen, tudi sina bova krstila.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Ločim ja, čeprav jaz se imam za Slovenca kakorkoli pogledam. In se mi ne zdi prav, da se nekaj pogojuje in mi kdaj kdo reče, ali pa samo misli, saj je vseeno kaj, da nisem Slovenec!

Od kdaj se pa to zavedaš? Js se recimo od petega razreda OŠ, ko so me prestavili v drug razred, kjer sem bila edina na ič.

Prej se mi sanjalo ni o tem.

Mene zaradi priimka niso zafrkaval, ker ni na ič. Niti se ne ločim od drugih po drugih lastnostih. Je pa tudi bilo v osnovni šoli, ko so vsi govorili, da gredo poleti na morje, mi smo pa hodili v Bosno. In saj veš kako je bilo takrat po vojni ... vsi smo bili Bosanci, vsi za nič itd. itd.

A je s tem povezan kakšen dogodek?

Kaj pa vem. Zafrkavanja, to že, kaj drugega pa ne.

Torej se ne spomniš, da bi kdaj bilo kaj nastrojenega proti tebi zaradi tvoje narodnosti?

Ne. Razen zafrkavanja v osnovni šoli nič drugega. Je pa res, da nikdar nisem poudarjal tega, da sem iz Bosne. Sem se obdal s skoraj samimi Slovenci, tako da nikoli nobenih problemov.

Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejetega? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Mislim da. Poznam ogromno ljudi. Z nikomer nisem na bojni nogi. Nikoli se tudi nisem družil s kakšnimi »sumljivimi«, hehehe. Tako da ja. Ma saj ti povem, jaz sem Slovenec, hehe, zakaj bi imel kakšne probleme.

To je pa tudi res, heheh.

Ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotel v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Nikoli!

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagal mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljal svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

Ok 8, 15, nad 20.

Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Hrvati, Slovenci ... to največ. Potem sta še dva še Srba, Muslimanov je tudi malo več, pa oni ko so mešani.

Zdj bova šla pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok?

Komu zaupaš pomembne stvari?

Tem v prvem krogu.

Kdo ti povrne samozavest?

Heheh, najbolj drugi in tretji krog.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

V prvem krogu.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjen, nervozen, ali depresiven, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Drugi in tretji krog.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

Prvi krog. Pa v drugem je eden terapevt, tako da tudi z njim.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Za nasvet vprašam tiste, ki se pač na trenutno situacijo poznajo. Čist različno. Iz vseh krogov. Odvisno za kaj gre.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih?

Prvi in drugi krog.

Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

Drugi in tretji krog. Fizički radnici, hehehe.

S katerimi se največ družiš?

S punco iz prvega. Drugače pa s kolegi iz drugega in tretjega kroga.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Prvi krog. Pa v tretjem sta dve osebi, ki imata svoje biznise in imata ogromno denarja, tako da če bi nujno potreboval večje vsote, bi njiju prosil.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Ne razume in nervira, hehhe. Največkrat punca. Ja kaj pa vem, v tretjem krogu je mogoče par takih oseb, ko se kdaj na kakšni besedi zakačimo in se znamo tudi do konca skregat. Sam je potem naslednji dan že vredu. So pa Slovenci tile kekci, heheh.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Skoraj vsi. Vsaj videli so se že med sabo.

Bi želel, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Narodnost ni pomembno. Pa tudi ne vem, če rabim kaj več ljudi.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družil, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost.

Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ne. Jaz ne gledam, če pa kdo name, pa to ne vem. Nisem še dobil takšnega občutka.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne.

Ali bi se strinjal z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Tudi moji imajo večinoma Hrvate in Slovence za prijatelje. Nikoli mi pa niso rekli, s kom se lahko in s kom se naj ne družim.

Pa tudi nebi jih upošteval. Nima mi kdo govorit, s kom se lahko družim in s kom ne. No, name nebi imeli takšnega vpliva.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 4
- inteligentnost 5
- duhovitost 3
- dojetanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 2
- izobrazba 10
- nacionalna pripadnost 9
- religija 7

- *socialni izvor* 8
- *politično prepričanje* 6

Štirinajsti intervju: B.N., 06.10.1988

Se lahko predstaviš? In opredeliš svojo etnično skupnost, ter etnično skupnost staršev?

Sem B.N.. Mama Slovenka, oči pa Makedonec.

Pa ti?

Hehehe, kaj pa vem. Jaz se imam za Slovenko.

Zaposlitveni status staršev ...

Oba zaposlena odkar. Oči projektant, mama prodajalka.

Pa ti, se še šolaš, delaš, delovno mesto?

Končala gimnazijo, sedaj pa študiram na oblikovalski.

Živiš še doma?

Uradno še, drugače med tednom pa s sestro v Ljubljani

Mami je Slovenka, kje je spoznala tvojega očeta?

Oči je prišel v osemdesetih, ko se gradila neka turbina, oziroma nekaj takega.

Pa se je imel namen vrniti?

Baje, da ja. Tako pravi, ampak je potem spoznal mamo, se zaljubil in ostal tukaj.

Od kod pa je?

Makedonija. Ohrid.

Tam pa je lepo! Mu je kaj žal, da se ni vrnil?

Od kar se spomnim hodimo dol vsaj dvakrat na leto. Redno ohranja stike, pa tudi me s sestro in mamo. Da bi mu bilo žal? Ne vem. Nikoli ne reče, je pa sedaj ko je postal malo starejši, se pogosteje vrača v mladost in z mislimi v tiste kraje. Sam po mojem mu ni žal.

Kaj pa njegova vzgoja? Je vnesel kaj iz svoje tradicije?

Naučil nas je makedonščino in cirilico. Poznamo pravoslavne praznike, samo praznujemo pa bolj krščanske. Kaj drugega posebnega pa ne.

Kaj pa boš povedala svojim otrokom o njihovem dedu?

Heheh, dobro vprašanje. Ja povedala jim bom, da prihaja iz Makedonije. Vedeli bodo kje je to. Tudi ko očeta enkrat ne bo več, bom js še vedno hodila dol na obiske, seveda tudi z otroci. Če bodo imeli voljo, jih bom naučila tudi makedonsko, definitivno ne bom zatajila tega.

Kaj pa jezik? Kako govorite doma?

Ko sva bili s sestro še mali, je mama z nama govorila Slovensko, oči pa Makedonsko. Potem, ko pa sva se naučili dovolj makedonščine, da sva mu lahka odgovarjali nazaj, smo pa govorili še samo Slovensko. In tudi danes doma govorimo še samo Slovensko. Makedonščino obnavljam s prijatelji in sorodniki od dol prek mailov in facebooka, hehehe.

Po veroizpovedi bi se opredelila za

Kaj pa vem. Nisem krščena ne v eni ne v drugi. Vem pa o obema dovolj. V cerkev ne hodimo, praznujemo pa Božič in Veliko noč.

Ok, zdaj pa eno vprašanje: Ali razločuješ svojo lastno skupino in neko tujo?

Svojo lastno skupino od druge? A to misliš zaradi očija?

Ja. Ker pač nisi »čista« Slovenka.

Glede tega ja. Vedno se vsi obesijo na moj priimek. Ampak nikoli v negativnem smislu.

Res ne?

Vsem se zdi zanimivo. Pa ko jim rečem, da je to Makedonski priimek, nikoli negativnega feedbacka. Sem bila tudi sama presenečena.

Vem kaj misliš, pri ostalih na íc in Muslimanskih, a ne, je ponavadi negativen odziv. Sam pri meni pa nikol.

Pa se to zavedaš že od rojstva, ali je povezan kakšen dogodek s tem?

Že kar od malega no. S staršema smo se zelo veliko pogovarjali o tem in sta naju s sestro pripravila na to, če bi kdaj kdo kaj rekel, kako odreagirat. Ampak za enkrat res nič slabega. Je pa res, da me enkrat niso pustili v en klub, kjer si se moral identificirati pri vstopu, ker mi niso verjel, da se tako pišem. Sam to je bilo potem vse bolj v hecu in hitro rešeno. Kaj drugega pa ne.

Super, hehhe. Zanimivo, da Makedonci niso tako »osovraženi« pod narekovajem v Sloveniji kot pa drugi iz bivše SFRJ. Verjetno, ker jih ni veliko.

Najbrž. Pa tudi malo od dlje so in se nekaterim to zdi eksotično. Saj se mi zdi, da tudi Muslimane iz drugih kontinentov ne gledajo tako grdo kot pa te iz Bosne ali pa Albanije. Pa imajo recimo mogoče več s terorizmom kot pa tile »naši« sosedge.

To je res. Pa zgodovina še ni pozabljena, pa mediji naredijo svoje.

Tale tvoja tema mi je zelo zanimiva in ko si mi že po telefonu povedala za kaj se gre, sem malo razmišljala o tem. Midve s sestro nisva imeli nikoli kakšnih problemov zaradi tega. osebo imam pa js zelo ogromen krog ljudi in to vseh narodnosti in barv. In te razumem zakaj si presenečena nad tem, da grem skozi življenje v Sloveniji brez problema. Ker vsi ostali, ko so pa otroci Bosancev, Srbov in Hrvatov pa ne. Še najbolj probleme imajo Albanci. Za Slovence so itak manjvredni ljudje, ampak njih ne marajo niti Srbi, ki so v Sloveniji, pač zaradi političnih in zgodovinskih razmer, ne marajo jih drugi Muslimani, ker so posredno zaradi njih na slabšem glasu. Mislim, da se jih najslabše godi.

Sem istega mnenja in tudi opažam to. Ampak tole je intervju o tebi, ti me zanimaš, heheh. Kako vidiš sebe v tem svojem krogu v katerem se giblješ? Se počutiš dobro sprejeta? Če mi lahko poveš nekakšno samooceno socialne uveljavljenosti?

Definitivno dobro sprejeta! Super se počutim v svoji koži in ne bi z nikomer menjala. Poznam ogromno ljudi, najrazličnejših ljudi in z vsemi se dobro ujamem. Sem tak pozitivec, heheh. Vse spoštujem, vse sprejemam in potem se mi to vrača. Ne rečem pa, da nisem nikoli naletela, na kakšnega omejenega človeka, tudi nacionalista, če hočeš, ampak take kar ignoriram, jih prezrem.

Dober način, hehhehe. Sam, a veš, to lahko zato, ker te še nihče ni prizadel. Js jih ne morem ignorirat, ker me neka sila vleče, da jih poslušam in da jim ugovarjam. S tem, da js ponavadi imam argumenti, tisti so pa itak tok pametni, da ne slišijo nikogar drugega in jim je pomembno samo njihovo mnenje.

Se strinjam. Saj ponavadi jim tudi jaz povem svoje nazaj, ampak to je pa tudi vse, potem ne stopam več v kontakte z njimi, to sem hotela povedat.

Razumem. Naslednje vprašanje je verjetno brez pomena, ker boš itak rekla, da ne, pa vseeno, ali imaš kakšno izkušnjo, da si hotela v življenju nekaj početi, pa tega zaradi svojih korenin nisi mogla?

Ne. Do sedaj še ne. Itak pa nikoli ne veš, kaj še bo. In morem ti povedat, da kljub temu, da sem velik pozitivec in optimist, imam glede prihodnosti v zvezi z nestrpnostjo slab občutek.

Zakaj?

Pa tako. S tem, ko nas je vedno več odprtih, razgledani, liberalnih ljudi, ko se borimo proti tem nacionalističnim idejam in ksenofobiji in nestrpnosti nasploh ... hkrati je pa vedno več tudi nasprotnikov, ki se držijo nekih stisnjenih okvirjev preko katerih ne vidijo in so zaradi tega nesrečni. Ljudje smo pa narejeni tako, da ko smo srečni, te sreče drugim ne privoščimo. Ko pa smo nesrečni, pa komaj čakamo, kdaj bomo to nesrečo lahko razdajali in še drugim grenili življenja.

Čist prav imaš. Se popolnoma strinjam s tabo!

Ok. Greva zdj na socialna omrežja. Začniva z vprašanji, ki se nanašajo na osebe, ki so v tvojem življenju ta trenutek pomembne. Pomagala mi boš narisati diagram, ki ga bova poimenovala osebno omrežje. V centru si ti. V prvem krogu bo le ena oseba ali več oseb, ki so ti tako blizu, da bi si brez njih težko predstavljala svoje življenje. V drugem krogu bodo ljudje, ki

ti niso tako zelo blizu, ampak so še vedno precej pomembni zate. V tretjem krogu bodo ljudje, ki ti niso tako blizu, so pa zate še vedno pomembni. Krogi so lahko prazni, delno polni ali povsem polni.

Oooo. Pa to bom jaz pisala 2 uri.

Toliko ljudi ti je blizu?

Ja. Res! Se bom osredotočila na one res najbližje.

Ok.

V prvem imam napisanih 16 ljudi, v drugem 19, v tretjem pa 27.

Super! Lahko na splošno pogledava njihovo narodnost?

Največ je Slovencev, bi rekla, da skoraj dve tretjine. Potem so Srbi in Makedonci. Nekaj je Bosancev, dva Albanca v drugem krogu, potem so mešani - vse pomešani, od pol Hrvat pol Srb, do pol Srb pol Slovenec, pol Musliman pol Hrvat ... pa iz Londona in Bolgarije še par.

Lepa družčina.

Res je, hehehe.

Zdj bova šli pa takole. Glej krog in ljudi, ki jih imaš vpisane. Spraševala te bom o različnih vezeh in relacijah, ti pa mi povej odvisno od dejavnosti, s katerimi ljudmi imaš relacijo. Ok?

Komu zaupaš pomembne stvari?Kdo ti povrne samozavest?

Prvi krog.

Kdo ti povrne samozavest?

Prvi krog. Najbolj pa ena Srbkinja iz drugega kroga, heheh. Ona je taprava.

Kdo ti daje občutek, da te spoštuje?

Vsi.

S katerimi se pogovoriš, kadar si vznemirjena, nervozna, ali depresivna, ti predstavljajo emocionalno oporo?

Najbolj prvi krog. Pa tudi nekateri iz drugega kroga.

S katerimi se pogovoriš o svojem zdravju?

S starši, prvi krog.

Kdo so ljudje, ki jih vprašaš za nasvet ob pomembnih življenjskih spremembah?

Najprej starša. Imam to srečo, da se lahko z njima pogovorim o vseh zadevah. Drugače pa za nasvet lahko vprašam vse v vseh treh krogih. Pač odvisno za kakšen nasvet gre. Te ljudi poznam in potem presodim, kdo bi mi lahko pri kakšni zadevi najbolje svetoval.

Od koga si sposodiš kakšno stvar, ali prosiš za pomoč pri lažjih hišnih opravilih?

Prvi in drugi krog.

Kdo pa ti pomaga pri večjih opravilih?

V vseh krogih so takšni..

S katerimi se največ družiš?

Skoraj z vsemi sem v dokaj rednih stikih, ker ne gre osebno, pa preko interneta in facebooka. Osebno sem pa največ s temi iz prvega kroga in nekaj iz drugega.

Od katerih si zaradi kakšne nujne situacije izposodiš večjo vsoto denarja? Ti predstavljajo finančno oporo?

Družina.

Koliko ljudi v tvojem omrežju te ne razume, njihova narodnost? Koliko ljudi v tvojem omrežju te nervira, njihova narodnost?

Hehehe. Tile v drugem krogu me največkrat kaj znervirajo. So pa večinoma Slovenci in mešani.

Koliko ljudi v tvojem omrežju se med sabo pozna?

Uh. Manj kot polovica.

Bi želela, da je v tvojem omrežju več ljudi? Katerih narodnost, če je to sploh pomembno?

Misliš, da še potrebujem koga, hehehe.

To tebe sprašujem.

Za zanimive ljudi je vedno dovolj prostora ... pa ne glede na to kakšne narodnosti so.

Pa se sedaj malo oddaljiva od kroga. Pri izbiri ljudi s katerimi se boš družila, ali kdaj gledaš na njihovo etnično pripadnost. Ti je to sploh pomembno? Kaj pa obratno? Imaš kdaj občutek, da drugi izberejo oz. ne izberejo tebe, zaradi etnične pripadnosti?

Ne, meni ni pomembno, sama pa tudi še nisem dobila občutka, da me kdo ne bi maral zaradi tega, ker je oči Makedonec. Po navadi me ne marajo zaradi drugih lastnosti, hehhe.

Ali obstaja kakšna oseba oziroma narodnost, s katero se ne želiš družiti in se jo izogibaš? Zakaj?

Ne!

Ali bi se strinjala z izjavo, da imaš okoli sebe ljudi takšne narodnosti, kakršne so ljudje okoli tvojih staršev? Ali z drugimi besedami, če bi se tvoji starši družili izključno z ljudmi svoje narodnosti, ali bi se tudi ti. Ali drugače, glede na to, da se starši družijo tudi z drugimi narodnostmi, se ti to zdi popolnoma normalno in zato imaš tudi ti prijatelje, ki pripadajo različnim etničnim skupinam.

Če bi se starši družili samo z eno narodnostjo in mi skozi otroštvo prepovedovali stik z drugimi, o drugih govorili grdo, potem bi to verjetno držalo. tako pa ne. Pri nas res ni bilo pomembno kdo je kaj po narodnosti.

Pa še sam tole. Katere lastnosti običajno upoštevaš pri sklepanju prijateljstva? Naštela bom deset lastnosti, ti pa mi oštevilči po vrsti, od najpomembnejše do najmanj pomembne (1-10)!

- moralne vrline 4
- inteligentnost 3
- duhovitost 2
- dojetanje življenja 1
- interes za glasbo, šport, zabavo 5
- izobrazba 6
- nacionalna pripadnost 9
- religija 7
- socialni izvor 10
- politično prepričanje 8